

Glava osma

OSLOBOĐENJE JUŽNE KARELIJE

(21. jun — 10. avgust 1944)

1. — SITUACIJA U JUŽNOJ KARELIJI NA POČETKU LETA 1944. GODINE

(Shema 29)

Obostrana situacija

U proleće 1944. godine, kada je Kareljiski front otpočeo pripremu za izvođenje svirsko-petrozavodske napadne operacije, situacija u Južnoj Kareliji bila je za sovjetske trupe povoljnija u poređenju sa prethodnim ratnim godinama. Krupne pobede Sovjetske armije na drugim frontovima velikog otadžbinskog rata i herojski rad trudbenika sovjetske pozadine stvorili su neophodne uslove za udar i po grupaciji finskih trupa koje su zauzele Južnu Kareliju. Trupe Kareljiskog fronta su počele da u znatnim količinama dobijaju prvoklasnu borbenu tehniku. Pojačanim tempom se odvijala popuna ljudstvom i naoružanjem združenih i taktičkih jedinica koje su ranije učestvovale u borbama. Formirane su nove specijalne taktičke i osnovne jedinice — tenkovske, minobacačke, protivavionske, izviđačke i druge. Borci su već navikli da svaki dan slušaju o novim pobedama sovjetskih oružanih snaga nad fašističkom Nemačkom. Sve je to još više podizalo borbeni moral pripadnika Kareljiskog fronta i ulivalo im čvrstu uverenost u koначnu pobedu nad neprijateljem. Vojnici i oficiri su bili obuzeti jedinstvenom željom da što pre nanesu poraz neprijatelju, koji se nalazio na severnim prilazima Lenjingradu, i oslobole sovjetsku teritoriju stranih osvajača.

Nasuprot tome, moralno-političko stanje neprijateljskih trupa, koje su držale Južnu Kareliju, i dalje se pogoršavalo. Teški porazi nemačkih armija u zimu i proleće 1944. godine kod Lenjingrada, u Ukrajini na desnoj obali Dnjepra i na Krimu deprimirajuće su delovali na vojnike i oficire finske armije. Njihovo nekadašnje verovanje u uspešan ishod rata bilo je definitivno pokolebano. U združenim i taktičkim jedinicama nedostajalo je savremene borbene tehnike. Artiljerijska oruđa, tenkovi i avioni, koji su se nalazili u naoružanju, bili su uglavnom zastareli modeli i po svojim osobinama su znatno zaostajali za oružjem sovjetskih jedinica.

Finsko komandovanje više nije moglo da mašta o zajedničkim dejstvima sa Nemcima protiv Lenjingrada. Ipak su finski osvajači i dalje gazdovali u sovjetskoj Kareliji. Oni su držali veliku teritoriju, sa nizom industrijskih gradova, velikim šumskim bogatstvima naše zemlje i plodnom Oloneckom ravnicom. U neprijateljskim rukama se nalazio prvenac predratnih petoljetki — svirska hidro-elektrana, koja je pre rata snabdevala električnom energijom Lenjinograd i lenjingradsku oblast. Finske trupe su presekle važne saobraćajnice koje povezuju Lenjinograd sa severom zemlje — Kirovsku železničku prugu i Belomorsko-baltički kanal — i držale veliki mostobran na južnoj obali reke Svira.

Vlada Finske je morala imati u vidu rastuću moć Sovjetske armije i u vezi s tim neminovnu vojnu katastrofu koja joj je pretila. Ali se ona ipak i dalje nadala da će fašistička Nemačka uspeti da stabilizuje sovjetsko-nemački front i da će pružiti Finskoj neophodnu vojnu pomoć. Velike nade je finska reakcija polagala takođe i na vladu SAD, koja je s Finskom održavala normalne diplomatske odnose. Nije slučajno bivši fašistički general Ditmar isticao da su Finci u održavanju veza sa Sjedinjenim Američkim Državama videli »jedini put ka spasenju, ako se u toku rata ne poboljša položaj Nemačke«.¹⁾

Stvarajući plan za leto 1944. godine, finsko komandovanje je predviđalo da maksimalno pojača svoju odbranu na reci Sviru i, oslanjajući se na vodenu prepreku, pokuša da odbije mogućni napad sovjetskih trupa. U slučaju da reku forsiraju krupne sovjetske snage, predviđeno je povlačenje finskih združenih jedinica s Onješko-ladoške prevlake i iz rejona Medvežjegorsk ka sovjetsko-finskoj granici. Plan odstupanja je blagovremeno razrađen. Trupe su imale zadatak da svojim zaštitnicama jednovremeno posedaju dva

¹⁾ »Svetski rat 1939—1945 godine«, str. 143.

položaja, raspoređena jedan od drugog na 2 do 5 km po dubini. Povlačeći se u s prvog položaja, zaštitnica bi prelazila preko drugog i posedala odbranu na trećem položaju; sa drugog položaja se odstupalo na četvrti, itd.²⁾ Po mišljenju finskog komandovanja ovakav način odstupanja zaštitnica omogućavao je da se blagovremeno organizuje odbrana na sledećem položaju, da se malo predahne od borbe, srede jedinice i obezbedi plansko povlačenje glavnih snaga.

Pri razradi operativnih planova, komandovanje finske armije računalo je i sa teškom prohodnošću zemljišta u Južnoj Kareliji, koja je olakšavala organizovanje odbrane i jako otežavala izvođenje napadnih dejstava. Šumski masivi, često pod močvarama i bez puteva, hiljade velikih i malih jezera, reka i potoka, onemoćavali su efikasnu upotrebu teške borbene tehnike, sužavali manevar, komplikovali komandovanje jedinicama i otežavali organizovanje osmatranja sa zemlje i iz vazduha.

Sem toga, močvare i močvarni odseci, koji su zauzimali preko 18% teritorije rejona borbenih dejstava, zajedno sa jezerima i međujezerskim uskim tesnacima, isključivali su dejstva većih grupacija vojske i borbene tehnike i omogućavali Fincima da za kratko vreme izgrade položaje teško dostupne sa fronta i obezbeđene sa bokova. Za pokret van puteva, vezan s obilaskom ili obuhvatom tih položaja, trebalo je znatno vremena, koje je bilo nemogućno blagovremeno izračunati.

Mnogobrojne reke u tom rejonu teku sa severa na jug, presecajući sve najvažnije komunikacije. Najznačajnije reke su: Suna, sa poznatim vodopadima Kivačom i Girvasom, Šuja, Svir sa branom svirske hidro-elektrane, Olonka, Tuloksa, Vidlica i Tulemajoki.³⁾ Većina reka se po svojoj veličini svakako ne može porebiti sa Donom, Dnjeprom ili Dnjestrom. Ali, one, po pravilu, imaju jako močvarne obale i znatnu dubinu i zbog toga su predstavljale ozbiljne prepreke za jedinice koje napadaju.

Naročito velike teškoće za forsiranje predstavljalala je reka Svir, čija se širina kreće od 100 do 1.050 m (u rejonu Lodejnog Polja — oko 400 m), a dubina od 4 do 7 m. Gazova preko reke nema, a predratni železnički most i skelski prelazi bili su srušeni. Severna obala, koju su držali Finci, niska je, mestimično močvarna i potpuno obrasla žbunjem i šumom. To je jako otežavalo izviđanje sistema neprijateljske vatre, karaktera i rasporeda odbrambenih

²⁾ Arhiv MO SSSR, f. 340, op. 5397, d. 50, l. 383.

³⁾ Na shemama 29, 30. i 34. — Tulema-joki.

objekata, i ograničavalo manevar jedinicama pri njihovom razvijanju na zauzetom mostobranu. Sem toga, rušenje brane svirske hidro-elektrane od strane neprijatelja, u momentu forsiranja reke, moglo je ne samo odgoditi već i onemogućiti otpočeto prebacivanje trupa.

Železnička mreža toga rejona bila je krajnje slaba. Južno od reke Svira postojala je jedna železnička pruga — Volhov — Lodejno polje. U toku napadnih dejstava oslobođane su deonice železničke pruge Lodejno polje — Petrozavodsk — Medvežjegorsk i Petrozavodsk — Matkaseljkja. Ipak se na njihovo brzo korišćenje nije moglo računati zbog mogućih rušenja i nepostojanja mosta preko reke Svira.

Kolskih puteva je u rejonu predstojećih dejstava bilo takođe veoma malo, što je stvaralo velike teškoće u doturu i evakuaciji. Sovjetske jedinice su praktično mogle računati na tri puta, od kojih su dva vodila od Volhova i Tihvina za Lodejno polje, a treći od železničke stanice Paše preko Alehovštine za Oštu, Vitegru i dalje, duž istočne obale Onješkog jezera ka železničkoj stanici Maseljskoj. U toku napada mogli su početi da funkcionišu tri frontalna i tri rokadna puta. Jedan frontalni put je išao duž istočne obale Ladoškog jezera, od Lodejnog polja preko Oloneca i Saljmija za Pitkjarantu, a drugi — jugozapadnom obalom Onješkog jezera, od Voznesenja za Petrozavodsk i Suojarvi, i treći — od Medvežjegorska preko Justozera ka Porosozeru i dalje na zapad. Od rokadnih puteva mogli su se koristiti: Medvežjegorsk — Petrozavodsk — Olonec, Petrozavodsk — Pitkjaranta i Suojarvi — Pitkjaranta.

Većina puteva su bili šumski, čije su pojedine deonice prolazile uskim međujezerskim tesnicama. Putevi nisu imali tvrd gornji sloj, te su zbog toga posle prve kiše postajali teško prolazni za automobilski transport i tešku borbenu tehniku.

Vreme u rejonu borbenih dejstava bilo je relativno stabilno i suvo. Srednja temperatura se kretala u granicama od 9 do 14—18 stepeni. Međutim, bele noći, koje su počele od 27. maja jako su otežavale maskiranje jedinica i noćno izviđanje.

U celini je rejon borbenih dejstava bio izuzetno složen. Od pripadnika svih rodova vojske i vidova oružanih snaga zahtevani su zaista herojski napor da bi savladali mnogobrojne prirodne prepreke i slomili otpor iskusnog i za dejstva u ovim uslovima dobro obučenog neprijatelja.

Karakter odbrane finskih trupa u Južnoj Kareliji

Odbrana finskih trupa u Južnoj Kareliji pripremana je više od dve i po godine. Koristeći prirodne prepreke i izgradivši veliki broj raznih inžinjerijskih objekata i prepreka, Finci su stvorili jaku odbranu, koja se po svom karakteru na mnogim odsecima približavala odbrani stalnog tipa.

U osnovi finske odbrane bila je zastupljena koncepcija prema kojoj najvažniji odbrambeni objekti nisu izgrađivani na prednjem kraju već na drugom pojusu. To je činjeno da bi se za vreme borbe za prvi pojas (a u slučaju njegovog probaja, na teritoriji između prvog i drugog pojasa) omogućilo da se sasređenom vatrom svih vrsta, protivnapadima i prerekama uspori prodiranje napadačevih trupa, one maksimalno oslabe i zaustave ispred drugog pojasa odbrane.

Na Onješko-ladoškoj prevlaci i severno od Onješkog jezera, finsko komandovanje je imalo u odbrani: devet pešadijskih divizija, pet samostalnih brigada i oko 200 aviona.⁴⁾ Uprkos izvesnom oslabljenju morala, finski vojnici su se odlikovali visokim borbenim kvalitetima. Oni su se dobro orijentisali u šumi, umeli su brzo da izgrađuju razne prepreke i bili sposobni za duge marševe i na putevima i van njih. Vojnici i oficiri su imali veliko iskustvo u dejstvima iz zaseda, u izvođenju iznenadnih napada na pozadinske delove napadačevih jedinica, nanošenju udara po njihovim bokovima i spojevima, a takođe i u vršenju obilazaka i obuhvata. Naoružanje i oprema finskih trupa bili su olakšanog tipa i podešeni za vođenje manevarskih borbi u uslovima karelijskog vojišta.

Prednji kraj finske odbrane severno od Onješkog jezera prolazio je linijom: Luvozero — Rugozero — Velika Guba — Povenec.

Na pravcu Rugozero — Reboli branila se 14. pešadijska divizija, neposredno potčinjena Vrhovnoj komandi finske armije. Odbrana je predstavljala sistem odvojenih otpornih tačaka na glavnim putevima, koji vode sa istoka i severoistoka na zapad.

Između Seg-ozera i Onješkog jezera, u odbrani se nalazio 2. armijski korpus neprijatelja (1. i 6. pešadijska divizija i 21. pešadijska brigada), takođe potčinjen Vrhovnoj komandi.⁵⁾ U rejonu Ostrečje, Pokrovsko, Medvežja Gora, nalazila se 4. pešadijska divizija kao rezerva Vrhovne komande.

⁴⁾ Arhiv MO SSSR, f. 340, op. 5372, d. 395, l. 172.

⁵⁾ Vidi E. Kuussaari, V. Niitemaa, »Finlands Krig 1941—1945«, str. 191.

U zoni korpusa bila su uredena dva pojasa odbrane. Prvi pojaz, dubine 1,5 km, sastojao se iz dve-tri isprekidane linije rovova i odvojenih zaklona, zaštićenih žičanim prerekama i minskim poljima. Na pravcima opasnim od tenkova mestimično su se nalazili kameni protivtenkovski stubovi i rovovi. Drugi (glavni) pojaz odbrane bio je pripremljen na liniji: Kareljska Maseljga — istočno od Ostrečja — Medvežjegorsk. Ovde je široko iskorišćen skoro neprekidni sistem jezera i reka. Odbrana na ovoj liniji sastojala se od dve-tri isprekidane linije rovova i zaklona, ispred kojih su bile postavljene žičane prepreke od tri-četiri reda kolja i šumske minirane barikade. Na prednjem kraju pojaza nalazilo se mnogo drveno-zemljanih vatreñih tačaka i oklopnih kupola.

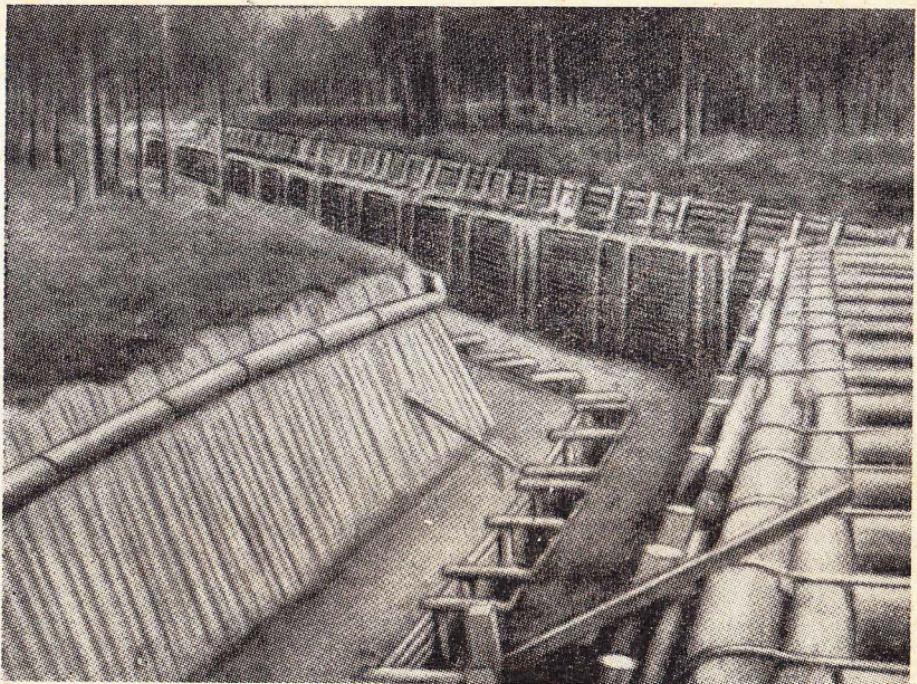
U dubini finske odbrane, jaki položaji su bili izgrađeni na reci Suni, na odseku: Kudom Guba — Poroszero — Pjaljvozero i na sovjetsko-finskoj granici.

Obranu Onješko-ladoške prevlake izvodila je grupa »Olonec«. U njen sastav su ulazili: 5. armijski korpus (7. i 11. pešadijska divizija), 6. armijski korpus (8. i 5. pešadijska divizija i 15. pešadijska brigada), 17. pešadijska divizija, 20. pešadijska brigada i Onješka i Ladoška brigada obalske odbrane.⁶⁾ 5. armijski korpus branio se na odseku Vasiljevska — Konec; 6. armijski korpus na odseku: Konec — Svirstroj — Zubec. Borbeni poredak korpusa bio je u jednom ešelonu. Rezervu grupe su sačinjavale 17. pešadijska divizija i 20. pešadijska brigada. Obalu Ladoškog i Onješkog jezera branile su brigade obalske odbrane.

Inžinjerijsko uredenje zemljišta na Onješko-ladoškoj prevlaci bilo je različito. Na odseku Vasiljevska — Svirstroj, gde su Finci držali mostobran na južnoj obali reke Svira, postojale su dve-tri linije rovova i zaklona, koje su zatvarale glavne puteve. Mestimično su postojale drveno-zemljane vatrene tačke i oklopne kupele, zaštićene prerekama i minskim poljima. Najjača, ali građevinski nezavršena utvrđenja nalazila su se oko Potporožja. Ovde su se nalazila skloništa sa teškim krovnim pločama, drveni stubovi i uredeni položaji za pojedina oruđa. Objekti su se nalazili na 4 do 12 km od grada i bili su dobro maskirani od osmatranja iz vazduha i sa zemlje.

U dubini mostobrana, na severnoj obali reke Svira, odbrambeni objekti poljskog tipa nalazili su se samo na putevima i u blizini naseljenih mesta.

⁶⁾ Arhiv MO SSSR, f 340, op. 5372, d. 400, l. 13.

Neprijateljski protivtenkovski rov na drugom pojasu odbrane

Na odseku fronta od Svirstroja do Ladoškog jezera, kuda su prolazile glavne komunikacije grupe »Olonec«, finska odbrana je bila najrazvijenija. Prvi odbrambeni pojasi, koji se nalazio neposredno na severnoj obali reke Svira, sastojao se od dve-tri linije isprekidanih rovova, obloženih oplatom od brvana. Ispred rovova nalazile su se žičane prepreke od nekoliko redova kolja, krstila ili »Brunove spirale«. Na pojedinim mestima uz obalu nalazili su se potopljeni splavovi od brvana ili krstila, opleteni bodljikavom žicom. Odseke obale, pogodne za iskrcavanje desanata, neprijatelj je minirao. Duž puteva i u naseljenim mestima nalazili su se laki bunkeri, sa lakinim pokrivačima protiv parčadi i oklopne kupole.

Drugi (glavni) pojasi odbrane prolazio je linijom: Megrozero — Sambatuksa — Obža. On se sastojao od niza jakih otpornih tačaka, raspoređenih na pravcima kretanja.

Čvor odbrane, koji se nalazio u rejonu Megrozera, zatvarao je put Potporožje — Olonec. Jedno krilo toga čvora naslanjalo se na

močvarnu šumu, a drugo na neprolaznu močvaru. Ispred prednjeg kraja su bila postavljena minska polja i izgrađena kontraeskarpa visine 2,5 — 3 metra, obložena brvnima. Pozadi nje su se nalazila dva reda kamenih stubova i ograda od bodljikave žice. Na prednjem kraju bila je iskopana neprekidna linija rovova punog profila, sa oplatom od dasaka. Mitraljeska gnezda su bila postavljena na brežuljcima i uzvišenjima i zaštićena oklopnim kupolama ili drveno-zemljanim pokrивkama. Za zaštitu ljudstva postojala su armiranobetonska skloništa, snabdevena električnom strujom, telefonskom vezom i vodom.

Isto tako jaki su bili i čvorovi odbrane u rejonima Sambatukse i Obže. Ovde su, pored gore iznetih inžinjerijskih objekata, postojali: stalne vatrene tačke, pokrivene oklopnim kupolama, ugrađenim u armiranobetonski ili kamenno-zemljani zid debljine do jednog metra; blagovremeno pripremljeni položaji za pojedina oruđa; protivtenkovski rovovi sa obloženim zidovima; armiranobetonske osmatračnice i skloništa. Prosečno je na kilometar fronta dolazilo do četiri-pet armiranobetonskih objekata.⁷⁾

U dubini finske odbrane, najjači položaji, izgrađeni uglavnom u toku borbi, nalazili su se na obalama reka Vidlice i Tulemajokija, kao i na liniji žel. stanice Lojmola — Pitkjaranta.

Za obezbeđenje bokova kopnenih snaga, Finci su na Onješkom i Ladoškom jezeru imali male flotile.

U celini uzeto, za savlađivanje odbrane koju je neprijatelj izgradio u Južnoj Kareliji, bilo je nužno angažovati znatne snage i sredstva, izvršiti brižljivu pripremu i ispoljiti visoku vojnu veština.

Sustav i grupisanje sovjetskih trupa u Južnoj Kareliji

Protiv Finaca u Južnoj Kareliji dejstvovalе su 32. i 7. armija levog krila Kareliskog fronta, podržane od Onješke ratne flote i snaga 7. vazduhoplovne armije.

32. armija, pod komandom general-potpukovnika F. D. Goreljenka, sastojala se od četiri streljačke divizije, tenkovskog bataljona i dva minobacačka puka. Ona je bila razvijena na frontu od 450 km, od jezera Lahna-jarvija (160 km zapadno od Belomorska) do Šale. Sve divizije su se nalazile u prvom ešelonu. Pri tome je

⁷⁾ Arhiv MO SSSR, f. 340, op. 5372, d. 400, l. 402—403.

27. streljačka divizija branila odsek od jezera Lahna-jarvija do Kalivo Lahtija. U pozadini divizije bile su organizovane karaule graničnih jedinica.

Na frontu: Popov Porog — Maseljska — Povenec, dejstvovalе su jedinice 176, 289. i 313. streljačke divizije. Najgušće je bio posednut odsek od Velike Gube do Poveneca.

Štab armije se nalazio u Ajta Lambi. Ovde je bila i rezerva armije sastavljena od streljačkog i tenkovskog bataljona.

Odnos snaga u živoj sili i poljskim oruđima bio je u korist finskih trupa. U minobacačima i protivtenkovskim oruđima, sovjetske jedinice su bile nadmoćnije od Finaca.

Istočnu i južnu obalu Onješkog jezera branili su pojedini odredi graničnih trupa i Onješka ratna flotila.

Između Onješkog i Ladoškog jezera, na frontu od 225 m, dejstvovalе su jedinice 7. armije, pod komandom general-potpukovnika A. N. Krutikova. U svom sastavu armija je imala: 4. streljački korpus (368. streljačka divizija i 150. utvrđeni rejon), 114. i 272. streljačku diviziju, 69. i 70. pomorsku streljačku brigadu, 3. mornaričku brigadu Baltičke flote, 162. utvrđeni rejon, dva tenkovska bataljona i šest artiljerijskih i minobacačkih pukova.

Kao i 32. i 7. armija je imala raspored u jednom ešelonu. Na desnom krilu, u zoni širine 78 km, od Vasiljevske do Kakoviča, u odbrani se nalazio 4. streljački korpus. Zapadno od njega, na odseku od Kakoviča do Ladoškog jezera (87 km), branile su se jedinice 114. streljačke divizije, 162. utvrđenog rejona i 3. mornaričke brigade Baltičke flote. Obalu Ladoškog jezera od Kečkužnog do Nizina branile su jedinice 131. rezervnog streljačkog puka.

U rezervi armije nalazile su se: 272. streljačka divizija, 69. i 70. pomorska streljačka brigada, prikupljene shodno iznetom redosledu, u rejonima: Pečenice, Kinice, Kojžema; Časovena Gora, M. Usadišće, Kopilovo, i Manihino, Šoltolo, Čunovo. Štab armije bio je dislociran u Alehovščini.

Odnos snaga u zoni armije, u živoj sili i poljskoj artiljeriji, bio je na strani Finaca; u minobacačima, protivtenkovskim oruđima i tenkovima, kao i u ratnim brodovima i avionima, nadmoćnije su bile naše trupe.

Za odbrambena dejstva, snage Karelijskog fronta su bile dovoljne. No, za prelazak u napad njima su bila potrebna znatna pojačanja, što je Vrhovna komanda blagovremeno uzela u obzir.

Mere Vrhovne komande za ojačanje trupa Kareljanskog fronta

Pripremajući udar po Fincima na reci Sviru, Vrhovna komanda je dodelila komandi Kareljanskog fronta jake snage. U prvoj polovini juna 1944. godine, na Onješko-ladošku prevlaku prebačeni su: tri streljačka korpusa (svaki je imao po tri divizije), artiljerijska divizija za proboj, protivavionska artiljerijska divizija, dve tenkovske i dve inžinjerijsko-pionirske brigade, dve brigade gardijskih minobacača, tri teška samohodna artiljerijska puka SO-152, pet artiljerijskih i osam minobacačkih pukova, bataljon automobilamafibija, dva pontonsko-mosna, jedan auto-transportni i tri putno-građevinska i putno-eksploraciona bataljona, dvanaest bolnica i druge specijalne jedinice. U operativnu potčinjenost Fronta ušla je Ladoška ratna flotila.

Vrhovna komanda je zahtevala da se u Frontu sprovedu organizacione mere usmerene na podizanje napadnih mogućnosti trupa.

Komandi Kareljanskog fronta su data konkretna uputstva za organizaciju borbene i političke pripreme jedinica za predstojeći napad. U svojoj direktivi br. 22.092 od 1. maja 1944. godine, Vrhovna komanda je zahtevala da sve združene i taktičke jedinice, koje se ne nalaze u prvoj liniji, maksimalno iskoriste raspoloživo vreme za uvežbavanje radnji, vezanih za dejstva na šumsko-močvarnom zemljisu, i za podizanje ofanzivnog duha jedinica.

Zahvaljujući merama koje je preduzela Vrhovna komanda obezbeđena je nadmoćnost sovjetskih trupa u Južnoj Kareliji. To je omogućilo da se uspešno probije neprijateljska odbrana i napad izvede visokim tempom i na veliku dubinu. Nakon toga, uspeh je umnogome zavisio od organizatorskih sposobnosti komandi Fronta i armija i od umešne upotrebe raspoloživih snaga i sredstava.

2. — PRIPREMA OPERACIJE ZA RAZBIJANJE NEPRIJATELJA U JUŽNOJ KARELIJI

Odluke komandi Fronta i armija

U pripremi napada, Vojni savet Kareljanskog fronta (komandant, general armije K. A. Mereckov, član Vojnog saveta, general-potpukovnik T. F. Štikov, načelnik štaba, general-potpukovnik B. N. Pigarevič) polazio je od toga da trupama predstoji proboj više-pojasne odbrane neprijatelja stalnog tipa, koji u svom sastavu ima

ne samo pešadijske divizije i brigade, već i oklopnu brigadu »Lagus«.⁸⁾ Takođe se očekivalo da će s prelaskom naših snaga u napad na Onješko-ladoškoj prevlaci, neprijatelj u taj rejon naknadno prebaciti dve-tri nemačke divizije iz centralne i severne Karelije.

Procenjujući neprijateljske snage i konkretnu situaciju, komandovanje je donelo odluku: brzim napadom trupa Fronta na Onješko-ladoškoj prevlaci razbiti neprijateljsku grupu »Olonec« i izbiti na sovjetsko-finsku granicu, stvarajući time uslove za prenošenje ratnih dejstava na teritoriju Finske.

Glavni udar po najjačem i istovremeno najosetljivijem odseku neprijateljske odbrane duž obale Ladoškog jezera, opštim pravcem: Lodejno Polje — Olonec — Saljmi — Sortavala, trebalo je da naneše 7. armija. Ovoj armiji predate su sve snage i sredstva dobijene iz rezerve Vrhovne komande, a takođe i niz jedinica Fronta. Za podršku 7. armije iz vazduha određene su tri kombinovane i jedna lovačka avio-divizija 7. vazduhoplovne armije. Pored toga, u zoni napada, u rejonu Paše, koncentrisala se i rezerva Fronta — 127. laki streljački korpus.

Predviđeno je da napad jedinica 32. armije u rejonu Medvežjegorska otpočne tek pošto se postigne uspeh na Onješko-ladoškoj prevlaci. Armija je imala zadatak da napada pravcem Maseljska — Suojarvi i delom snaga ka Petrozavodsku, s ciljem razbijanja neprijateljskih snaga koje se tamo brane i sadejstva trupama Onješko-ladoške prevlake u razbijanju neprijateljske grupe »Olonec«.

U slučaju da neprijatelj prebaci svoje združene jedinice iz centralnog dela Karelije u njen južni deo, predviđen je prelazak naših snaga u napad u rejonima Kandalakše i Kestenge.

Do početka napada predviđeno je da se u jedinicama i skladištima obezbedi po 4 borbena kompleta municije, 4 do 5 punjenja goriva i maziva i 30 obroka ljudske i stočne hrane.

Gotovost trupa za napad bila je najpre određena za 25. jun 1944. godine, a zatim je vreme pripreme bilo smanjeno za pet dana.

Odluka komande 7. armije za napad bila je izložena u borbenoj zapovesti od 17. juna 1944. godine. Zamisao se sastojala u tome da se, vezujući neprijatelja delom snaga na frontu Ošta — Svirstroj (shema 30), glavnim snagama forsira reka Svir na odseku Mišroškinići — Ohtaljsko jezero (12 km), uništi finska 5. pešadijska divizija i zauzme mostobran na liniji: Sr. Mandroge — Svirska Sloboda — Gumbarice. U narednim dejstvima, razvijajući uspeh

⁸⁾ Oklopna brigada »Lagus« početkom maja 1944. godine je preformirana u tenkovsku diviziju i prebačena na Karelisku prevlaku.

ka Olonecu, odlučeno je da se unište najbliže rezerve neprijatelja, ovlađa tim gradom i, izbijajući na liniju: Uslanka — Pečna Selja — Lindoja, stvore uslovi za kasnije nastupanje ka Sortavalu i Petrozavodsku.

Za narastanje siline udara, armija je imala dva ešelona, sa po dva streljačka korpusa u svakom. U prvom ešelonu su napadali 37. gardijski i 4. streljački korpus, a u drugom — 99. i 94. streljački korpus.⁹⁾

Vezivanje neprijatelja aktivnim dejstvima na frontu Ošta — Svirstroj, povereno je: 368. streljačkoj diviziji, 150. i 162. utvrđenom rejonu i 69. pomorskoj streljačkoj brigadi. Ove jedinice su takođe imale zadatku da vrše pojačano izviđanje i pripremaju goće odrede.

Od Ladoške ratne flotile je zahtevano da vatrom brodske artiljerije podrži napad 4. streljačkog korpusa i izvrši iskrcavanje desanta (70. pomorska streljačka brigada) u rejonu Andrusova i južno od njega, sa zadatkom zauzimanja glavnih komunikacija neprijatelja.¹⁰⁾

Onješka ratna flotila je dobila zadatku da sadejstvuje jedinicama 368. streljačke divizije u forsiranju reke Svira i da iskrca desant u rejonu Šelejaka da bi onemogućila neprijatelju odstupanje putem Voznesenje — Petrozavodsk.

Forsiranje reke Svira glavnim snagama armije trebalo je da se izvrši sledećim redosledom. Na neprijateljsku obalu se prvi iskrca vao takozvani ešelon za izviđanje i obezbeđenje (po jedan streljački bataljon iz divizijā prve linije), sa zadatkom da raščisti pri laze prednjem kraju odbrane neprijatelja i stvori uslove prvom streljačkom ešelonu za forsiranje reke.

Kada se ešelon za izviđanje i obezbeđenje dohvati suprotne obale reke, njeno forsiranje je otpočinjao prvi ešelon streljačkih jedinica (do jedne trećine divizija razvijenih u prvoj liniji), imajući zadatku da zauzme mostobran i omogući prelazak glavnih snaga.

Predviđeno je da se forsiranje reke izvrši preko pontonskih mostova i skelskih prelaza.

Da bi se otkrile neprijateljske vatrene tačke, koje nisu neutralisane za vreme artiljerijske i avijacijske pripreme, i neprijatelj doveo u zabludu u odnosu na početak forsiranja, planirano je da

⁹⁾ Praktično 94. streljački korpus nije učestvovao u napadu, pošto je 22. juna izvučen u rezervu Vrhovne komande.

¹⁰⁾ Kasnije je rejon iskrcavanja desanta prenet u međurečje Vidlice i Tulokse.

se izvrši demonstracija iskrcavanja. Stoga je trebalo da, pre skoka ešelona za izviđanje i obezbeđenje ka suprotnoj obali, krenu čamci i splavovi s lutkama, kojima su upravljali najhrabriji vojnici. Oni su imali zadatku da imitiraju početak prelaza i da na sebe izazovu vatru neprijatelja.

Gotovost jedinica 7. armije za napad bila je određena za 24 časa 20. juna 1944. godine.

Plan koji je razradio štab 7. armije bio je potpuno usklađen sa uputstvima komande Fronta. Zaslužuje pažnju grupisanje snaga i sredstava na glavnom pravcu, gde je bilo koncentrisano do 80% streljačkih jedinica i sva sredstva ojačane armije. Predviđeni duboko ešelonirani borbeni poreci odgovarali su zahtevima proboga neprijateljske odbrane stalnog tipa.

Odluka komandanta 32. armije bila je izneta u borbenoj zapovesti br. 1 17. juna 1944. godine. Osnovna zamisao napada sastojala se u tome da, u slučaju otkrivanja odstupanja neprijatelja združene jedinice armije su imale zadatku da bez prethodnog pregrupisavanja organizuju gonjenje u svojim zonama odbrane: 27. streljačka divizija — duž Reboljske ceste ka Andronovoj gori;¹¹⁾ 176. streljačka divizija — pravcem Maseljska — Ostreče; 289. streljačka divizija — pravcem Korbos — Šarvare i 313. streljačka divizija — pravcem Povenec — Pinduši. U narednim dejstvima trebalo je da jedinice armije glavnim snagama gone neprijatelja pravcem Porosozero — Sujarvi i delom snaga ka Petrozavodsku.

Specifičnost ove odluke bila je u tome što su jedinice, uprkos ograničenim snagama i nepostojanju sredstava ojačanja, dobile zadatke s odlučnim ciljevima. Predviđeno je da se najpre odsek putevi povlačenja neprijatelja iz rejona istočno od Medvežjegorska, a zatim, ne prekidajući gonjenje na glavnom pravcu, delom snaga sadejstvuje 7. armiji u razbijanju neprijateljske grupe »Olonec«.

Plan upotrebe rodova vojske i avijacije

Borbena upotreba rodova vojske i avijacije u predstojećem napadu imala je svoje osobnosti, uslovljene potrebom forsiranja velike vodene prepreke, proboga blagovremeno pripremljene odbrane neprijatelja i dejstava u složenim zemljишnim uslovima.

¹¹⁾ Ova divizija nije učestvovala u napadu i produžila je da se brani na ranijoj liniji.

U početku napada, glavni zadatak artiljerije 7. armije sastojao se u tome da svom snagom svoje vatre razbije odbranu neprijatelja, dezorganizuje njegovo komandovanje i omogući streljačkim jedinicama da nesmetano forsiraju reku Svir.

Uzimajući u obzir zasićenost finske odbrane stalnim objektima, teškoće u osmatranju i preciznom gađanju, komanda Fronta je odredila da artiljerijska priprema traje 3 časa i 32 minuta. To je bila najduža artiljerijska priprema za čitav period velikog otadžbinskog rata. Ona se sastojala od 12 perioda (shema 31), predviđenih za rušenje stalnih objekata i neutralisanje žive sile i vatrenih sredstava neprijatelja na prednjem kraju i u najbližoj dubini.

Za artiljerijsku pripremu angažovano je 1.595 oruđa i minobacača, kalibra 76 mm i većih, što je davalo prosečnu gustinu od oko 133 oruđa i minobacača na kilometar odseka proboga.¹²⁾ Sem toga, u artiljerijskoj pripremi imale su da učestvuju gardijske minobacačke jedinice, teški samohodni artiljerijski pukovi, a takođe i 7 baterija srednje i 12 baterija malokalibarske protivavionske artiljerije.¹³⁾

Planirano je da se podrška forsiranja ostvari vatrenim valom u kombinaciji sa postupnim koncentracijama vatre. Kada se ešelon za izviđanje i obezbeđenje otisne od obale i otpočne prelazak, sva snaga vatre artiljerije i streljačkog naoružanja trebalo je da se sasredi na prednji kraj neprijateljske odbrane. Prema meri približavanja desanta odsecima iskrcavanja, vatra artiljerije sa tih mesta trebalo je da se prenese u dubinu. Na ostalom frontu imala je da se i dalje otvara po prednjem kraju. Stvarana je neka vrsta vatrenog prstena oko odseka iskrcavanja, što je trebalo da onemoći neprijatelju izvršenje protivnapada i otvaranje bočne vatre po iskrcanim jedinicama. Posle zauzimanja od strane naših jedinica parčeta obale, artiljerijska vatra je trebalo da se sasredi na drugu i treću liniju rovova neprijatelja, ako odstojanje među njima ne bude prelazilo 200—250 m. Na onim odsecima gde odstojanje bude iznosilo 600—700 m, planirano je da se vatra otvara po grupama ciljeva, raspoređenih između rovova. To je stvaralo svojevrsni vatreni val, mada za većinu artiljerijskih diviziona nije vršena specijalna podela odseka.

Artiljerijsko praćenje pešadije i tenkova za vreme borbe u dubini, planirano je metodom postupnih koncentracija vatre. Stre-

¹²⁾ Ako bi se izneti broj oruđa i minobacača (1.595) uslovno pretvorio u kalibr 122 mm, onda bi gustina iznosila oko 120 oruđa i minobacača na kilometar odseka proboga.

¹³⁾ Arhiv MO SSSR, f. 340, op. 5372, d. 401, l. 39.

Ijačkim bataljonima koji su napadali u prvoj liniji pridavani su po jedan artiljerijski i minobacački divizion, a streljačkim četama — po jedna artiljerijska i minobacačka baterija.

Odlučeno je da se prvog dana borbe utroši 1,5 borbenih kompleta municije. U dane proboga drugog pojasa neprijateljske odbrane i borbi za međujezerske tesnace, predviđen je nešto veći utrošak municije nego obično. Za drugi dan je odobreno 0,5, a od trećeg do šestog dana po 0,25 borbenih kompleta na dan.¹⁴⁾

Komandovanje artiljerijom organizovano je na sledeći način: u armiji je formirana grupa gardijskih minobacačkih jedinica i protivavionskih grupa, u 37. gardijskom streljačkom korpusu — grupe proboga i specijalne namene, u 4. streljačkom korpusu — protivbaterijska grupa, i u streljačkim divizijama i pukovima — odgovarajuće divizijske i pukovske grupe za podršku pešadije.

U 32. armiji je upotreba artiljerije uprošćena time što sem formacijskih sredstava streljačkih divizija i dva minobacačka puka, ova armija ničim drugim nije raspolagala. Pre početka gonjenja, planirano je da se izvrši vatreni nalet u trajanju od 15 minuta iz svih vidova oružja po zaštitnicama neprijatelja, koje obezbeđuju povlačenje glavnih snaga. Posle toga je artiljerija metodom postupnih koncentracija vatre i neposrednim gađanjem pojedinih oruđa trebalo da neutrališe vatrene tačke neprijatelja koje ometaju pokret naših jedinica.

Za period ovlađivanja prvim pojasm neprijateljske odbrane, u divizijama i pukovima su formirane grupe za podršku pešadije. Posle savlađivanja ovog pojasa, planirano je da se sva artiljerija i minobacači prepotčine komandantima streljačkih bataljona i komandirima četa.

Za izvršenje bližeg zadatka armije dozvoljen je utrošak jednog borbenog kompleta municije.

Planirana upotreba artiljerije u armijama Kareljanskog fronta potpuno je odgovarala onoj proceni situacije koju je dala komanda. Međutim, u organizaciji artiljerijske pripreme bilo je i grešaka. Teško da je bilo celishodno uvođenje u 7. armiji perioda kontrolne korekture, koji je usledio posle prvog vatretnog naleta, s obzirom na to što je time neprijatelju omogućeno da se sredi i posedne skloništa. Nedemicu izaziva i to što u rukama komandanta armije, sem gardijskih minobacača, nije bilo artiljerijskih sredstava, kojima bi on mogao uticati na tok proboga sa forsiranjem reke. Ne

¹⁴⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 18210, d. 16, l. 153.

može se smatrati prihvatljivim ni stvaranje raznih artiljerijskih grupa u streljačkim korpusima, što je komplikovalo komandovanje artiljerijom i stvaralo velike teškoće u planiranju vatre. Sem toga, u 37. gardijskom streljačkom korpusu grupe za proboj i grupe specijalne namene, prema karakteru izvršavanih zadataka, umnogome su duplirale jedna drugu, a protivbaterijska grupa 4. streljačkog korpusa jedva da je bila sposobna da vodi efikasnu borbu s neprijateljskom artiljerijom. Pažnju zaslužuje formiranje divizijskih i pukovskih grupa za podršku pešadije. Zahvaljujući tome, obezbeđen je manevar artiljerijom i njeno sasređivanje u interesu borbe divizijā i pukova.

Za obezbeđenje jedinica 7. armije iz vazduha određeno je 588 aviona 7. vazduhoplovne armije, kojom je komandovao general-potpukovnik avijacije I. J. Sokolov. Sem toga, naređenjem Vrhovne komande, za vreme forsiranja Svira, 13. vazduhoplovna armija Leningradskog fronta trebalo je da izvrši naknadno dva divizijska poletanja (po 75 bombardera u svakom).¹⁵⁾

Osnovni zadatak avijacije sastojao se u tome da u sadejstvu s artiljerijom neutrališe odbranu neprijatelja, dezorganizuje njegovo komandovanje jedinicama, sputa manevar neprijateljskih rezervi i razbije ih u toku pokreta ka bojištu. Avijacija je takođe imala zadatak da sigurno zaštitи iz vazduha trupe glavne grupacije i ratne flotile i uništi avione neprijatelja na njegovim aerodromima i u vazduhu.

Planirano je da se avijacijska priprema forsiranja reke Svira izvrši sa dva sasređena bombardersko-jurišna udara i dejstvima pojedinih grupa jurišnih i lovačkih aviona.

Avijacijsku podršku je trebalo otpočeti 2,5—3 časa posle završetka artiljerijske pripreme. Radi boljeg sadejstva avijacije s kopnenim snagama, streljačkim korpusima prvog ešelona pridata je po jedna kombinovana vazduhoplovna divizija.

Predviđeno je da se prvog dana napada izvrši 1.328 avio-poleta, a drugog i trećeg dana po 1.095 avio-poleta.¹⁶⁾

Za obezbeđenje dejstava jedinica 32. armije određeno je 40 jurišnih i 60 lovačkih aviona. Njima je postavljen zadatak da sadejstvuju streljačkim jedinicama u zauzimanju pojedinih otpornih tačaka, dezorganizuju povlačenje neprijatelja i da štite združene jedinice i pozadinu armije od udara iz vazduha.

¹⁵⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 12121, d. 3, l. 52—53.

¹⁶⁾ Isto, op. 14054, d. 20, l. 26.

U planu borbene upotrebe avijacije treba istaći dobru organizaciju podrške i praćenja jedinica u toku napada iz vazduha. U tome su veliku ulogu imale da odigraju vazduhoplovne divizije pridate korpusima prvog ešelona. Istovremeno, ne može se smatrati opravdanom primena čitave avijacije za vreme pripreme forsiranja reke za udare po prednjem kraju, kad se uzme u obzir postojeća gustina artiljerije i vremenski duga artiljerijska priprema.

Veoma složeni i odgovorni zadaci stajali su pred inžinjerijskim jedinicama. One su imale zadatak da obezbede ne samo brzo forsiranje reke Svir već i uspešno nastupanje jedinica kroz šume, močvare i jezera. Izvršenje ovih zadataka unekoliko je olakšano time što je u rejonu dejstava bilo u dovoljnim količinama građevinskog materijala (drvo i kamen) i što za maskiranje i snabdevanje trupa ogrevom i vodom nije bilo teškoća.

Do početka napada na Onješko-ladoškoj prevlaci bile su grupisane i pridate 7. armiji dve inžinjerijsko-pionirske brigade i dva samostalna pontonsko-mosna bataljona.¹⁷⁾ Od desantnih i drugih sredstava za prelaz raspolagalo se sa 9,75 teških i 6 laka parkova za prelaz, 1.943 razna desantna čamca, 100 automobila-amfibija, 26 kompleta materijala koji teško tone, 3.140 individualnih plivačkih kostima i sl.¹⁸⁾

Odlukom komandanta 7. armije, glavni deo inžinjerijskih snaga i sredstava pridat je korpusima prvog ešelona. U rezervi armije ostala su samo sredstva za prelaz: 2 teška i 3 laka parka za prelaz, 6 kompleta materijala koji teško tone, 163 razna čamca i 250 individualnih plivačkih kostima.¹⁹⁾ Nepostojanje u armiji neophodne rezerve inžinjerijskih jedinica objašnjavalo se, izgleda, time što se s početkom napada očekivao dolazak još jedne inžinjerijsko-pionirske brigade.

Organizovanje desantnih prelaza povereno je komandantima taktičkih jedinica prvog ešelona. Mosne i skelske prelaze trebalo je da izgrade inžinjerijske jedinice pridate korpusima. Planirano je da se preko reke Svira izgrade dva mosta (shema 32) za terete do 16 i 30 tona i 24 skelskih prelaza, od kojih 3 za terete do 60 tona.²⁰⁾ Ovi prelazi su imali da obezbede brzo prebacivanje svih snaga 7. armije na suprotnu obalu, uključujući artiljeriju i tenkove.

Velika pažnja je poklanjana organizaciji inžinjerijskog izviđanja i uređenju polaznog rejona. Blagovremeno su bila određena

¹⁷⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 14054, d. 20, l. 14—15.

¹⁸⁾ Isto, f. 340, op. 5372, d. 402, l. 15.

¹⁹⁾ Isto.

²⁰⁾ Isto, f. 214, op. 14054, d. 20, l. 18—19.

mesta za postavljanje mostova, skelskih i desantnih prelaza, i regiji prikupljanja jedinica i sredstava za prelaz.

Na pravcu glavnog udara bilo je iskopano 4 do 6 linija rovova, uređeni vatreni položaji za artiljeriju i minobacače, postavljeni prelazi preko rovova i pripremljene rampe za sruštanje na vodu sredstava za prelaz.

Teže je bilo ostvariti inžinjerijsko obezbeđenje jedinica 32. armije. Do početka napada armija je raspolagala jedino formacijskim snagama i sredstvima, kojima se moglo obezbediti samo održavanje puteva u eksploatacionom stanju i vršiti razminiranje na putevima kretanja svojih jedinica.

U celini je planiranje upotrebe inžinjerijskih jedinica u predstojećem napadu potpuno odgovaralo postojećoj situaciji. Vojni inžinjeri, komande i štabovi su mnogo radili na tome da se najefikasnije iskoriste inžinjerijske snage i sredstva u toku razbijanja neprijatelja i pokreta trupa u teškim zemljiskim uslovima.

Borbena upotreba oklopnih i mehanizovanih trupa u Južnoj Kareliji imala je svoje osobenosti. Postojanje velikog broja raznih prirodnih i veštačkih prepreka maksimalno je umanjivalo manevarske mogućnosti tenkova i samohodnih oruđa i gotovo im je one mogućavalo da dejstvuju van puteva i u većim formacijama.

S početkom napada 7. armija je imala dve tenkovske brigade, tri samostalna tenkovska i tri teška samohodna artiljerijska puka, i samostalnu četu oklopnih automobila; 32. armija imala je samostalni tenkovski puk.²¹⁾

Tenkovske brigade, svaka ojačana inžinjerijsko-pionirskim bataljonom, samohodnim artiljerijskim pukom i streljačkim delovima, bile su formirane u takozvane pokretnе grupe i predviđene za razvijanje uspeha napada u dubini. Jedna takva grupa pridata je 37. gardijskom streljačkom korpusu i, posle uvođenja u borbu s linije Nazarjevska — Svirskaja Sloboda, imala je zadatku da napada prema Olonecu. Druga grupa se nalazila na raspolažanju komande armije.

Samostalni tenkovski pukovi i jedan samohodni artiljerijski puk bili su pridati divizijama prvog ešelona, koje su ih po četama podelile streljačkim pukovima.

Planirana upotreba tenkova i samohodnih oruđa za neposrednu podršku pešadije u uslovima karelijskog vojišta može se smatrati potpuno pravilnom. Razumno je bilo i formiranje pokretnih grupa, koje su, budući malog sastava, mogle pružiti veliku pomoć trupama, a naročito za vreme gonjenja neprijatelja duž puteva.

²¹⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 14054, d. 20, l. 14—15.

Operativno obezbeđenje predstojećih dejstava

Komande i štabovi su poklanjali veliku pažnju aktivnom izviđanju, organizaciji sigurne zaštite jedinica iz vazduha i protivtenkovske odbrane, kao i postizanju iznenadnosti dejstava.

Za vreme pripreme napada, u Frontu je bilo održano specijalno savetovanje na kojem su razmatrana pitanja poboljšanja borbene aktivnosti izviđačkih organa združenih i taktičkih jedinica. Takva savetovanja su održana i u armijama. Najiskusniji i stručno najspasobniji vojnici i starešine izmenjali su svoja iskustva o izviđanju. U svim združenim i taktičkim jedinicama je proveren i poboljšan sastav izviđačkih četa i vodova, pojačan je partijski i kom-somolski sastav i bolje organizovano materijalno obezbeđenje izviđača.

Istovremeno je produženo neprekidno izviđanje neprijatelja. Naši piloti su umešno fotografisali glavne odseke neprijateljske odbrane, artiljeri su otkrili sistem neprijateljske vatre, inžinjeri su odredili vrste prepreka, a trupni izviđači — raspored i grupisanje finskih trupa. U periodu od 30. maja do 19. juna, samo u 7. armiji izvršeno je 40 noćnih izviđanja, a zahvaljujući tome komanda je dobila veoma vredne podatke o sastavu i rasporedu neprijateljskih jedinica.

Protivvazdušna odbrana trupa bila je olakšana time što je prevlast u vazduhu bila na strani sovjetske avijacije. Ipak se nije isključivala mogućnost pojave nad bojištem finske ili nemačke avijacije, prebačene sa drugih pravaca. Zbog toga je za zaštitu glavne grupacije trupa i najvažnijih objekata u pozadini, komanda Fronta izdvojila znatne snage lovačke avijacije i svu protivavionsku artiljeriju kojom je raspolagala.

Za prva tri dana napada, za protivvazdušnu odbranu planirano je 660 avio-poleta, a ukupno u operaciji predviđeno je da se izvrši 1.335 avio-poleta. Predviđeno je da se zaštita ostvari metodom dežurstva na aerodromima, a za vreme forsiranja Svira i borbi za mostobran, sem iznetog, i patroliranjem parova lovaca.

Protivavionska artiljerijska sredstva, koncentrisana na Onješko-ladoškoj prevlaci, obuhvatala su: protivavionsku artiljerijsku diviziju RVK, dva armijska protivavionska artiljerijska puka, pet samostalnih protivavionskih artiljerijskih diviziona i dva oklopna voza PVO.

Glavni deo ovih sredstava objedinjen je u armijsku protivavionsku artiljerijsku grupu, podeljenu na dve podgrupe, prema

broju korpusa prvog ešelona. Ova grupa je imala zadatak da štiti trupe za vreme pripreme i forsiranja reke Svira.

U 32. armiji su postojala samo formacijska protivavionska artiljerijska sredstva, koja su korišćena za zaštitu glavnih snaga združenih jedinica, a takođe i stanice za snabdevanje i komandnog mesta armije.

U celini je organizacija protivvazdušne odbrane trupa u konkretnoj situaciji bila pouzdana.

Protivtenkovska odbrana (PTO) trupa na Onješko-ladoškoj prevlaci, kako za vreme pripreme tako i u početku napada, gotovo nije vršena, s obzirom na to da reprijatelj nije raspolagao tenkovskim jedinicama. Stoga se protivtenkovska sredstva nisu razvijala na polaznom položaju.

Za izvršenje zadataka PTO u toku napada, 7. armija je imala dva samostalna lovačka protivtenkovska artiljerijska puka. Sem toga, planirano je da se koriste tenkovi za neposrednu podršku pešadije, samohodni artiljerijski pukovi, topovske baterije divizijske artiljerije, plamenobacačka sredstva, kao i deo pridate jurišne avijacije.

Materijalno i tehničko obezbeđenje

Materijalno i tehničko obezbeđenje napadnih dejstava zahtevalo je izuzetnu organizovanost i naprezanja za vreme pripreme operacije. To se naročito odnosilo na 7. armiju čije je brojno stanje naglo poraslo, a postojeća materijalno-tehnička baza bila nedovoljna. Armijski pozadinski rejon, koji je obuhvatao površinu od preko 65.000 km², u vojnem pogledu nije bio uređen. Mesnih rezervi (sem vode i ogreva) gotovo nije bilo, a putna mreža je bila vrlo slaba. Propusna moć železničkog transporta, određenog armiji, nije obezbeđivala brza operativna prevoženja. Mnoge združene jedinice stizale su u armiju poslednjih dana pred napad. Teškoće su se pojavljivale i u vezi s tim što jedinice ojačanja, koje su stizale u armiju, nisu imale čak ni neophodne materijalne rezerve. Nije bilo goriva i maziva, nedostajalo je ljudske i stočne hrane, a ljudstvo nekih minobacačkih pukova, koji su stigli sa severa, bilo je odeveno u zimsku uniformu.

Pred komandu i organe pozadine iskrslji su neodložni zadaci. Trebalo je u najkraćem roku izvršiti prihvat velikog broja jedinica i borbene tehnike, združene i taktičke jedinice koje su pristizale

popuniti materijalnim sredstvima koja su im nedostajala, stvoriti neophodne rezerve i organizovati neprekidni dotur i evakuaciju za vreme borbe.

Za dotur kolskim putevima angažovan je čitav armijski i trupni transport, koji je često morao da radi danonoćno. Veliko zaloganje vozača motornih vozila i konjskih zaprega, a takođe i ukrcno-iskrcnih ekipa, omogućilo je da se jedinice obezbede gotovo svim vrstama potreba u predviđenim rokovima. 20. juna 1944. godine, armija je imala: 1,2—2,6 borbenih kompleta municije, 3,5 punjenja goriva i maziva, 26 dnevних obroka ljudske i 22 obroka stočne hrane.²²⁾

Snabdevenost jedinica armije intendantskim i drugim materijalnim potrebama bila je u granicama predviđenih normi, a intendantske i trupne radionice armije mogle su potpuno zadovoljiti potrebe jedinica u tekućem remontu.

Znatne teškoće su iskršavale u organizaciji automobilskog remonta. Automobilski park armije povećao se do početka napada na skoro 8.000 automobila, od kojih je 12 do 13% bilo neispravno. Remontna sredstva armije, zajedno s trupnim, mogla su u toku juna da obezbede najviše 100 generalnih i oko 300 srednjih remonta.²³⁾ Oko 500 automobila nisu uopšte obuhvaćeni remontom.

Nije sve bilo u redu ni sa sanitetskim obezbeđenjem. Trinaest raznih bolnica koje je trebalo da uputi Front, u armiju nisu stigle. Ona nije dobila ni krajnje neophodnu popunu sredstava evakuacije. Za mnoge sanitetske ustanove nisu bili dodeljeni fondovi inventara za zamenu, iako ga je u skladištima bilo više nego dovoljno.

Materijalno i tehničko obezbeđenje jedinica 32. armije ostvarivano je u nešto drukčijim uslovima. Za vreme pripreme napada, organizovanje rada pozadine, u odnosu na odbrambeni period, nije zahtevalo znatnije izmene. U jedinicama su blagovremeno stvorene rezerve materijalnih sredstava, oslobođeni su svi punktovi evakvacije i privučeni liniji fronta glavni pozadinski organi i ustanove.

Složenija je bila priprema pozadine za rad u toku predstojećih napadnih borbi. U armiji nije bilo dovoljno automobilskog transporta, putno-građevinskih jedinica, sanitetskih ustanova i sredstava za automobilski remont.

Bilo je predviđeno da se s početkom napada u zoni armije opravi i delimično obnovi jedan put, koji je prolazio preko mnogih međujezerskih tesnaca i posle prve kiše postajao potpuno nepro-

²²⁾ Arhiv MO SSSR, f. 340, op. 5372, d. 398, l. 7; op. 168510, d. 26, l. 1; f. 214, op. 220201, d. 2, l. 109.

²³⁾ Arhiv MO SSSR, f. 340, op. 5399, d. 53, l. 16.

hodan. To je izazivalo ozbiljnu bojazan za organizaciju blagovremennog dotura i evakuacije i moglo uticati na smanjenje tempa napada.

Uprkos postojećim teškoćama i nedostacima u radu pozadine, združene i taktičke jedinice 7. i 32. armije dobine su do početka napada sve što je neophodno za uspešno izvođenje operacije. Tome je u velikoj meri doprinela celishodna i intenzivna aktivnost komandi, političkih organa, štabova i ljudstva armijske i trupne pozadine.

Borbena i politička obuka trupa

Borbena i politička obuka trupa za napadna dejstva, otpočela je u proleće 1944. godine.

Komande i štabovi su obučavani organizovanju proboga blagovremeno pripremljene odbrane neprijatelja sa forsiranjem velike reke i dejstvima na šumsko-močvarnom i jezerskom zemljištu. Na mnogobrojnim nastavnim zborovima i komandno-štabnim vežbama, svestrano je izučavano iskustvo velikog otadžbinskog rata, proveravani i unapređivani metodi komandovanja jedinicama, organizacija sadejstva, razrađivani štabni dokumenti i usavršavane forme i metodi partijsko-političkog rada. Na zborovima komandnog sastava i u jedinicama držana su mnogobrojna predavanja i referati o opštepolitičkim i vojnim temama.

U obuci jedinica osnovna pažnja je poklanjana veštini vođenja borbe u rovovima i saobraćajnicama, forsiranju reka i jezera, dejstvu u sastavu jurišnih grupa, savlađivanju prirodnih i veštačkih prepreka. Trupe su intenzivno uvežbavane u marševanju po bespuću i obučavane u pravljenju prelaza preko reka priručnim sredstvima. Obradivana je takođe i sama tehnika prelaza, uključujući ukrcavanje, iskrcavanje i pokret preko reke na čamcima, splavovima i drugim sredstvima za prelaz. Vojnici i podoficiri su snabdeveni podsetnicima »Dejstva vojnika pri forsiranju reke« i o toj temi su sa njima vođeni razgovori.

Pripremanju napadnih dejstava bio je podvrgnut i čitav partijsko-politički rad. Njegovi naporu su bili usmereni na vaspitanje kod ljudstva visokog napadnog elana i nesalomljive volje za pobjedom, na objašnjavanje zadataka postavljenih pred Sovjetsku armiju u 1944. godini i najvažnijih pitanja spoljne i unutrašnje politike Komunističke partije i sovjetske vlade.

Vojni saveti frontova i armija, politička odeljenja korpusâ i divizijâ, starešine i politički radnici, poklanjali su posebnu pažnju daljem razvijanju agitaciono-propagandnog i organizacijskog rada. Politička uprava Fronta je od 25. do 31. maja 1944. godine održala seminar s armijskim predavačima i agitatorima, proverila rad svih odeljenja za agitaciju i propagandu i na licu mesta otklonila postojeće nedostatke. U junu je održan trinaestodnevni zbor zamenika komandanta pukova za politički rad svih rodova vojske. U armijama i združenim jedinicama su organizovani desetodnevni zborovi zamenika komandanata bataljona i diviziona za politički rad, petodnevni zborovi partijskih i komsomolskih rukovodilaca pukova i bataljona i trodnevni zborovi partijskih rukovodilaca četa. Da bi pomogla partijskim rukovodiocima, Politička uprava Fronta izdala je specijalni »Podsetnik partijskog rukovodioca čete«.

U svim taktičkim i nižim jedinicama ponovo je razmotren i poboljšan sastav agitatora i sa njima održani posebni seminari o temi »Rad četnog agitatora u napadu«.

Sve ove mere komandi i političkih organa doprinele su znatnom poboljšanju idejnog sadržaja agitaciono-propagandnog rada. U predavanjima, referatima i razgovorima, u istupanjima na partijskim i komsomolskim sastancima, u aktivima, na mitinzima i u armijskoj štampi, radnici političkih organa i starešine su govorili o snazi sovjetske države i njenih oružanih snaga, uspesima Sovjetske armije na frontovima velikog otadžbinskog rata, o zverstvima nemackofašističkih osvajača, objašnjavali suštinu pešadijskog borbenog pravila, vojničke zakletve, mobilisali pripadnike armije za savlađivanje teškoća vezanih za forsiranje reke i dejstva na šumsko-močvarnom zemljištu.

U združenim i taktičkim jedinicama održavani su susreti komsomolaca-frontovaca s mladim borcima, gde su iskusni vojnici iznosiли svoja iskustva. U jedinicama su prikazani filmovi »Suvorov«, »Kutuzov«, »Lenjingrad u borbi« i dr. Sve je to u vojnika i oficira rađalo osećanje prirodnog ponosa na svoju domovinu, jačalo moral, vaspitavalo u njih visok napadni elan i ulivalo im čvrstu veru u pobjedu nad neprijateljem.

Posle dobijanja zapovesti za napad, u svim bataljonima i divizionima održana su kratka savetovanja agitatora i urednika malih zidnih novina o zadacima u forsiranju reke Svira i proboru neprijateljske odbrane. Agitatori su zatim organizovali razgovor s vojnicima o temi »Tući neprijatelja tako kako ga tuku Lenjingrađani na Kareljkoj prevlaci«.

Uoči napada čitavom ljudstvu je široko razjašnjena zapovest vrhovnog komandanta jedinicama Lenjigradskog fronta u vezi s njihovim zauzimanjem Viborga i operativni izveštaj Sovjetskog informativnog biroa. U svim partijskim i komsomolskim organizacijama su održani sastanci sa dnevnim redom: »Vodeća uloga komunista (komsomolaca) i zadaci partijskih (komsomolskih) organizacija u borbi«. Odluke ovih sastanaka obavezivale su svakog komunistu i komsomolca da služi ne samo ličnim primerom u borbi već i da stalno objašnjava ljudstvu borbene zadatke i populariše herojske podvige vojnika i oficira.

Nekoliko časova pre forsiranja Svira, u združenim i taktičkim jedinicama su pod rukovodstvom starešina i političkih radnika održani kratki mitinzi, koji su prerasli u sjajnu demonstraciju visokog patriotizma i odanosti boraca i oficira svojoj domovini, Komunističkoj partiji i sovjetskoj vlasti. U mnogim jedinicama, mitinzi su održani pored razvijene zastave, gde su se borci zaklinjali da neće štedeti svoje snage, a ako zatreba ni sam život, za pobedu nad neprijateljem. Najboljim jedinicama su uručivane crvene zastavice koje su one imale da postavljaju na obali oslobođenoj od neprijatelja.

U jedinicama je velika pažnja poklanjana organizacionom radu partijskih organizacija. U vezi s tim su u svim četama i njima ravnim jedinicama formirane aktivne partijske i komsomolske organizacije i povećana uloga partijskih biroa pukova i osnovnih organizacija.

Pružana je praktična pomoć partijskim i komsomolskim rukovodiocima u sastavljanju planova rada, pripremanju i održavanju sastanaka, u organizovanju prijema u Partiju i Komsomol najboljih boraca, koji su na čelu pokazali svoju odanost domovini i Komunističkoj partiji. Na početku napada, u združenim i taktičkim jedinicama 7. i 32. armije i 7. vazduhoplovne armije, bilo je 736 osnovnih i 1.763 četnih partijskih organizacija, koje su brojale 68.598 članova i kandidata SKP(b).²⁴⁾ U komsomolskim organizacijama ovih armija nalazilo se 50.569 članova Komsomola.

Komunisti i komsomolci, kao najbolji u borbenoj i političkoj obuci, vodili su za sobom mase boraca vanpartijaca, prekaljivali ih i pomagali komandama i političkim organima da jačaju vojnu disciplinu, obezbede organizovanost i red, i podignu borbenu sposobnost osnovnih i taktičkih jedinica.

Zahvaljujući intenzivnom radu komandi, partijsko-političkog aparata, partijskih i komsomolskih organizacija, jedinice su bile

²⁴⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 341862, d. 1, l. 51.

dobro pripremljene za izvršenje predstojećih borbenih zadataka. Vojnici, podoficiri, oficiri i generali bili su obuzeti jedinstvenom i nezadrživom težnjom — sukobiti se što pre s neprijateljem i izvojevati pobedu.

Pregrupisavanje i koncentracija trupa. Odnos snaga

Pregrupisavanja jedinica u armijama levog krila Karelijskog fronta bila su neznatna. Združene i taktičke jedinice koje su ranije bile u odbrani, ostale su uglavnom na istim odsecima. Znatno veće napore zahtevalo je primanje novih združenih i taktičkih jedinica i njihovo dovodenje u očekujuće rejone. Teškoće su uslovljavane time što su jedinice ojačanja stizale za poslednjih deset dana pred napad, u periodu od 9. do 18. juna 1944. godine. Tako su 9—15. juna iskrcavane jedinice 37. gardijskog i 99. streljačkog korpusa, 12—15. juna jedinice 94. streljačkog korpusa, 40. protivavionska artiljerijska divizija, tenkovske i inžinjerijske jedinice, i 15—17. juna jedinice 10. artiljerijske divizije za proboj RVK i druge.

Da bi se izbeglo nagomilavanje jedinica i borbene tehnike na železničkim stanicama, za rukovođenje iskrcavanjem ešelona i upućivanjem združenih jedinica u rejone prikupljanja i koncentracije, određena je grupa štabnih oficira. Rejoni koncentracije su birani s proračunom da omoguće združenim i taktičkim jedinicama brz i prikriven pokret u očekujuće rejone i ka mestima prelaza.

Krajem dana 20. juna, sve združene i taktičke jedinice zauzele su polazni položaj u skladu s operativnom odlukom za napad.

Do tog vremena se promenilo grupisanje i raspored neprijatelja u odbrani. Teška situacija na Karelijskoj prevlaci prinudila je finsko komandovanje da tamо prebaci neke združene i taktičke jedinice sa reke Svira i iz rejona Medvežjegorska. U toku 12—20. juna na Karelijsku prevlaku su otišla 4. i 17. pešadijska divizija i 20. pešadijska brigada,²⁵⁾ a završeno je prebacivanje 6. i 11. pešadijske divizije, komande 5. armijskog korpusa i niza specijalnih jedinica. Kao rezultat toga, na frontu 32. armije, neprijatelju su ostale dve pešadijske divizije i jedna brigada, a u zoni 7. armije, tri pešadijske divizije, tri brigade i izvestan broj artiljerijskih sredstava ojačanja.

Sem toga, saznavši za pripremu naših snaga za napad na potporoškom pravcu i u rejonu Lodejnog polja, finsko komandovanje

²⁵⁾ Vidi E. Kuussaari, V. Niitemaa, »Finlands Krig, 1941—1945«, str. 192.

je u toku noći 18/19. juna otpočelo povlačenje svojih združenih jedinica s mostobrana na frontu Osta — Svirstroj (shema 33) iza reke Svira i u rejon Kečkužnog (ušće Svira) na nove, pogodnije položaje.

U vezi s tim su desnokrilne jedinice 7. armije ujutro 19. otpočele gonjenje i već krajem dana 20. juna na nizu odseka izbile neposredno na Svir.

Promene do kojih je došlo u sastavu i grupisanju neprijatelja, još više su poboljšale položaj trupa levog krila Karelijskog fronta. Sada je odnos snaga na reci Sviru, naročito na odseku probaja 7. armije, kako u kvantitativnom tako i u kvalitativnom pogledu, bio u korist sovjetskih snaga. Izvesnu nadmoćnost nad neprijateljem imala je i 32. armija. Stvoreni su svi neophodni uslovi za odlučna dejstva radi razbijanja neprijatelja u Južnoj Kareliji.

3. — PROBOJ NEPRIJATELJSKE ODBRANE NA RECI SVIRU I SEVERNO OD ONJEŠKOG JEZERA

(Shema 34)

Forsiranje reke Svira od strane sovjetskih trupa

Napad trupa glavne grupacije Karelijskog fronta otpočeo je ujutru 21. juna 1944.

U 8 časova i 5 minuta, iz vedrog neba se začulo sve jače bruhanje motora. Srebrnasti bombarderi, jurišnici i lovci 7. vazduhoplovne armije, u grupama od 9 do 12 aviona, približavali su se liniji fronta. Preletevši reku, jurišnici i bombarderi su sručili na neprijatelja hiljade bombi i zrna.

Bombardersko-jurišni udar po odbrani neprijatelja trajao je 30 minuta.

U 8 časova i 40 minuta, plotunom sa 1.600 oruđa i minobacača i proslavljenih sovjetskih »kaćuša«, otpočela je artiljerijska priprema.²⁶⁾

Da bi se što potpunije otkrile neprijateljske vatrene tačke i ove uništite, organizovan je lažni prelaz. Pioniri su izradili splavove i čamce sa metama. Za guranje splavova javile su se stotine vojnika, podoficira i oficira. Nije postojala nikakva mogućnost da se udovolji svim molbama. Izvršenje toga zadatka komandovanje je poverilo najobučenijim i najhrabrijim borcima.

²⁶⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 18210, d. 16, l. 115.

Oko 11 časova, lažna sredstva za prelaz su srušena na reku i hrabri dobrovoljci su se uputili ka suprotnoj obali reke. Neprijatelj je po njima otvorio nesređenu puščano-mitraljesku vatru. Progoverile su dve artiljerijske i tri minobacačke baterije koje su ranije čutale. U rovovima i saobraćajnicama je osetno oživilo kretanje. Sve to su s velikom tačnošću ubeležavali artiljerijski osmatrači i podatke odmah predavali na vatrene položaje.

Za to vreme su se hrabri gardisti, izvršivši svoj osnovni zadatak, dokopali neprijateljske obale, poseli zaklone na samoj obali i pripremili se za borbu. U toku 40—50 minuta gardisti su se nalazili u zoni vatre svoje artiljerije na nekoliko metara od neprijatelja. Među njima su bili članovi lenjinskog Komsomola: gardijski zastavnik I. D. Morcov; gardijski stariji vodnici: V. P. Jeljutin, N. M. Čuhrejev i V. I. Nemčikov; gardijski vodnici: V. A. Mališev i I. K. Panjkov; gardijski mlađi vodnik I. S. Zažigin; i gardisti vojnici: A. F. Barišev, Sarkazi Bekbosunov, V. A. Markelov, I. P. Mitarev, B. N. Junosov, P. P. Pavlov, M. I. Tihonov, A. M. Alijev i M. R. Popov. Svima njima je dodeljena najveća državna nagrada — zvanje heroja Sovjetskog Saveza. Čitavim frontom se pronela slava o herojskom podvigу sinova naše domovine, koji su radi opštег uspeha bez ikakvog kolebanja pošli na samopožrtvovanje.

Artiljerijska i avijacijska priprema napada je produžena. U 11 časova i 47 minuta na nebu su se ponovo pojavili sovjetski avioni. Oko 360 bombardera i jurišnih aviona 7. i 13. vazduhoplovne armije, naneli su svoj drugi avijacijski udar. Istovremeno su se artiljeri, otvarajući metodičnu vatru, pripremali za završni 15-minutni nalet čitave artiljerije i minobacača, da bi definitivno parališali neprijateljsku odbranu i potpuno rastrojili sistem neprijateljske vatre.

Pod zaštitom vatre artiljerije i udara avijacije, tenkovi-amfibile i automobili-amfibije zauzeli su polazne položaje. Jedinice ešelona za izviđanje i obezbeđenje privukle su desantne čamce obali i pripremile se za forsiranje. Inžinjerske jedinice su otpočele skapanje silaznih rampi i skela.

Tačno po planu, u 11 časova i 53 minuta, ešelon za izviđanje i obezbeđenje otpočeo je forsiranje reke. Odvažni borci 98. i 99. gardijske, 272. i 114. streljačke divizije, na čamcima, automobilima i tenkovima — amfibijama, pod jakom mada neorganizovanom vatrom neprijatelja, otpočeli su prelaz. Na čitavom odseku proboga, od Miroškiniča do Ohtalskog jezera, reka je uzavrela, oživila.

Napred su se kretali automobili-amfibije sa desantima pionira i pešadije. Na sredini reke deo automobila je potpao pod preciznu mitraljesku vatru neprijatelja. U grupi u kojoj se nalazio iskusni pionir poručnik I. G. Plis, ubijen je vozač automobila, a nekoliko vojnika je ranjeno. Došlo je do pometnje. Tada je poručnik Plis, ne gubeći ni sekundu, seo za volan i vozilo je brzo zaplovilo napred. Kad je došao do neprijateljskih prepreka, postavljenih u vodi blizu obale, vod je pod neprijateljskom vatrom, pomoću specijalnih punjenja eksploziva, pristupio pravljenju prolaza. Finski vojnici, koji su se nalazili na nekoliko metara, otvorili su preciznu vatru na izviđače. Nije se smelo čekati. Vod na čelu s poručnikom Plisom, smelo je izvršio juriš na neprijatelja. U toj borbi naročito su se istakli vodnici N. A. Gladišev i I. G. Kakovkin, koji su obilazno dejstvovali na Fince. Ne izdržavši pritisak, deo neprijateljskih vojnika se povukao a četvorica su zarobljena. Za umešno rukovođenje borbom, ličnu neustrašivost i inicijativu, komandirima Plisu, Kakovkinu i Gladiševu dodeljeno je zvanje heroja Sovjetskog Saveza.

Isto tako herojski su se borili i pripadnici 4. streljačkog korpusa, koji su dejstvovali u sastavu ešelona za izviđanje i obezbeđenje. Naročito se istakao Ukrajinac, pripadnik 272. streljačke divizije, potporučnik K. A. Kulik. Kada su se čamci s vojnicima udaljavali od obale, od neprijateljske mine su ranjeni četiri borca i potporučnik Kulik. Bolničari, koji su pritrčali, predložili su komandiru da zajedno s vojnicima bude prebačen u sanitetsku stanicu. Ali bi, u tom slučaju, vod u najkritičnjem momentu ostao bez starešine. Zbog toga je oficir Kulik, uprkos ozbiljnoj rani, odlučno odbio da se evakuiše.

»Dok ne izvršim zadatak postavljen vodu, neću napustiti bojište« — izjavio je potporučnik. Savlađujući bolove, on je poveo borce u preostale neoštećene čamce. Prodrevši silovito u odbranu neprijatelja, on je vešto organizovao borbu, i njegov vod je brzo dostigao liniju bližeg zadatka bataljona. I tek ovde, na oslojenoj zemlji, potporučnik Kulik je pristao da ga upute u bolnicu. Odvažno i hrabro su se borili takođe i komunista vodnik I. P. Šestakov, iskusni izviđač desetar M. A. Vasiljev, iskusni vezista vodnik A. F. Šigorin, komsomolac mlađi vodnik D. M. Širokov i desetine drugih boraca i oficira. Hrabri borci su bili odlikovani ordenima i medaljama, a potporučnik K. A. Kulik — ordenom heroja Sovjetskog Saveza.

U borbama za forsiranje Svira, mnogo slavnih borbenih podviga izvršile su i naše žene-borci. Bolničarke 114. streljačke divi-

zije, vodnik Nina Vasiljevna Kasatkina i vojnik Nina Nikolajevna Klimenčuk, nalazeći se čitavo vreme u prvim linijama jedinica, pod puščano-mitraljeskom i minobacačkom vatrom neprijatelja, spasavale su živote ranjenim borcima. Rizikujući sopstveni život, drugarice su pronašle u šumi 22 teško ranjena borca i starešine, pružile im prvu sanitetsku pomoć, preko močvara na nosilima iznеле ranjenike na put i otpremile ih na pukovsku sanitetsku stanicu. Samopregornim zalaganjem, besprimernom odvažnošću i smelošću, bolničarke Kasatkina i Klimenčuk stekle su ugled i poštovanje kod svih pripadnika svoga puka. Za hrabrost i odvažnost ispoljene u borbi, one su odlikovane.

Do kraja artiljerijske pripreme, ešelon za izviđanje i obezbeđenje izvršio je svoj zadatak. Zauzeti su mali mostobrani, napravljeni prolazi u neprijateljskim podvodnim preprekama, uređeni izlasci iz vode i izgrađena pristajališta za skele. Pioniri su razminali obalski pojasa. Na odsecima iskrcavanja, artiljerijska vatra je prenesena na drugu i treću liniju rovova.

U 12 časova i 12 minuta, prvi ešelon streljačkih jedinica otpočeo je forsiranje reke. Neprijatelj je ponovo otvorio vatru iz mitraljeza, minobacača i topova. No, nemoguće je bilo zaustaviti desant. Na automobilima-amfibijama, na tenderima Ladoške ratne flotile, na desantnim čamcima i splavovima, a ponekad i plivanjem, jedinice su se brzo dokopale suprotne obale severno i severozapadno od Lodejnog polja.

Iskrcane jedinice su odmah stupile u borbu, savlađujući neprijateljske prepreke i uništavajući preostala žarišta otpora. Naročito umešno su dejstvovali borići i starešine 303. gardijskog streljačkog puka pod komandom pukovnika V. A. Sokolova. S minimalnim gubicima, puk je forsirao reku Svir, silovito napao i razbio neprijatelja, zauzevši mostobran na obali. Komandant i borići ispoljili su u toj borbi izuzetnu nepokolebljivost i hrabrost. Inicijativa, odlučnost, veština da se udar nanese tamo gde ga neprijatelj ne очekuje, odličan manevr, visoko moralno-političko stanje, uspešno izbijanje na bokove i u pozadinu neprijatelja — obezbedili su uspešno prodiranje. Ukazom Prezidijuma Vrhovnog sovjeta SSSR od 21. jula 1944. godine, pukovniku V. A. Sokolovu je dodeljeno zvanje heroja Sovjetskog Saveza.

Za smelost, inicijativu i junaštvo, ordenom heroja Sovjetskog Saveza odlikovan je i komandir voda automatičarske čete 1065. streljačkog puka, komsomolac potporučnik M. F. Balandin. Kada je vod pod njegovom komandom prikriveno stigao na mesto ukrca-

vanja, ispostavilo se da su čamci predviđeni za prelaz izbačeni iz stroja. Postojala je opasnost da jedinice puka prekinu forsiranje reke. Trebalo je nešto preduzeti. I hrabri komandir je našao izlaz. Uprkos jakoj neprijateljskoj vatri, oficir Balandir je skinuo odeću i skočio u vodu da bi dovukao čamce koje su izviđači ostavili na suprotnoj obali. Taj zadatak je uspešno izvršen. Posle prelaza, vod je odlučnim skokom upao u odbranu neprijatelja i otpočeo napredovanje. Neočekivano se naišlo na maskirani neprijateljski bunker, čija vatra je prinudila borce da zalednu. Brzo procenivši situaciju, potporučnik Balandin je, predvodeći potčinjene, prvi savladao žičanu prepreku koja se nalazila ispred bunkera i bombama obasuo vatrenu tačku. Neprijateljska posluga je bila uništena.

Komunisti i komsomolci su služili za primer nepokolebljivosti i heroizma u borbama na reci Sviru. Nalazeći se neposredno u redovima crvenoarmejskih masa, oni su ličnim primerom podsticali pripadnike osnovnih i taktičkih jedinica na herojske podvige. Partijski rukovodilac 5. čete 1061. streljačkog puka, vodnik R. L. Šuljin, pred forsiranje reke dobio je od svog komandira nekoliko crvenih barjačića. Deleći ih najboljim vojnicima — komunistima i komsomolcima, on im je vatreno govorio: »Mi ćemo prvi forsirati reku. Čim preplivamo na onu obalu, odmah ćemo pobosti crvene barjačiće.²⁷⁾ Na suprotnu obalu prvi je stigao čamac komuniste mlađeg vodnika Šumilkova. Iskočivši na obalu, on je istrcao na brežuljak i, postavljajući crveni barjačić, uzviknuo: »Napred 5. četa! Udri finske osvajače!«. Predvodeći ostale borce, komunisti i komsomolci su odlučno upali u neprijateljske rovove. Borbeni zadatak je bio uspešno izvršen.

Zajedno s prvim ešelonima pešadije, na desantnim čamcima i splavovima prešle su reku pukovska i bataljonska artiljerija, kao i isturene artiljerijske osmatračnice.

Nešto kasnije preko reke su prebačene artiljerijske protivtenkovske rezerve, pokretni odredi za zaprečavanje streljačkih divizija i deo protivavionske artiljerije.

Jedinice koje su forsirale reku u prvom ešelonu, savlađujući pojedina žarišta otpora 5. neprijateljske pešadijske divizije i odbijajući pojedinačne neorganizovane protivnapade, otpočele su napredovanje. U to vreme je vatra naše artiljerije, usled otežanog osmatranja oslabila i uglavnom otvarana po artiljerijskim i minobacačkim baterijama i pojedinim otpornim tačkama neprijatelja,

²⁷⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 341862, d. 1, l. 78 i 79.

raspoređenim u dubini. Do 16 časova 21. juna, iskrcane jedinice su zauzele mostobran dubine 2,5 — 3 km.

Istovremeno je bilo završeno postavljanje glavnih skelskih prelaza koje su navlačili motorni čamci i polugliseri. Prvu 30-tonsku skelu sa artiljerijom prevezao je mehaničar sa čamca BMK br. 1442, vojnik S. A. Neučajev. Do 12 časova i 40 minuta već je dejstvovalo 11 skelskih prelaza. Do 18 časova je naknadno bilo navučeno 5 i do 22 časa još 4 skele. Ukupno je na odseku Miroškići — Ohtaljsko jezero, u toku 21. juna 1944. godine, bilo uređeno 20 skelskih prelaza među kojima 17 korpusnih i divizijskih i 3 armijska.²⁸⁾

Izgradnja mostova, a naročito prelaz borbene tehnike preko njih, nešto je zakasnila.

Zbog toga, na odseku forsiranja 7. armije prvog dana napada praktično nije dejstvovao ni jedan mosni prelaz. Pred komandu se oštro postavilo pitanje kako prebaciti na suprotnu obalu tenkove i samohodna oruđa. Njihovo prebacivanje skelama bilo je skopčano s velikim teškoćama i zahtevalo je mnogo vremena. 21. juna, u 37. gardijskom streljačkom korpusu preko reke su prešli samo tenkovi amfibije 92. samostalnog tenkovskog puka. U 4. streljačkom korpusu toga dana nisu uspeli da prebace ni jedan tenk. Otpočeti prelaz 89. samostalnog tenkovskog puka preko skela nije imao uspeha. Po pravilu, skele nisu izdržavale opterećenje i tonule su. Stanje se nije popravilo ni narednog dana. U 37. gardijskom streljačkom korpusu na desnu obalu reke prebačeno je 6 tenkova 70. tenkovskog puka i 24 tenka 29. tenkovske brigade.²⁹⁾ U 4. streljačkom korpusu opet nije prebačen ni jedan tenk.

Da bi se ubrzalo prebacivanje tehnike oklopnih i mehanizovanih jedinica, u rejonu Kanome je organizovan, i od 16 časova 23. juna otpočeo je da funkcioniše, prelaz na dva šlepa koje su vukli brodovi. U jednoj turi oni su prevozili 15 tenkova T-34 ili 15 teških samohodnih oruđa SO-152. 23. juna na suprotnu obalu su prebačeni tenkovi streljačkih korpusa, a 25. juna pokretna grupa armije.

Zakašnjenje sa prebacivanjem tenkova i artiljerije dovelo je do toga da je većina skelskih i mosnih prelaza bila zauzeta duže nego što je planom predviđeno. To se negativno odrazило na prebacivanje preko reke municije, hrane i transportnih sredstava. Naročito teško stanje proizašlo je u 4. streljačkom korpusu, gde su neke združene i taktičke jedinice skoro počele osećati nedostatak municije i hrane. Teškoća je bilo i u 37. gardijskom streljačkom korpusu.

²⁸⁾ Arhiv MO SSSR, f. 340, op. 5372, d. 397, l. 16.

²⁹⁾ Isto, op. 5399, d. 53, l. 3.

Za prebacivanje trupne pozadine preko reke morali su se na brzinu organizovati dopunski prelazi na desantnim čamcima i splavovima, napravljenim od priručnih sredstava.

Za to vreme su iskrcane jedinice, uz podršku avijacije, uprkos neredovnom doturu, produžile uspešne borbe za proširenje mostobrana. Savladajući otpor nepovezanih neprijateljskih grupa, združene jedinice 37. gardijskog streljačkog korpusa razvile su napad severno i severozapadno od Lodejnog polja. 4. streljački korpus, koji je dejstvovao zapadno, odbivši neprijateljske protivnapade iz pravca Sviske Slobode, vodio je borbe severoistočno od Kirpa.

Desnokrilne združene jedinice 7. armije (368. streljačka divizija, 150. utvrđeni rejon, 18. streljačka divizija 99. streljačkog korpusa i 69. pomorska streljačka brigada) produžile su gonjenje jedinica 7. i 8. pešadijske divizije neprijatelja, koje su odstupale iza reke Svira na celom frontu od Voznesenja do Svirstroja. Krajem dana 21. juna veliki deo neprijateljskog mostobrana na južnoj obali Svira bio je likvidiran. Naše trupe su na nekim odseцима izbile neposredno na reku i otpočele pripremu za njeno forsiranje. U 20 časova istoga dana, zapovešću komandanta armije, uveden je u borbu 99. streljački korpus, koji se nalazio na potporoškom pravcu u drugom ešelonu.

U toku prvog dana borbi, združene jedinice 7. armije uspešno su forsirale reku Svir u rejonu Lodejnog polja i zauzele mostobran do 16 km po frontu i 6 — 8 km po dubini. Toga dana je avijacija 7. vazduhoplovne armije izvršila 642 avio-poleta, a artiljerija ispalila na neprijatelja 76.500 granata i 62.400 mina.³⁰⁾

Proboj prvog pojasa neprijateljske odbrane

Od jutra 22. juna 1944. godine, jedinice 7. armije produžile su da razvijaju napad duž obale Ladoškog jezera i vodile su borbe za likvidaciju mostobrana neprijatelja u rejonu Potporožja. Združene jedinice 37. gardijskog streljačkog korpusa, koje su dejstvovali na oloneckom pravcu, postupno su zauzele nekoliko otpornih tačaka. Radi razvijanja uspeha, komandant korpusa, gardijski general-potpukovnik P. V. Mironov, uveo je u borbu svoj drugi ešelon — 100. gardijsku streljačku diviziju, čije su jedinice krajem dana 22. juna podišle neprijateljskoj otpornoj tački u rejonu Kareljske. Pokušaj

³⁰⁾ Arhiv MO SSSR, f. 342, op. 142199, d. 35, l. 30; op. 5397, d. 40, l. 71—72.

da se ona zauzme iz pokreta nije imao uspeha. Jedinice 5. finske pešadijske divizije, koje su se ovde branile, pružile su uporan otpor. Posle procene nastale situacije odlučeno je da se snagama 100. gardijske streljačke divizije i 29. tenkovske brigade izvrši obilazak ove otporne tačke. Međutim, 29. tenkovska brigada do tog vremena nije bila potpuno prebačena na severnu obalu reke Svir. Napad na Karelijsku je zakasnio, mada je nju bilo mogućno obići i bez tenkova. Za to vreme su združene jedinice 4. streljačkog korpusa zauzele Svirsku Slobodu i delom snaga otpočele da slamaju neprijateljsku odbranu u jugozapadnom pravcu, duž puta za Gumarice.

Za vreme borbi za Svirsku Slobodu, zamenik komandanta za politički rad, načelnik političkog odeljenja 272. streljačke divizije, gardijski pukovnik V. M. Čuprović nalazio se u 1061. streljačkom puku. Videći da komandant puka potpukovnik A. V. Meljnikov dejstvuje sa nepotrebnom opreznošću, komunista Čuprović je predložio da se preko močvara pošalje odred radi obilaska otporne tačke, a zatim da se po neprijatelju udari sa fronta i iz pozadine. Taj plan je potpuno uspeo i zadatak je bio izvršen. Time je pomoći višeg starašine povoljno uticala na ishod borbe.

Neophodno je istaći da se 22. juna vreme na Onješko-ladoškoj prevlaci osetno pogoršalo. Oblačnost je bila 7 — 10 balova, a povremeno je padala kiša. Loše vremenske prilike otežavale su dejstva avijacije. Za jedan dan borbi, piloti 7. vazduhoplovne armije izvršili su, umesto planiranih 1.095, svega 281 avio-polet, nanoseći udare uglavnom po objektima neprijatelja u dubini njegove odbrane. Podršku trupa na bojištu otežavalo je i pošumljeno zemljište. Tome treba dodati i to da su jedinice glavne grupacije 7. armije morale napadati uglavnom uz podršku samo pukovske i bataljonske artiljerije. Ostala artiljerija, počev od kalibra 122 mm i većeg, sve do same reke Vidlice zaostajala je iza jedinica, zbog zakašnjenja u prebacivanju preko Svir i velikih rušenja na putevima. Sve je to smanjivalo tempo napada jedinica i omogućavalo neprijatelju da nesmetano povlači svoje glavne snage na drugi pojas odbrane.

Na desnom krilu armije produženo je gonjenje Finaca. Od 22. juna izjutra, 368. streljačka divizija, posle kratkog vatretnog naleta, forsirala je sa dva puka reku Svir sa priručnim sredstvima u rejonu Ivanjkova i tu zauzela mostobran. Međutim, zemljište je bilo jako močvarno i razvijanje napada sa mostobranom bilo je skopčano s velikim teškoćama. Zbog toga je komandant armije izdao zapovest Onješkoj ratnoj flotili da omogući 368. streljačkoj diviziji forsiranje reke u rejonu Voznesenja.

Na potporoškom pravcu su združene jedinice 99. streljačkog korpusa, posle kratkog ali snažnog vatrenog naleta po neprijatelju, razbile njegove zaštitnice i do 12 časova 22. juna zauzele grad Potporožje.

U borbama za ovaj sreski centar naročito se istaklo pionirsko odeljenje 310. streljačke divizije, kojim je komandovao komosomolac desetar P. T. Aleksejev. Pod jakom puščano-mitraljeskom i minobacačkom vatrom, borci odeljenja su onesposobili nekoliko stotina neprijateljskih mina, napravili prolaze u žičanim preprekama, bez gubitaka kroz njih proveli pešadiju i među prvima upali u neprijateljske rovove. Za odlično dejstvo u borbi, desetar Aleksejev i osam njegovih drugova odlikovano je »ordenom slave«.

Pošto su zauzele Potporožje, čelne jedinice 99. streljačkog korpusa otpočele su forsiranje reke Svira iz pokreta.

Jedna grupa izviđača 18. streljačke divizije prebacila se preko reke plivajući na brvnima i na splavovima sklopljenim na brzu ruku. Ispred svih je, na splavu za jednog vojnika, preplivao reku borac 419. streljačkog puka desetar V. R. Spirin. Na sredini reke on je potpao pod jaku vatru neprijatelja. Ali hrabri borac nije skrenuo sa predviđenog puta. Smelo je presekao reku, iskrcao se na obalu i odmah otvorio vatru po neprijatelju. Grupa Finaca je pokušala da opkoli i zarobi junaka. Spirinov automat ni za časak nije začutao. Neprijatelj je, pošto su mu poginula tri i ranjeno nekoliko ljudi, odstupio. Svojim odlučnim dejstvima, heroj je pomogao prelaz čete. Ukazom Prezidijuma Vrhovnog sovjeta SSSR, desetaru V. R. Spirinu je dodeljeno zvanje heroja Sovjetskog Saveza.

Druga grupa boraca 18. streljačke divizije, izbivši na reku, otkrila je da je neprijatelj na dva mesta digao u vazduh i zapalio tamošnja sredstva za prelaz. Neke delove je već počela da nosi voda. Ne čekajući ni trenutka, grupa boraca je pod jakom neprijateljskom vatrom skočila u vodu, brzo likvidirala požar i pomoću užadi i kabla zadržala delove materijala koje je nosila voda. Do jutra 23. jula prelaz je bio uspostavljen.

Do tog vremena su prednji delovi 65. streljačke divizije, koristeći delove konstrukcije železničkog mosta kojeg je neprijatelj srušio, organizovali prelaz preko jurišnog mostića izgrađenog od priručnih sredstava. Zahvaljujući razumnoj inicijativi, snalažljivosti i smelosti starešina i boraca, znatno je ubrzan prelaz jedinica 99. streljačkog korpusa preko reke Svira.

Forsiranje Svira na širokom frontu i uspešna dejstva naših snaga na zauzetoj obali zapretili su porazom finskim trupama grupe »Olonec«. Želeći da sačuva svoje snage, finsko komandovanje je otpočelo da užurbano povlači jedinice 8. i 5. pešadijske divizije, kao i 15. pešadijske brigade na drugi pojas odbrane, na liniju: Megrozero — Sambatuksa — Sarmjagi — Obža, a 7. pešadijsku diviziju i jedinice Onješke brigade obalske odbrane — ka Petrozavodsku. Povlačenje je štićeno jakim zaštitnicama. Odstupajući, Finci su ostavlјali mnogobrojne zasede u šumama, minirali i rušili puteve i mostove, podizali barikade i druge prepreke, da bi zaustavili nadiranje sovjetskih snaga i dobili u vremenu, radi posedanja odbrane u dubini. Ali to nije spaslo neprijatelja od poraza. Jedinice su u toku napada uništavale neprijateljske čvorove odbrane i, sa-vlađujući raznovrsne veštačke i prirodne prepreke, mada sporo ali sigurno su napredovale. Za prva dva dana borbi, združene jedinice 7. armije uklinile su se u neprijateljsku odbranu 10 — 12 km i oslobodile 161 naseljeno mesto.

Komanda 37. gardijskog streljačkog korpusa odlučila je da 23. juna izjutra uvede u borbu svoju pokretnu grupu — 29. tenkovsku brigadu, ojačanu samohodnim artiljerijskim pukom, streljačkim i inžinjerijskim bataljonom i bataljonom automobila amfibija. Prema zapovesti trebalo je da grupa »posle završenog prelaza preko reke Svira, odmah otpočne pokret marš-rutom: Lodejno polje — Kareljska i dalje prema Olonecu, sa zadatkom da do 15.00 23. juna ovладa rejonom Oloneca i krajem dana prednjim delovima izbije u rejon Nurmalica, Lindoja«.³¹⁾ Zadatak postavljen 29. tenkovskoj brigadi — proboj najjače utvrđenog, drugog pojasa odbrane neprijatelja — očigledno je bio nerealan. Kao što je i trebalo očekivati, sovjetski tenkovi, uprkos izuzetnom heroizmu posada, bili su zaustavljeni jakom vatrom protivtenkovske artiljerije i topova na prilazima drugom pojusu neprijateljske odbrane, u rejonu otporne tačke Kareljske. Usled močvarnog zemljišta bio je isključen obilazni manevar tenkova i oni su bili prinuđeni da dejstvuju u borbenim porecima pešadije. I pored toga su krajem dana 23. juna, jedinice 100. gardijske streljačke divizije, uz podršku tenkova i avijacije, zauzele Kareljsku i krenule dalje. U borbama za ovo naseljeno mesto najuspešnije su dejstvovali pripadnici 301. gardijskog streljačkog puka. Kada je otpočeo napad, komandir voda, gardijski stariji vodnik M. A. Kardanov je pod uraganskom vatrom neprijatelja savladao žičanu prepreku i, predvodeći borce, prvi upao u Kareljsku. Uni-

³¹⁾ Arhiv MO SSSR, f. 340, op. 5372, d. 359, l. 19.

štivši nekoliko neprijateljskih vatrenih tačaka, vod je silovitim skokom izbio na reku Jangeri. Pregazivši rečicu, borci su zauzeli mostobran na suprotnoj obali i držali ga dva časa dok nisu stigle čelne jedinice divizije.

Za to vreme se 99. streljački korpus prebacio preko reke Svira. Ne naišavši na organizovani otpor neprijatelja, korpus se svio u kolone i ubrzanim maršem otpočeo pokret od Potporožja pravcem Megrozero — Kotkozero, nastojeći da zaobiđe neprijateljske trupe koje su branile utvrđeni pojas na liniji: južno od Megrozera — Sambatuksa — Obža.

Levokrilni, 4. streljački korpus, dejstvujući u posebno teškim uslovima močvarnog zemljišta, izbio je pred drugi pojas finske odbrane, gde je bio zaustavljen organizovanim otporom neprijatelja u rejonu Sarmjaga. Da bi se omogućilo napredovanje jedinica, potrebno je bilo razbiti Fince u ovom mestu. Komandiri vodova 1063. streljačkog puka 272. streljačke divizije, poručnici L. V. Demenkov i M. P. Berestovenko, koji su se istakli svojom hrabrošću još u forsiranju Svira, tri puta su dizali potčinjene im jedinice u juriš na neprijateljska utvrđenja. Iako ranjeni, oni nisu napustili bojište. Komandant diviziona 815. artiljerijskog puka, major P. I. Iljuško, zajedno s pešadijom, upao je u neprijateljski rov i, nalazeći se na 40 m od neprijatelja, dva dana je vršio korekturu vatre puka, rizikujući da se svakog momenta nađe pod eksplozijama svojih granata. Za odvažnost i hrabrost su major P. I. Iljuško i poručnici L. V. Demenkov i M. P. Berestovenko odlikovani ordenom heroja Sovjetskog Saveza.

Iskrcavanje desanta u pozadinu neprijatelja

Radi sadejstva jedinicama koje su napadale sa fronta, rano izjutra 23. juna 1944. godine, Ladoška ratna flotila je iskrcaala u pozadinu finske odbrane, u međurečje Tuloksija i Vidlice, 70. pomorsku streljačku brigadu. To je bilo gotovo isto mesto gde se za vreme građanskog rata, 27. juna 1919. godine, iskrcao sovjetski desant, koji je zauzeo belofinsku pozadinsku bazu, u vreme kada je neprijatelj ugrožavao Petrograd obilaskom sa istoka.

Zadatak 70. pomorske streljačke brigade sastojao se u tome da, uz podršku brodova flotile i avijacije, preseće puteve koji vode od Oloneca za Pitkjarantu, kojima su se kretale neprijateljske trupe. Zauzeti mostobran je trebalo držati do dolaska združenih jedinica armije koje su napadale sa fronta.

Za prebacivanje desanta preko jezera određene su glavne snage Ladoške ratne flotile, kojom je komandovao kapetan bojnog broda V. S. Čerokov. Obezbeđenje desantne operacije iz vazduha, vršila je 7. vazduhoplovna armija i deo aviona Baltičke flote i Flotile. Ukupno je bilo angažovano 287 aviona.³²⁾

U 2 časa i 30 minuta topovnjače su obasule artiljerijskom vatrom odsek iskrcavanja. Istovremeno je naša avijacija dva puta bombardovala neprijateljske objekte, izvršivši 168 avio-poleta.³³⁾

Iskrcavanje je otpočelo u 6 časova pod zaštitom dimne zavesе koju su postavili torpedni čamci. Nemajući u rejonu iskrcavanja dovoljno snaga, neprijatelj u početku nije pružio organizovan otpor. Iskrcane jedinice su, uz podršku artiljerije brodova, iz pokreta iz-vršile zadatku koji je postavila komanda. Putevi koji vode od Olo-neca za Pitkjarantu bili su presečeni. Ali se neprijatelj uskoro sredio i počeo privlačiti odsek iskrcavanja pešadijske jedinice, arti-ljeriju i monibacače. U vazduhu su se sve češće počeli pojavljivati finski avioni. Neprijatelj je odlučio da po svaku cenu zbaci desant u jezero. Započele su žestoke, uporne borbe na kopnu, jezeru i u vazduhu.

23. juna su svi neprijateljski protivnapadi uspešno odbijeni. Sledećeg dana situacija se zaoštala. Vreme se naglo pogoršalo, po-javili su se neprozirni niski oblaci a povremeno je padala kiša. Aktivnost naše avijacije bila je otežana usled velike udaljenosti aerodroma. Zauzeti mostobran je čitav bio u dometu artiljerijsko-minobacačke, a mestimično i mitraljeske vatre neprijatelja. Nje-govi protivnapadi su se ređali jedan za drugim. No sovjetski borci — pešadinci, mornari i piloti — hrabro i nepokolebljivo su odbijali pritisak neprijatelja. Automatičar 70. pomorske streljačke brigade, kandidat za člana Partije desetar A. I. Moškin, nalazeći se u prvom streljačkom stroju čete, učestvovao je u odbijanju devet nepri-jateljskih protivnapada. Ali, nestala mu je municija, a neprijatelj je stalno i uporno navaljivao. Na Moškina se bacila grupa Finaca, pokušavajući da ga zarobi. U poslednjem momentu, mornar je zgra-bio preostalu ručnu bombu i digao sebe u vazduh, zajedno sa fin-skim vojnicima. U kandidatskoj knjižici heroja nađen je zapis sa sledećim rečima: »Zaklinjem se da će se boriti ne štedeći svoj život, za potpuno oslobođenje naše divne domovine«. Crvenom mornaru A. I. Moškinu posmrtno je dodeljeno zvanje heroja Sovjetskog Sa-veza i njegovo ime zauvek upisano u spisak jedinice.

³²⁾ Arhiv MO SSSR, f. 342, op. 5440, d. 218, l. 3.

³³⁾ Isto, l. 10—11.

Ladoška ratna flotila iskrcava desant u medurečju Tulokse i Vidlice

Herojski se borio i komandir oruđa samostalnog lovačkog protivtenkovskog diviziona brigade, stariji vodnik F. N. Hudanin. Njegovom oruđu je postavljen zadatak da štiti spoj između bataljona. Za vreme jednog od mnogobrojnih neprijateljskih protivnapada sva posluga je izbačena iz stroja. Ostavši sam, tri puta ranjen u toj borbi, komunista Hudanin nije napustio oruđe, već je šrapnelima produžio da tuče neprijatelja. Hrabri borac je odbio napad neprijatelja i nije mu dozvolio da se probije u dubinu naših borbenih poredaka. Za hrabrost i heroizam je stariji vodnik F. N. Hudanin odlikovan ordenom heroja Sovjetskog Saveza.

Borci 70. pomorske streljačke brigade, pojačani u drugoj polovini dana 24. juna jedinicama 3. mornaričke brigade Baltičke flote i podržani artiljerijom Flotile i avijacijom odbili su sve neprijateljske protivnapade i četiri dana držali mostobran, dok nisu stigle jedinice koje su napadale sa fronta.

Zauzimanje neprijateljskih utvrđenja na liniji Megrozero — Obža

Iskrcavanje desanta u pozadini neprijatelja i obilazak njegovog drugog pojasa odbrane od strane 99. streljačkog korpusa, stvorili su realnu opasnost okruženja glavnih snaga grupe »Olonec«. Finsko komandovanje bilo je prinuđeno da noću 23/24. juna otpočne povlačenje svojih glavnih snaga sa utvrđenog položaja Megrozero — Obža na severnu obalu reke Vidlice. Neprijateljeve trupe su odstupale kružnim putem, obilazeći mostobran sa istoka, preko besputnog i šumsko-močvarnog zemljишta. Jedinice njegove 8. pešadijske

divizije odstupale su pravcem: Kujtjaži — Torosozero — Vedlozero; 5. pešadijske divizije — pravcem: Sarmjagi — Olonec — Bolj. Gore i 15. pešadijske brigade — pravcem Ustje — Rabola i dalje ka severnoj obali reke Vidlice. Na drugom pojasu odbrane ostavljene su zaštitnice, podržane vatrom minobacača i pojedinih artiljerijskih baterija.

Izjutra 25. juna, jedinice 7. armije su na pravcu glavnog udara prešle u odlučno gonjenje neprijatelja. Međutim, teški a mesti-mično i nepristupačni odseci zemljišta, koji su onemogućavali dejstva van puteva, usporavali su prodiranje jedinica. Napad su praktično izvodile samo čelne jedinice, a glavne snage su bile razvučene jedna za drugom duž puteva. Gonjenje je komplikovano i time što su postojeći putevi, usled kiša i preopterećenosti zbog velikog auto-transporta, bili upropošćeni. Inžinjerijske jedinice nikako nisu uspevale da ih oprave. Za popravku puteva morale su biti angažovane streljačke i druge jedinice. Niski, gusti oblaci znatno su umanjili borbenu aktivnost avijacije. Za jedan dan borbi izvršeno je svega 196 avio-poleta, pri čemu je veći deo izведен radi podrške desanta.³⁴⁾

Neprijatelj je pružao žestok otpor. Naročito žestoke bile su borbe za otpornu tačku Sambatuksu. Ovo naselje se nalazi na uzvišenju, pozadi male, ali močvarnih obala rečice Sambatuksa. Sa svih strana je okruženo močvarama. Kamene zgrade i manastirske zidove u Sambatuksi, Finci su podesili za odbranu. Seoski put, koji vodi naseljenom mestu preko međumočvarnih tesnaca, neprijatelj je potpuno razrušio i minirao. Na prilazima Sambatuksi nalazile su se žičane prepreke od tri reda kolja i kameni protivtenkovski stubovi u zoni širine 10 — 15 m. Neprijatelj je izradio dve linije rovova punog profila s razvijenim sistemom saobraćajnica. Postojali su laki mitraljeski bunker, pojedine armiranobetonske kupole i skloništa za zaštitu i odmor ljudstva.

Juriš na Sambatuksu izvršili su borci 100. gardijske streljačke divizije pod komandom gardijskog general-majora V. A. Leščinina. Diviziju su podržavali tenkovi 70. tenkovskog puka. Napad je počeo 25. juna izjutra, posle 30-minutnog vatretnog naleta artiljerije, uglavnom topova za neposredno gađanje. Jedinice su se borile s naročitim oduševljenjem. Među najboljima bio je bataljon 301. gardijskog streljačkog puka. Komandant toga bataljona, komunista gardijski kapetan U. H. Habekov, preveo je svoje jedinice preko blatinjave močvare i napao neprijatelja iz pozadine. Uništeno je oko

³⁴⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 18210, d. 14, l. 13.

60 neprijateljskih vojnika i oficira i zarobljeno: 4 artiljerijska oruđa, 10 mitraljeza, 68 pušaka i automata i 5 skladišta sa municijom i hranom.³⁵⁾

Goneći neprijatelja koji je odstupao, združene jedinice 37. gardijskog streljačkog korpusa su krajem dana 25. juna oslobodile sreski centar Olonec, a narednog dana, izvršivši prođor od 15 do 20 km, zauzele su naseljeno mesto Nuramlicu i započele borbu za Torosozero.

Radi razvijanja uspeha, komandant korpusa je 27. juna izjutra ponovo uveo u borbu svoju pokretnu grupu, koja se do tada kretala iza borbenih poredaka streljačkih jedinica. Međutim, i ovoga puta, teški zemljišni uslovi i zakašnjenja sa dotorom goriva nisu dozvolili da se ona najefikasnije iskoristi. Pokretna grupa je dejstvovala zajedno sa streljačkim divizijama, u ulozi tenkova za neposrednu podršku pešadije.

Jedinice korpusa su 28. i 29. juna, uz podršku tenkova i avijacije, razbile u šumama severozapadno od Torosozera oko dva bataljona 8. pešadijske divizije neprijatelja. U tim borbama su visoko majstorstvo i odvažnost pokazali naši piloti koji su nanosili tačne udare po neprijateljskim objektima u dubini. Zarobljeni vojnik 56. pešadijskog puka Moler Tojvo izjavio je da je 29. juna, prilikom bombardovanja grada Sortavale od strane sovjetske avijacije, direktnim pogocima uništen veliki broj vagona, a železnički kolosek je čitav dan opravljalo 400 radnika; za vreme napada na žel. stanicu Lapenrantu, jedna bomba je pogodila vagon sa eksplozivom. Izazvanom eksplozijom srušeno je mnogo železničkih objekata. Odlično su dejstvovali i sovjetski lovci. Samo u toku 27. juna, oni su učestvovali u četiri vazdušne borbe, oborivši pri tome šest neprijateljskih aviona.

Producivši da tuku neprijatelja, združene jedinice 37. gardijskog streljačkog korpusa su krajem dana 30. juna 1944. godine izbile na reku Vidlicu, na odseku Iva Seljga — Bolj. Gore. Do tog vremena je 99. streljački korpus, koji je napadao nešto severnije, izbacio neprijateljske zaštitnice iz otpornih tačaka Kotkozera i Matčozera i otpočeo borbe na prilazima Krošn-ozeru i Vedlozera.

4. streljački korpus je napadao neposredno uz obalu Ladoškog jezera, široko primenjujući obilaske i obuhvate i dejstvujući van puteva po teškoprolaznom zemljištu. Do 23 časa 25. juna, jedinice korpusa su zauzele jake čvorove neprijateljske odbrane Sarmjagu i Obžu. U borbama za ta mesta istakao se partijski rukovodilac je-

³⁵⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 33774, d. 8, l. 151.

dne čete 536. streljačkog puka 114. streljačke divizije, zastavnik F. M. Krilov, kojem je dodeljeno zvanje heroja Sovjetskog Saveza.

Zauzevši utvrđenja na drugom pojasu finske odbrane, jedinice 4. streljačkog korpusa krenule su napred. One su pomoću priručnih sredstava forsirale reku Olonku i krajem dana 26. juna čelnim jedinicama izbile na reku Tuloksu. Ulaskom u naseljeno mesto Antulu (15 km zapadno od Oloneca) naši borci su oslobodili iz koncentracionog logora 1.500 sovjetskih građana, koje je neprijatelj zarobio još 1941. godine. Ovde je u šumi pronađeno pet unakaženih leševa ruskih mladića koji su pokušali da pobegnu iz logora ususret jedinicama Sovjetske armije. Ali su ih uhvatile logorske stražarske jedinice i zverski ubile. Na mestu zločina održan je kratak miting na kojem je govorila sestra jednog od ubijenih mladića — Aleksandra Karpovna Parfinenko, koja je oko 2,5 godine, zajedno sa svojim petnaestogodišnjim bratom, tamnovala u finskim logorima. Devojka je rekla: »Molim vas, dragi moji, osvetite moga brata. On je pobegao iz logora da bi sreo vas, ali je uhvaćen i ubijen. Oni su ga zaklali, nožem mu probili grudi i razmrskali lobanju«.³⁶⁾ Posle mitinga, agitatori su organizovali u jedinicama razgovore s borcima i pozvali ih da ispune molbu sovjetske devojke. Vojnici i oficiri su se zakleli da će žestoko osvetiti pogibiju potpuno nedužnih sovjetskih ljudi.

U 3 časa 27. juna, združene jedinice 4. streljačkog korpusa prebacile su se pomoću priručnih sredstava preko reke Tulokse i spojile se sa desantom. Neprijatelj je otpočeo ubrzano da odstupa iza reke Vidlice, nadajući se da će na njoj zaustaviti sovjetske trupe.

Vidlica nije velika reka, širine do 50 metara, ali su joj obale jako močvarne. Teče dosta brzo, a gazova nema. Prilazi reci bili su minirani i tučeni puščano-mitraljeskom i minobacačkom vatrom sa suprotne obale. Ipak, Finci nisu uspeli da se dugo održe na tom položaju. Hrabri pripadnici 3. mornaričke brigade Baltičke flote, jednovremeno sa izviđačima 114. streljačke divizije, uz podršku vatre brodova Ladoške ratne flotile, na brvnima i splavovima, forisirali su reku i do 18 časova 27. juna zauzeli grad Vidlicu.

Finsko komandovanje organizovalo je nekoliko žestokih protivnapada, težeći da likvidira mostobran, ali nije imalo uspeha. U toku 28. i 29. juna, združene jedinice 4. streljačkog korpusa prebacile su se glavnim snagama preko reke Vidlice i otpočele borbu za Pogran Konduš.

³⁶⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 341862, d. 1, l. 74.

U ovim borbama istakla se četa 3. mornaričke brigade Baltičke flote pod komandom kapetana S. D. Loginova. Pošto su odbili još jedan protivnapad neprijatelja i rastrojili njegov borbeni poredak, mornari su se na čelu sa svojim komandirom digli na juriš. Silovitim udarom oni su odbacili neprijatelja i iz pokreta zauzeli važnu otpornu tačku, zaplenivši pri tome 7 artiljerijskih oruđa, 14 mitraljeza i veliku količinu pušaka i automata. Pravovremeno i odlučno razbijanje neprijatelja u otpornoj tački obezbedilo je uspeh čitave brigade i drugih jedinica korpusa. Za odvažnost i hrabrost u borbi s neprijateljem, 23 borca i starešine ove čete odlikованo je ordenima SSSR, a kapetanu S. D. Loginovu dodeljeno je zvanje heroja Sovjetskog Saveza.

Uspešno forsiranje reke Vidlice od strane jedinica 7. armije izazvalo je dalje opadanje morala kod finskih vojnika i oficira. Zarobljeni vodnik Kujtunen Jalo, iz 5. pešadijske divizije, izjavio je: »Mladi oficiri i vojnici ne žele da se bore. Oseća se jak fizički zamor i opadanje morala. Ima dosta slučajeva gde vojnici, saznавши za predstojeći napad Rusa, ne sačekavši njihovu artiljerijsku pripremu, napuštaju svoje položaje i beže u pozadinu. Ponekad čitave jedinice bez naređenja počinju da odstupaju. Iz Vidlice je, na primer, bez naređenja pobegla čitava naša četa«.³⁷⁾ Ovo su potvrđivali i drugi zarobljeni vojnici i oficiri.

Raspoloženje finskih vojnika nije se popravilo ni pošto su obavešteni da je Ribentrop stigao u Helsinki. Nemački ministar inostranih poslova požurio je u Finsku da bi ojačao nemačko-finski vojni savez, kojem je zapretilo raspadanje. Ribentrop i finski reakcioneri brzo su našli zajednički jezik. Tadašnji predsednik Finske Ruti potpisao je 26. juna 1944. godine deklaraciju u kojoj se svečano obavezuje da neće zaključiti separatni mir sa Sovjetskim Savezom bez odobrenja Nemačke.³⁸⁾ Istoga dana je Ribentrop otpustovao iz Helsinkija, obećavši da će u pomoć Fincima poslati dve nemačke divizije.³⁹⁾ Narednog dana u zvaničnoj štampi se pojavilo saopštenje o tome da je »Finska molila Nemačku za pomoć i odlučila da produži rat protiv SSSR«.⁴⁰⁾

Ovaj korak Rutija i njegovih pristalica, koji je prouzrokovao nove žrtve finskog naroda, nije mogao spasiti finske reakcionere

³⁷⁾ Arhiv MO SSSR, f. 340, op. 5374, d. 135, l. 238—239.

³⁸⁾ Vidi, C. Mannerheim, »Zes Memoirs«, Paris, 1952, p. 483.

³⁹⁾ Vidi, „Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. Документы и материалы“, том II, str. 494.

⁴⁰⁾ Isto, str. 495.

od bliske katastrofe. Osnovna masa vojnika i trudbenika nije verovala u obećanu pomoć Nemačke.

Snažna ofanziva Sovjetske armije u Belorusiji, otpočeta 23 — 25. juna 1944. godine, dovela je nemačkofašističke trupe u težak položaj. Sada nemačko komandovanje nije moglo ni pomišljati na upućivanje svojih divizija u Finsku. Pomoć koju je obećao Ribentrop bila je obična fikeija.

Za finsko komandovanje nije bilo ničega ohrabrujućeg ni na frontu u Kareliji. Za prvih deset dana napada, jedinice Kareljanskog fronta nanele su ozbiljan poraz grupi »Olonec«. Odbrana neprijatelja bila je probijena na dubinu 80—90 kilometara. Finske združene i taktičke jedinice imale su znatne gubitke u ljudstvu i borbenoj tehnici.

Oslobođenje Petrozavodska

Isto tako uspešno se razvijao i napad sovjetskih jedinica koje su dejstvovali u pravcu Petrozavodska i severno od Onješkog jezera. Desnokrilne združene jedinice 7. armije, pošto su forsirale reku Svir i odbacile zaštitnice neprijatelja, produžile su gonjenje jedinica finske 7. pešadijske divizije duž zapadne obale Onješkog jezera i železničke pruge Potporožje — Petrozavodsk. Kopnenim snagama je veliku pomoć pružila Onješka ratna flotila pod komandom kapetana bojnog broda N. V. Antonova.

Ujutro 26. juna, Flotila je iskrcaла desant u pozadinu neprijateljskih trupa koje su se bile utvrstile u rejonu Šeltozera. Usklađenim udarima desanta, podržanog vatom brodske artiljerije, i jedinica koje su pristigle sa fronta razbijeno je do bataljona neprijatelja. U to vreme su jedinice koje su napadale duž železničke pruge, otpočele borbu na prilazima Fenjkovu, gde se ranije nalazio štab 5. armijskog korpusa Finaca.

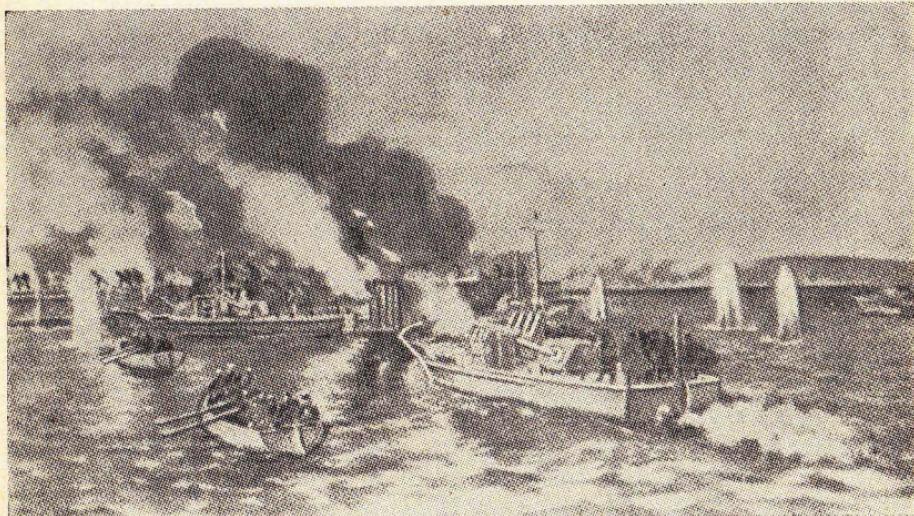
S približavanjem sovjetskih trupa Petrozavodsku, finsko komandovanje je 27. juna užurbano počelo da evakuise glavni grad Karelije. Neprijateljske trupe su pri odlasku digle u vazduh i spaliile mnoge javne zgrade i industrijska preduzeća grada.

Da bi se ubrzao pokret jedinica 7. armije ka Petrozavodsku i sprečilo njegovo rušenje od strane neprijatelja, Onješkoj ratnoj flotili je naređeno da iskrca desant u neposrednoj blizini grada, u rejonu Ujske Gube (Dereviana). Desantu je postavljen zadatak da preseče put koji vodi obalom Onješkog jezera, pojedinim odredima dezorganizuje odstupanje neprijateljskih zaštitnica, a glavnim sna-

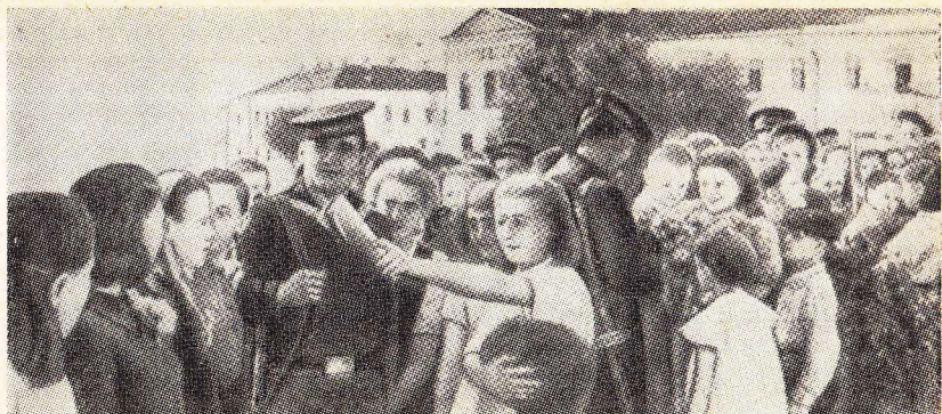
gama da napada ka Petrozavodsku. U to vreme je avijacija imala zadatku da sprečava pokret železničkom prugom i cestom koje vode iz Petrozavodska za Suvilahti, i na taj način onemoguće neprijatelju da organizovano evakuiše grad.

Desant, koji je sačinjavao 31. samostalni bataljon pomorske pešadije (780 ljudi), iskrcan je 28. juna u 6 časova. U zaliv su prvi upali minobacački čamci pod komandom poručnika bojnog broda M. V. Krohina. Odmah za njima obali su se približili oklopni čamci kapetana fregate J. G. Jeljnikova i, otvarajući topovsku i mitraljesku vatru po neprijatelju, iskrcali prvi talas desanta. 7 — 10 minuta kasnije počelo je iskrcavanje glavnih snaga desanta, koje su se nalazile na topovnjačama, patrolnim čamcima i transportnim brodovima.

Desantne jedinice su silovitim udarom izbacile Fince iz Derevjanе, obuhvatile cestu s obe strane i krenule ka Petrozavodsku. Neprijatelj je panično odstupao, ne pružajući organizovan otpor. Pravilno procenivši nastalu situaciju, komandant Flotile je naredio da se izvrši izviđanje borbom, uz iskrcavanje desanta na područje grada. Približavajući se Petrozavodsku, mornari su začuli snažne eksplozije i videli stubove crnog dima. To su Finci digli u vazduhu električnu centralu i zapalili pilanu, pristanište i pristanišnu sta-

Onješka ratna flotila iskrcava desant u Petrozavodsku
(Reprodukacija slike slikara A. A. Jefimova)

Na ulicama oslobođenog Petrozavodska

nicu. Brodovi Flotile su morali da pristanu uz goreći gat i da najpre gase požar. U 11 časova i 30 minuta 28. juna, na obalu se iskrcao 176 sovjetskih desantnika. Neprijatelj je bežao iz grada, ali je ipak uspeo da zapali i sruši 666 zgrada.⁴¹⁾

Uskoro su u Petrozavodsk stigle čelne jedinice 368. streljačke divizije. Stanovništvo grada je svoje oslobođioce dočekalo manifestacijom, u kojoj su učestvovali mnogi sovjetski građani koji su se nalazili u petrozavodskim koncentracionim logorima. Ukupno je iz zatvora i logora oslobođeno preko 20.000 sovjetskih građana.⁴²⁾

29. juna uveče, u Petrozavodsk su ušle streljačke jedinice 7. i 32. armije. U čast oslobođenja Petrozavodska, u glavnom gradu naše domovine Moskvi, izvršene su počasne salve. Za zasluge u borbama, mnogim jedinicama Onješke ratne flotide i nekim združenim jedinicama kopnene vojske dodeljen je naziv Petrozavodske.

Istoga dana, 29. juna 1944. godine, Ministarstvo spoljnih poslova SAD uručilo je otpravniku poslova Finske Teslefu notu, objavljujući sledećeg dana u američkoj štampi, o prekidu diplomatskih odnosa s Finskom. Vlada SAD, kao član antihitlerovske koalicije država, za dve i po godine rata, nije prekidala veze sa aktivnim saradnikom fašističke Nemačke — finskom reakcijom. Tek sada je odlučila da promeni svoju politiku prema Finskoj, ali je ta odluka

⁴¹⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 53906, d. 1, l. 35.

⁴²⁾ Isto, l. 14.

Izlazak sovjetskih građana iz koncentracionih logora u Petrozavodsku

očito zakasnila i nije imala očekivanog efekta. Rutijeva vlada je i posle prekida diplomatskih odnosa sa SAD ostala na istom putu s nemačkim fašistima i zadržala kurs za produženje rata.

Posle napuštanja Petrozavodska, finske trupe su odstupile na liniju jezera u rejonu žel. stanice Esojle, gde su nameravale da organizuju odsudnu odbranu.

Gonjenje neprijatelja na medvežegorskem pravcu

Aktivna borbena dejstva jedinica 32. armije, severno od Onješkog jezera, otpočela su 20. juna 1944. godine. Toga dana je izvršeno izviđanje borbom koje je pomoglo da se ustanovi da neprijatelj vrši pregrupisavanje snaga i da se priprema za odstupanje. Jedinicama armije izdata je zapovest da organizuju gonjenje neprijatelja na frontu od Velike Gube do grada Poveneca.

U 3 časa 21. juna, jedinice 176. i 289. streljačke divizije, posle kratkog vatrenog naleta, uklinile su se u odbranu neprijatelja i, savlađujući otpor manjih zaštitnica i inžinjerijske prepreke, kra-

jem dana izbile pred jezero Vožemu i žel. stanicu Maligu. Levo-krilna 313. streljačka divizija otpočela je gonjenje u 22 časa 20. juna, specijalnim odredom pripromljenim za noćna dejstva. Pod zaštitom sumraka odred je nečujno forsirao Belomorsko-baltički kanal i iznenadnim napadom izbacio neprijateija iz prvih rovova. Odmah za njim, preko kanala su se prebacile glavne snage divizije. Krajem dana 21. juna, naše snage su zauzele Povenec, a čelne jedinice su podišle Medvežjegorsk.

U rejonu Medvežjegorska neprijatelj je pružio jači otpor, organizujući odbranu na obližnjim uzvišenjima i koristeći kamene zgrade na periferiji grada. Ipak Finci nisu uspeli da se dugo održe na ovim položajima. Sovjetske jedinice su obišle Medvežjegorsk i, napadajući jednovremeno sa dve strane, 23. juna ga oslobodile od neprijatelja. Napuštajući grad, finski osvajači su zapalili radničko naselje, pilanu, fabriku nameštaja, remontne radionice, železnički depo, pozorište, biblioteku i bolnicu, porušili stadion i odvukli sav nameštaj iz hotela.

U borbama za Medvežjegorsk proslavila se četa pod komandom kapetana I klase A. V. Nazarova. Na pravcu kojim je napadala četa nalazilo se stenovito uzvišenje koje je zatvaralo prilaze gradu. Njega su Finci pretvorili u tvrđavu. Neprijatelj je ovde izgradio mnoštvo lakih bunkera, zaštićenih minskim poljima, žičanim preprekama i protivtenkovskim stubovima. Vojnici čete su morali da svaki pedalj zemlje osvajaju borbom. Prodrevši na uzvišenje, oni su vatrom automata i ručnim bombama, a ponekad bajonetom i kundakom izbacivali Fince iz zaklona. U upornoj i krvavoj borbi vis je bio zauzet. Četa je zaplenila: 3 artiljerijska oruđa, 2 krupnokalibarska mitraljeza, 500 granata, 25 km telefonskog kabla, preko 1.500 vreća cementa i dr.⁴³⁾ Za pokazanu hrabrost i odvažnost, mnogi borci i komandiri čete odlikovani su ordenima i medaljama SSSR.

Posle zauzimanja Medvežjegorska, 313. streljačka divizija je jednim pukom krenula duž Kirovske železničke pruge, ka Petrozavodsku, a ostalim snagama u pravcu Justozera.

Napad desnokrilnih združenih jedinica armije, posle prvog skoka, odvijalo se sporo. Veoma močvarno zemljište i bespuće nisu dozvoljavali da se obidu pojedina žarišta neprijateljskog otpora, koja su se nalazila na međujezerskim tesnacima. Teškoće su povećavane i time što jedinice 32. armije, u suštini, nisu imale ni-

⁴³⁾ Arhiv MO SSSR, f. 387, op. 8701, d. 124, l. 14—15.

kakvih sredstava ojačanja: nedostajalo je artiljerije i minobacača, avijacija je dejstvovala epizodično, a raspoloživi tenkovski puk nije mogao biti efikasnije upotrebljen između mnogobrojnih jezera, preko blatnjavih potoka i močvarnih terena. Glavni teret borbi nosile su streljačke jedinice, koje su ispoljavale izuzetni heroizam i odvažnost.

Pri proboru drugog pojasa neprijateljske odbrane, bataljon 1048. streljačkog puka, kojim je komandovao major A. A. Balkvadze, pod kišom kuršuma je savladao žičane prepreke i upao u raspored neprijatelja. U okršaju su izbačena iz stroja dva komandira čete i deo komandira vodova. Sam komandant bataljona bio je ranjen. U jedinicama je došlo do izvesne pometnje koja je pretila da upropasti otpočeti juriš. U tom momentu je komunista, nosilac odlikovanja Balkvadze, uprkos teškim ranama, zajedno sa svojim zamenikom za politički rad majorom G. N. Kovaljevom, stao na čelo boraca i bataljon je uspešno zauzeo drugu liniju rovova. Neprijatelj nije izdržao pritisak i počeo je da odstupa. Bataljon je uspešno izvršio svoj zadatak. U toj borbi je hrabro poginuo verni sin gruzinskog naroda major Balkvadze, dajući svoj život za zajedničku stvar pobede nad neprijateljem.

Svuda su se mogli videti heroizam i hrabrost boraca i starešina, i čitavih jedinica.

U jednom bataljonu 1044. streljačkog puka odjednom su izbačena iz stroja četvorica partijskih rukovodilaca četa. Umesto njih su bili određeni drugi komunisti, ali oni nisu imali iskustva u partijskom radu. Partijski rukovodilac puka, kapetan I klase I. I. Černjavski, odmah je došao u taj bataljon i zajedno sa zamenikom komandanta za politički rad i bataljonskim partijskim rukovodiocem, održao kratak seminar za partijske rukovodioce četa o pitanjima njihovog praktičnog rada u borbi. Politički rukovodioци su objasnili partijskim rukovodiocima četa kako treba sastavljati planove rada, upoznali ih sa načinom oformljavanja dokumenata prilikom prijema u Partiju novih članova, naučili ih kako treba pripremati i održavati sastanke i savetovanja komunista u četama, i kako odabirati teme za razgovore s vojnicima.

Pravovremeni i energičan rad predstavnika partijsko-političkog aparata u osnovnim i taktičkim jedinicama, jačao je moral trupa i mobilisao ih na savlađivanje teškoća u borbi.

U to vreme je finsko komandovanje, usled uspešnog napada jedinica 7. armije na Onješko-ladoškoj prevlaci, već izjutra 24.

juna počelo da povlači svoje snage od Medvežjegorska pravcem Druga Kumsa — Justozero i dalje iza reke Sune. Pri odstupanju, Finci su jako porušili i minirali postojeće puteve i staze. Samo za prvih pet dana borbi, jedinice 32. armije morale su obnoviti 135 km puteva, izgraditi 26 mostova, prokrčiti 7,5 km kolonskih puteva i onesposobiti preko 7.000 neprijateljskih mina.⁴⁴⁾

Prirodne i veštačke prepreke, kao i nedostatak inžinjerijskih snaga i sredstava u armiji, znatno su smanjivali tempo napredovanja jedinica. U jedinicama 32. armije osećao se takođe nedostatak dovoljnog iskustva u izvođenju napadnih dejstava. Pojedinim komandantima zdržanih i taktičkih jedinica bila je svojstvena u izvesnoj meri nepotrebna opreznost. Tako je, na primer, 176. streljačka divizija vršila gonjenje praktično jednom izviđačkom četom, a sve ostale snage divizije kretale su se pozadi duž puta. Još dalje iza ovih jedinica, u kolonama su se kretali: 289. streljačka divizija, 92. tenkovski puk i razne specijalne jedinice.

Nedovoljno precizno organizovano gonjenje i ograničena upotreba raspoloživih snaga doveli su do toga da naše jedinice nisu iskoristile otpočeto opšte odstupanje neprijatelja za brz skok napred. Komanda fronta je na to 27. juna skrenula pažnju i zahtevala od jedinica 32. armije da maksimalno ubrzaju prodiranje na zapad, da bi krajem dana 29. juna izbile na liniju: Poroszero — Kojkari — Kondopoga.

Izvršavajući postavljene zadatke, jedinice 176. streljačke divizije napredovale su 27. juna mestimično 15 — 16 km, ali su u sledeća tri dana ponovo bile zaustavljene od Finaca u rejonu Justozera. Značajne uspehe nije postigla ni 313. streljačka divizija, koja je izvodila obilazak tih položaja sa jugozapada. Glavne snage divizije neprijatelj je zaustavio južno od Justozera. Jedino je 1070. streljački puk produžio pokret Kirovskim putem i u 22 časa 28. juna ušao u grad Kondopogu.

Krajem dana 30. juna, jedinice 32. armije izbile su na liniju: Justozero — istočno od Kondopoge, u vreme kada je neprijatelj svojim glavnim snagama već podilazio reci Suni.

Na taj način, u prvoj etapi napada, koja je trajala od 21. do 30. juna 1944. godine, trupe levog krila Karelijskog fronta probile su neprijateljsku odbranu na reci Sviru i severno od Onješkog jezera i, napredovavši 80 — 100 km, oslobodile od neprijatelja preko 800 naseljenih mesta, uključujući i glavni grad Karelo-finske SSR,

⁴⁴⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 70441, d. 14, l. 152—153.

Petrozavodsk. Oslobođene su važne saobraćajnice — Kirovska železnička pruga i Belomorsko-baltički kanal, koje povezuju Lenjigrad sa severnim delom naše zemlje. U toku napada neprijatelju su naneseni znatni gubici u ljudstvu i borbenoj tehnici. Naše snage su zarobile 242 vojnika i oficira i zaplenile 93 oruđa i minobacača, 432 mitraljeza, 94 automobila, preko 18.000 granata i mnogo druge vojne imovine.⁴⁵⁾

Treba ipak istaći da neprijatelj, iako je imao 22.000 poginulih, još nije bio potpuno razbijen. Glavne snage Finaca blagovremeno su izmakle ispod udara trupa Kareljanskog fronta i zauzele nove odbrambene položaje.

4. — GONJENJE NEPRIJATELJA I IZLAZAK SOVJETSKIH TRUPA NA GRANICU SA FINSKOM

Čišćenje Onješko-ladoške prevlake od neprijatelja

U prvim danima jula 1944. godine, u zoni napada 7. armije razvile su se uporne borbe na liniji: Sjamozero — Šotozero — naseljeno mesto Vedlozero i dalje obalom reke Vidlice. Neprijateljske združene jedinice, koristeći prirodne prepreke, ojačane odbrambenim objektima i mnogobrojnim inžinjerijskim preprekama, pružale su ogorčen otpor, hvatajući se za svaki zemljišni objekat. Ipak je bilo teško zaustaviti pritisak nadmoćnijih sovjetskih snaga.

Tih dana se među pripadnicima Kareljanskog fronta primećivalo posebno oduševljenje. 2. jula 1944. godine dobijeni su ukaz Prezidijuma Vrhovnog sovjeta SSSR i zapovest vrhovnog komandanta o odlikovanju združenih i taktičkih jedinica 7. armije, koje su se istakle u borbama, ordenima i dodeljivanju im naziva Svirske. Ordenom »crvene zastave« odlikованo je 17 združenih i taktičkih jedinica, među kojima 99. streljački korpus i Onješka ratna flotila; ordenom Suvorova II reda odlikovana je 18. streljačka divizija; naziv »Svirska« dobine su 44 taktičke i združene jedinice, među kojima 4. i 37. gardijski streljački korpus.

Pažnja i svakodnevna briga naše Partije i vlade o pripadnicima Sovjetske armije predstavljali su za njih najbolju nagradu za borbene postupke. S velikim oduševljenjem u taktičkim i združenim jedinicama održani su kratki mitinzi, sastanci i partijski aktivni. Komunisti, komsomolci i vanpartijci rezimirali su svoja borbena

⁴⁵⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 70441, d. 14, l. 198—200.

dejstva, izneli postojeće nedostatke i odredili konkretne mere za još uspešnije izvršavanje novih borbenih zadataka.

Na posebno visokom idejno-političkom nivou protekao je sastanak partijskog aktiva 99. gardijske streljačke divizije, koja se nalazila u drugom ešelonu. Sastanku aktiva prisustvovalo je 198 članova i kandidata Partije. Veoma temeljito je pretresano pitanje: »Rezultati rada partijskih i komsomolskih organizacija u proteklim borbama i dalji zadaci komunista«.⁴⁶⁾ U sadržajnom referatu je komandant divizije pukovnik I. I. Blažević skrenuo pažnju komunista na najvažnije nedostatke u radu partijskih i komsomolskih organizacija u toku napada i postavio zadatke za naredni period. Komunisti koji su učestvovali u radu partijskog aktiva upoznali su sa njegovim odlukama i zahtevima komandanta divizije osnovne partijske organizacije, a zatim, preko agitatora i malih zidnih novina, i osnovnu masu boraca i starešina.

Za to vreme su jedinice 7. armije produžile da gone neprijatelja. Desnokrilni 99. streljački korpus, slomivši otpor jedinica 8. pešadijske divizije Finaca u rejonu Vedlozera, izbio je 6. jula na liniju: Tajvaseljkja — Kolat Seljga. Tu je došlo do izvesnog zastoja. Neprijateljska zaštitnica koja se ukopala iza rečice zaustavila je prednje delove. Morale su se slati izviđačke patrole da bi otkrile karakter neprijateljske odbrane i sistem vatre. U izviđanje je pošao izviđač 1082. streljačkog puka 310. streljačke divizije, odlikovani komunista, desetar A. F. Švarev. On je poveo još jednog borca sa kojim se plivajući prebacio preko rečice, neprimećeno se približili neprijateljskom rasporedu i tačno utvrdili postojanje i karakter žičane prepreke i raspored nekih neprijateljskih vatrenih tačaka. Podaci koje su prikupili izviđači omogućili su komandovanju da doneše pravilnu odluku. Neprijatelj je brzo zbačen sa posednutih položaja.

Snalažljivost i odvažnost u borbi kod Kolat Seljge pokazao je i komandir voda za snabdevanje jednog bataljona 1082. streljačkog puka, zastavnik A. V. Lukjanov. Kada se bataljon prebacio na suprotnu obalu i otpočeo borbu za ovo naseljeno mesto, počeo se osećati nedostatak municije i ručnih bombi. Dostaviti ih bilo je nemoguće, jer je neprijatelj spalio most preko rečice. Komunista Lukjanov je, zajedno sa tri borca koji su znali dobro da plivaju, pod vatrom neprijatelja organizovao dopremanje municije plivanjem. Na isti način su borci u prvoj borbenoj liniji snabdeveni

⁴⁶⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 341862, d. 1, l. 61—63.

toplom hranom. Sledećeg dana, kada je bataljon prodro napred i u blizini nije imao puteva, dopremanje municije vršeno je na tovarnim grlima. Za umešna i inicijativna dejstva, zastavnik A. V. Lukjanov je odlikovan ordenom »crvene zvezde.«

Posle zauzimanja Kolat Seljge, združene jedinice 99. streljačkog korpusa morale su se kretati pošumljenim i besputnim zemljишtem. Vodeći neprekidne borbe protiv manjih grupa neprijatelja, koje su dejstvovale iz zaseda, prednji delovi su 10. jula podišli žel. stanici Lojmoli, koja se nalazila na pozadinskom odbrambenom položaju koji su Finci pripremili u toku borbe. Pokušaj da se ovo mesto zauzme iz pokreta nije imao uspeha. Jedinice 7. pešadijske divizije neprijatelja, koje su se tamo nalazile, pružile su uporan otpor vatrom.

37. gardijski streljački korpus, koji je napadao u centru udarne grupacije armije, slomivši odbranu neprijatelja na reci Vidlici, razvijao je uspeh pravcem Uoma — Sujstamo. Krajem dana 3. jula, prethodnice su izbile na reku Tulemajoki i odmah otpočele prelaz preko nje pomoću priručnih sredstava. No, forsiranje je znatno ometano jakom vatrom neprijatelja koji se branio na suprotnoj obali. Tek 6. jula su jedinice korpusa uspele da savladaju ovu prepreku glavnim snagama i obnove napad. Radi ubrzanja pokreta, po naređenju komandanta armije, u borbu je uvedena korpusna pokretna grupa. U njen sastav je ulazila 29. tenkovska brigada, ojačana: po jednim tenkovskim i streljačkim pukom, sa dva samohodna artiljerijska puka, inžinjerijskim bataljonom i bataljonom automobila amfibija. Dejstva grupe obezbeđivala je artiljerija korpusa i jedna kombinovana vazduhoplovna divizija. Grupom je komandovao komandant 29. tenkovske brigade, pukovnik I. D. Bačakašvili. Njen osnovni zadatak, izložen u borbenoj zapovesti korpusa od 4. jula 1944. godine, sastojao se u tome da, pošto izvrši obilazni manevr dubine 150 kilometara preko Lojmole — raseče borbene poretkе neprijatelja, ovlada rejonom Sujstamo, Janisjarvi, Harlu — izbije u Matkaseljkju.

No, pokretna grupa nije uspela da izvrši ovaj teški i odgovorni zadatak. Od samog početka jedinice su morale da se kreću preko močvarnog tla. Tenkovi, a naročito samohodna artiljerijska oruđa i automobili-točkaši, zaglavljivali su se u blato. Posle svakih 100 — 500 metara trebalo je praviti specijalne prostirače za borbenu tehniku. To je veoma usporavalo kretanje pokretne grupe i ona je praktično morala dejstvovati zajedno sa streljačkim jedinicama, kao njihov čelni ali vrlo glomazan i nepokretan odred.

Od 7. do 9. jula, 37. gardijski streljački korpus je napredovao 20 — 25 km, ali je neprijatelj 10. jula organizovanom odbranom na liniji južno od Uksujarvija zaustavio naše jedinice. Mnogobrojni pokušaji da se slomi otpor finske 8. pešadijske divizije, koja se ovde bila utvrđila, ostali su bez uspeha.

4. streljački korpus, koji je napadao duž obale Ladoškog jezera, izbio je 3. jula na reku Tulemajoki, ali je nije mogao forsirati iz pokreta. Jedinice finske 5. pešadijske divizije koje su se branile na toj liniji, pružile su čelnim jedinicama korpusa organizovan otpor vatrom.

Združene jedinice korpusa, ispoljavajući razumnu inicijativu i vojničku dovitljivost, još pre dobijanja naređenja komande, forsirale su reku Tulemajoki, do 17 časova 4. jula očistile od neprijatelja grad Saljmi i otpočele napad ka Pitkjaranti.

Da bi maksimalno ubrzao napredovanje jedinica, komandant armije je 6. jula na spoju levokrilnih korpusa uveo u borbu 127. laki streljački korpus iz svoje rezerve, koji je ojačan 7. tenkovskom brigadom, u armiju prispeo 2. jula. Korpusu je postavljen zadatak da razbije neprijatelja u rejonu zapadno od Uome i, prodirući u pravcu Kitelje, u sadejstvu s 4. streljačkim korpusom, uništi neprijateljsku grupaciju koja se brani u rejonu Pitkjarante.

U početku se prodiranje korpusa odvijalo uspešno. Odbacujući male zaštitne delove neprijatelja, naše jedinice su stigle do Pitkjarante i u 21 čas 10. jula zauzele ovo naseljeno mesto. Ali su, zatim, bile zaustavljene organizovanom i upornom odbranom 5. i 8. pešadijske divizije i 15. pešadijske brigade Finaca, koja je u borbu uvedena iz rezerve. Nije se uspelo sa razvijanjem uspeha ka Kitelji. Pokušaj da se neprijateljska odbrana probije snagama 7. tenkovske brigade takođe nije dao pozitivne rezultate. Neophodno je istaći da je ova odluka komandovanja bila nepravilna i nije vodila računa o situaciji. Protivtenkovska odbrana neprijatelja, koja nije prethodno neutralisana, i šumsko-močvarno zemljište, sveli su na nulu herojska dejstva naših tenkista.

U narednim borbama na liniji žel. stanice Lojmola — Pitkjaranta, koje takođe nisu imale uspeha, ustanovljeno je da je neprijatelj, iskoristivši mnogobrojne prirodne prepreke (dominantne visove, močvare i jezera), ovde blagovremeno pripremio odbrambenu liniju, koja se oslanjala na severu na veliku močvarnu teritoriju, a na jugu na Ladoško jezero.

Za proboj takve odbrane bila je potrebna brižljiva i svestrana priprema. Međutim, komanda Fronta to nije uradila. Ona je odlučila da 127. laki streljački korpus prebaci na desno krilo armije, u rejon severno od Lojmole, da bi, zajedno sa združenim jedinicama koje su tamo dejstvovale, 14. jula probio odbranu neprijatelja zapadno od Kavijarvija i, nastupajući zatim preko Muanta i Jutulampija ka Matkaseljkji, izbio u pozadinu sortovaljske grupacije neprijatelja.⁴⁷⁾ Istovremeno je združenim jedinicama 4. i 37. gardijskog streljačkog korpusa naređeno da 14. jula u 7 časova ujutro produže napad i zauzmu čvor odbrane Kitelju.⁴⁸⁾ Tenkovske brigade, koje su ranije korišćene za proboj pripremljene odbrane neprijatelja i koje su imale zнатне gubitke, izvučene su u rezervu.

U takvoj situaciji ova odluka teško da je bila opravdana. Izvlačenjem 127. lako streljačkog korpusa iz rejona Kitelje, oslabljena je ovde formirana grupacija i doveden u pitanje uspeh napada 4. i 37. gardijskog streljačkog korpusa, kojima praktično nije dato vreme za pripremu. Nerealan je bio i zadatak 127. streljačkog korpusa. Trebalo je da najpre izvrši skok od 100 km, a zatim da iz pokreta stupi u borbu i dejstvuje van puteva, na šumsko-močvarnom zemljištu, na dubini od preko 120 km, odvojen od svojih snaga i bez snabdevanja. Umesto grupisanja snaga i sredstava na jednom od pravaca, kako je zahtevala situacija, one su razbacivane na širokom frontu, što je neprijatelju olakšalo organizaciju odbrane.

Napad je, usled nepripremljenosti jedinica, prebačen od 14. na 15. juli i otpočeo je jednovremeno u zoni širine do 80 km. Na desnom krilu armije, naše jedinice su se uklinile u neprijateljski raspored i zauzele prvu liniju rovova, ali nisu uspele da razviju uspeh. Neprijatelj je vatrom i protivnapadima odbacio naše jedinice na polazni položaj. Isto se dogodilo i na levom krilu armije, gde su napadali 4. i 37. gardijski streljački korpus.⁴⁹⁾

Stećene pouke imperativno su zahtevale da se snage koncentrišu na jednom određenom pravcu, a takođe izvrši ozbiljna i brižljiva priprema trupa za napad. Ali, o tome se nije vodilo računa. U toku dana 18. jula, komandant Fronta je naredio 7. armiji da do 20. jula bude spremna za ponovni napad, s ciljem da u sadejstvu sa jedinicama 32. armije razbije sortavaljsku grupaciju neprijatelja i ovlada linijom Matkaseljkja — Sortavala.⁵⁰⁾ Pri tome su 4. i 37. gardijski streljački korpus imali zadatku da nanesu udar na Kitelji,

⁴⁷⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 18210, d. 14, l. 81.

⁴⁸⁾ Isto, op. 14054, d. 13, karta.

⁴⁹⁾ Isto, f. 214, op. 70441, d. 17, l. 143, 146—147; f. 501, op. 277430, d. 6, l. 18.

⁵⁰⁾ Isto, op. 18210, d. 14, l. 66.

99. streljački korpus — ka Rojkonkoskiju, a 127. laki streljački korpus — preko Muanta ka Sujstamu.⁵¹⁾

Suvišna i situacijom neizazvana žurba pri organizaciji ponovnog napada dovela je do toga da jedinice za njega nisu bile spremne. Dva puta su se morali pomerati rokovi za početak napada, prvo za 22, a zatim za 24. juli. No, toga dana se vreme pogoršalo. Padala je jaka kiša, koja se povremeno pretvarala u provalu oblaka. Postojeći putevi brzo su pretvoreni u neprohodnu kaljugu. Avijacija nije mogla da dejstvuje. Zbog svega toga nije se uspela probiti neprijateljska odbrana ni na jednom odseku. Borbe su se odužile.

Stoga je 4. avgusta 1944. godine komandovanje izdalo zapovest 4. i 99. streljačkom korpusu da pređu u odbranu na liniji žel. stanica Lojmola — Pitkjaranta.

Istovremeno su iz sastava 7. armije povučeni: 37. gardijski streljački korpus, 7. artiljerijska divizija za proboj iz RVK, 29. tenkovska brigada i još nekoliko združenih i taktičkih jedinica,⁵²⁾ radi prebacivanja na druge sektore sovjetsko-nemačkog fronta.

Borbe zapadno od Medvežjegorska. Izlazak sovjetskih trupa na granicu s Finskom

Zapadno od Medvežjegorska, jedinice 32. armije su u toku jula i prvih dana avgusta 1944. godine, produžile gonjenje neprijatelja. Jedinice 176. i 289. streljačke divizije gonile su neprijatelja pravcem: Poroszero — Liusvara — Ilomantsi; 313. i armiji pridata 368. streljačka divizija izvodile su gonjenje pravcem: Suojarvi — Jag-ljajarvi — Korpiseljkja. Treba napomenuti da je gonjenje izvođeno sporije nego što je to zahtevala konkretna situacija. Došli su do izražaja nedostatak inžinerijskih i transportnih sredstava, a takođe i razvučenost puteva i jako močvarno zemljишte. Neprijateljske zaštitnice uspevale su, po pravilu, da u poslednjem momentu izmaknu ispod udara naših snaga i organizuju odbranu na novim položajima u dubini.

3. jula su jedinice 176. streljačke divizije stigle do jako utvrđenog međujezerskog tesnaca u rejonu Čin-ozera. Pokušaji da se tim rejonom ovладa sa fronta, koji su preuzeti 4—6. jula, nisu imali uspeha. Odlučeno je da se snagama 289. streljačke divizije izvrši

⁵¹⁾ Arhiv MO SSSR, f. 501, op. 14054, d. 20, l. 41—45.

⁵²⁾ Isto, f. 340, op. 5372, d. 442, l. 7.

obilazak neprijateljske odbrane s juga, a zatim u sadejstvu s jedinicama 176. streljačke divizije okruži i uništi tamošnja grupacija neprijatelja.

Za izvršenje zadatka, 298. streljačkoj diviziji dodeljeno je 72 automobila i pionirski odred. Do 14 časova 9. jula, prednje jedinice divizije izbile su na bok Finaca, ali ih nisu uspele okružiti. Jedinice 21. pešadijske brigade neprijatelja blagovremeno su osetile opasnost koja im preti s juga, pa su odstupile na odbrambenu liniju, pripremljenu za vreme prethodnih borbi na zapadnoj obali reke Sune i obližnjih jezera.

Uzimajući u obzir ranije stečeno iskustvo, naše trupe su odmah otpočele obilazak tih položaja sa severa i juga. Istovremeno su vršene pripreme za prelazak preko reke i u rejonu Porosozera. Ovo naseljeno mesto nalazi se na zapadnoj obali Sune. Okolni visovi, na kojima se neprijatelj utvrdio, omogućavali su mu da osmatra sve prilaze Porosozeru i da ih drži pod puščano-mitraljeskom i minobacačkom vatrom.

Za savlađivanje vodene prepreke bilo je potrebno visoko majstorstvo i velika hrabrost sovjetskih boraca. Na reku je prvi izbio bataljon 55. streljačkog puka pod komandom majora I. F. Katukova. Pre borbe su u četama održana savetovanja članova i kandidata Partije o tome kako komunisti treba da se drže u predstojećoj borbi. Posle toga su sa partijskim i komsomolskim rukovodiocima i agitatorima održana kratka instruktivna savetovanja, a sa borcima razgovori, na kojima je objašnjen borbeni zadatak.

Kada su se borci počeli prebacivati preko reke, kiša neprijateljskih zrna im je preprečila put. Bilo je potrebno da se po svaku cenu izvidi odbrana neprijatelja i omogući uspešan prelaz puku i diviziji. Za izvršenje toga zadatka javilo se mnogo dobrovoljaca. Na svojeručno izrađenim splavovima, pod uraganskom vatrom neprijatelja, prvi su se dokopali suprotne obale komunisti: vodnik N. I. Tatarčuk i desetar I. D. Spiridonenko. Dva iskusna vojnika su pod vatrom neprijatelja došla do jedne srušene šupe i iz njenih ruševina počeli da osmatraju neprijatelja. Oni su izvideli sistem neprijateljske odbrane, ali nisu mogli predati komandi podatke. Pokušaji drugih hrabrih vojnika da pređu reku nisu imali uspeha. Reku je uspeo da pređe jedino agitator, mladi vodnik N. P. Filipov. Drugog dana borbi, partijski rukovodilac bataljona potporučnik B. I. Mehanošin, predložio je borcu S. P. Bunovu da prepliva na suprotnu obalu i tamo prevuče kanapom vezani mali splav. Redov Bunov je bez kolebanja odmah pristupio izvršenju

poverenog mu zadatka. Kao odličan plivač on se pod zaštitom mraka prebacio preko reke. Veza s herojima bila je uspostavljena. Narednog dana ujutro, reku su na svoju inicijativu preplivala još dva junaka — saradnik armijskog lista »Borbeni put« komunista, major V. Kilin i izviđač A. P. Zujenkov. Oni su se puzanjem dokopali ruševina šupe gde su se već nalazila tri sovjetska borca. Major Kilin, kao najstariji po činu, odmah je na sebe preuzeo komandu nad herojskom posadom i organizovao izviđanje neprijatelja. On je izviđačke podatke poslao na splaviću, koji se pomoću vezanog za njega kanapa mogao prevlačiti s jedne obale na drugu. Hrabri ratnici su izveštaju priložili proglaš ljudstvu svoga bataljona pozivajući ga da smelije forsira reku. Pismo je pročitano svim borcima i starešinama. Ono je inspirisalo sve borce na nove podvige. Posle izdate komande, vojnici i oficiri su se hitro ustremili ka reci, ne obazirući se na neprijateljsku vatu. Prebacivali su se na daskama, ručno izrađenim splavićima, ribarskim čamcima i drugim priručnim sredstvima. Pošto je savladao vodenu prepreku, bataljon je pod komandom majora I. F. Katukova u toku dana 12. jula 1944. godine zauzeo naseljeno mesto Porosozero, omogućivši time prelazak glavnih snaga divizije.

Forsiranje reke Sune i zauzimanje Porosozera, kao i izbijanje naših snaga na bokove neprijateljske odbrane u rejonima Kudom Gube i Pjaljv-ozera, prinudili su Fince da odstupe dalje na zapad, prema sovjetsko-finskoj granici. Stvoreni su realni uslovi za prenošenje ratnih dejstava na teritoriju protivnika. Finsko komandovanje otpočelo je ubrzano prebacivanje trupa sa drugih odseka fronta i iz dubine na granicu, u rejon Longonvara, Ontronvara, Ilomantsi. Sa reboljskog pravca stigle su neke jedinice 14. pešadijske divizije i organizovale odbranu istočno od Longonvare. Iz dubine je prebačena samostalna konjička brigada, nekoliko bataljona graničnih trupa i specijalnih jedinica. Sve te snage su objedinjene u operativnu grupu »R«, koja je dobila zadatak da svim sredstvima zaustavi snage 32. armije na granici.

Da bi se neprijatelju sprečilo da se učvrsti na granici bilo je potrebno brzo napredovanje sovjetskih jedinica. Zbog toga je komandant Fronta 13. jula postavio 32. armiji zadatak da energičnije izvodi gonjenje, ne dozvoljavajući neprijatelju da se zaustavlja na međupoložajima. Do 15. jula trebalo je da jedinice armije izbiju na liniju Bikinijemi — jezero Julja Tolva-jarvi, a krajem dana 16. jula na liniju Ilomantsi — Korpiseljkja. Prosječno su jedinice armije imale da za tri dana pod borbom pređu 80—90 km. Treba prime-

tit da su rokovi za izvršenje toga zadatka bili nerealni. Oni su bili određeni bez uzimanja u obzir iskustava iz prethodnih borbi i specifičnosti konkretnе situacije. Pre svega, 32. armija je vršila gonjenje sa četiri streljačke divizije u zoni širine 80—100 km, bez ikakvih sredstava ojačanja. Sem toga, združene jedinice armije vodile su u toku tri nedelje neprekidne borbe i izvodile duge marševe u teškim uslovima šumsko-močvarnog i besputnog zemljišta, pri čemu su jedinice bile osetno nepotpunjene ljudstvom i borbenom tehnikom. Takođe nije uzeto u obzir ni to da je sa približavanjem granici rastao i otpor neprijatelja. Finci su se grčevito držali svakog naseljenog mesta i za odbranu koristili razne prepreke koje su se nalazile na pravcima njihovog odstupanja.

Da bi časno i na vreme izvršile postavljene im zadatke, sovjetske jedinice su naprezale sve svoje moralne i fizičke snage. Ali se izvršenje takvog zadatka pokazalo nemogućim. Jedino su desno-krilne združene jedinice 19. jula stigle pred Liusvaru. Ovde je neprijatelj pokušao da zaustavi dalje prodiranje naših trupa. Otpočele su uporne, krvave borbe. Pripadnici 289. streljačke divizije, pod komandom general-majora N. A. Černuha, vešt primenjujući obilazni manevr na besputnom zemljištu, 21. jula su u rejonu severno od Liusvare okružili i uništili oko dva bataljona finske 21. pešadijske brigade. Neprijatelj je izgubio oko 500 vojnika i oficira. Naše jedinice su zaplenile: 12 topova, 150 pušaka, 4 radio-stanice, 27 automobila, 32 konja, 76 bicikla, skladište eksploziva i preko 50.000 puščanih metaka.⁵³⁾

U to vreme su jedinice 176. streljačke divizije, izvršivši prođor, u 5 časova ujutro 21. jula 1944. godine, izbile na sovjetsko-finsku granicu u rejonu Longonvare. Prvi su prešli granicu hrabri izviđači 55. streljačkog puka, zastavnik I klase M. M. Hohlov, mlađi vodnici I. M. Rogožin i S. S. Mitroškin i redovi A. P. Antonov, M. A. Barda, K. V. Silkin i drugi. Uskoro su na granicu s Finskom, u rejonu Kuolisme, izbile čelne jedinice 289. streljačke divizije.

Do tog vremena su 313. i 368. streljačka divizija, koje su napadale na levom krilu armije, slomivši otpor neprijatelja, zauzele jaku otpornu tačku Suojarvi i podišli Honkavari. Dalje prodiranje je bilo zaustavljeno organizovanom i upornom odbranom neprijatelja.

U borbama na prilazima finskoj granici, naši borci, starešine i politički radnici, pokazali su istinske primere smelosti, odvažnosti

⁵³⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 70441, d. 17, l. 207—208.

i herojstva. Komandir mitraljeskog odeljenja 1228. streljačkog puka 368. streljačke divizije, vodnik L. I. Iljin, nastupajući u borbenom poretku čete, zajedno s drugim borcima izbio je na uzvišenje i postavio mitraljez na dobro izabrani vatreni položaj. Uskoro su Finci prešli u protivnapad. Borci čete, utrošivši municiju, po na-ređenju komandira odstupili su u zaklone na polaznom položaju. Za obezbeđenje povlačenja, na visu su ostali mitraljesci komunisti Iljin i nišandžija, mlađi vodnik I. L. Tujev. Šest puta su Fini pokuševali da zauzmu vis i svaki put su bili prinuđeni da se povuku, trpeći gubitke od mitraljeske vatre. Tada se neprijatelj odlučio na lukavstvo. Pomoću termitnih zrna zapalio je šumu u rejonu vatrenog položaja. Pod zaštitom dima od zapaljene šume, finski vojnici su počeli da se puzeći privlače vatrenoj tački, kako bi neočekivano napali mitraljesce. Međutim, sovjetski borci su blagovremeno prešli na novi vatreni položaj i odatle produžili da tuku Fince. Deset sati su mitraljesci držali vis, dok nije stiglo pojačanje.⁵⁴⁾

Isto tako hrabro su dejstvovali sovjetski artiljeri, pioniri, pilo-ti, tenkisti i pripadnici drugih rodova vojske. Pri napadu jurišnih aviona na otpornu tačku neprijatelja u Honkavari, izrazit primer hrabrosti pokazali su piloti 257. kombinovane vazduhoplovne di-vizije. Na trećem zaokretu, avion gardijskog majora G. J. Kise-ljeva, sa nišandžijom starijem vodnikom A. I. Popovom, pogoden je vatrom neprijateljske protivavionske baterije. Postojala je opasnost i za druge avione koji su leteli pozadi. Da bi spasio živote svojih borbenih drugova i omogućio izvršenje zadatka, major Kise-ljev je usmerio svoj izrešetani avion pravo na neprijateljsku bate-riju i uništio je zajedno s poslugom.⁵⁵⁾

Stanje na frontu 32. armije i dalje se komplikovalo. Oko 20. jula 1944. godine združene i taktičke jedinice, koje su vršile go-njenje, svuda su nailazile na jaku odbranu neprijatelja. Izvesno na-predovanje zabeleženo je jedino na desnom krilu armije. No i ovde su 176. i delimično 289. streljačka divizija, koje su prodrle 5—7 km na teritoriju Finske, zaustavljene od neprijateljskih snaga iz ope-rativne grupe »R«.

Treba istaći da su u to vreme naše trupe bile razvučene duž gotovo neprohodnih puteva, a borbena tehnika je bila daleko zao-stala iza streljačkih jedinica. Zbog toga, mnogobrojni pokušaji da se probije odbrana neprijatelja nisu imali uspeha. Na zahtev Fronta

⁵⁴⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 33774, d. 7, l. 519—521.

⁵⁵⁾ Arhiv MO SSSR, f. 342, op. 5440, d. 134, l. 10.

od 26. jula, da se izvesti o stanju trupa koje su prešle granicu, general-potpukovnik F. D. Gorelenko je izveštavao da je »176. streljačka divizija prešla preko nenaseljenog, močvarnog zemljišta bez puteva preko 40 km. Artiljerija i pozadina su zaostali za pešadijom. Napravljen je kolonski put sa drvenom podlogom dužine preko 20 km. Artiljerija će se potpuno prikupiti do kraja dana 27. jula«.⁵⁶⁾ Pored toga, u izveštaju komandanta armije rečeno je da »stanje i snabdevanje jedinica divizije ne izaziva strahovanja. Juče, 25. jula, divizija je pristupila izvršenju borbenog zadatka i čelni puk vodi borbu s neprijateljem u rejonu 2 km istočno od Lipsunaho«.⁵⁷⁾

Ova tačka izveštaja nije odražavala pravo stanje stvari na frontu. Jedinice 176. streljačke divizije, koje je neprijatelj zaustavio još 22. jula, i dalje su ostale na dostignutoj liniji. O tome svedoči borbeno naredenje armije od 28. jula u kojem je rečeno da 176. divizija »već 7 dana tapka na jednom mestu. Izviđanje je slabo organizovano. Artiljerija je zaostala i njeno privlačenje se odvija krajnje sporo. Naredujem da se od jutra 29. jula 1944. godine produži napad«.⁵⁸⁾ Slični zadaci postavljeni su i drugim združenim jedinicama armije. Međutim, potpuna nespremnost trupa primorala je da se napad odgodi za još jedan dan, koji praktično nije značio ništa.

Izjutra 30. jula, posle kratkog vatrenog naleta malobrojne artiljerije, neke manje jedinice su bezuspešno pokušavale da probiju neprijateljsku odbranu. Njihova dejstva su se u krajnjoj liniji svela na teške borbe lokalnog značaja, koje su izazvale dalje slabljenje združenih i taktičkih jedinica.

Iskoristivši to, Finci su 31. jula izviđanje borbom, a 1. avgusta ujutro prešli u napad na spoju 176. i 289. streljačke divizije. Jedini put kojim je vršen dotur za 176. streljačku diviziju neprijatelj je zauzeo. Glavne snage divizije bile su odsečene od štaba armije i svoje pozadine.⁵⁹⁾ U istom položaju našle su se i neke jedinice 289. streljačke divizije.

Snage neprijatelja, koje su presekle komunikacije naših trupa, bile su male. Ali se stvar komplikovala time što armija nije imala rezervi. Jedinice koje su ušle u njen sastav — 69. i 70. pomorska streljačka brigada 30. jula, a 3. mornarička brigada Baltičke flote 5. avgusta — uvođene su u borbu iz pokreta, po delovima i bez

⁵⁶⁾ Isto, f. 214, op. 70441, d. 17, l. 243—244.

⁵⁷⁾ Isto.

⁵⁸⁾ Isto, l. 271—272.

⁵⁹⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 15260, d. 5, l. 215.

pripreme. Usled toga one nisu mogle da izmene situaciju, naročito u zoni dejstava 176. streljačke divizije. Stanje se nije popravilo ni posle naknadnog pridavanja 32. armiji nekih jedinica iz rezerve Fronta.

U takvim je uslovima odlučeno da se jedinice isturene napred i odsećene od neprijatelja povuku nazad, na pogodnije položaje.⁶⁰⁾ Izvršavajući to naređenje, u 14 časova 6. jula, na polazni položaj su odstupile jedinice 289. streljačke divizije. Jedinicama 176. streljačke divizije naređeno je da se »u toku noći 8/9. avgusta 1944. godine probiju iz okruženja na jug i jugoistok, radi spajanja sa snagama armije«.⁶¹⁾ Neprijatelj je pokušao da omete povlačenje. U rejonu Longonvare on je organizovao vatreni džak, ispalivši na jedinice koje su odstupale preko 2.000 granata i mina.⁶²⁾ Međutim, neprijatelj nije postigao cilj. Do 10. avgusta odsećene jedinice su odbacile neprijateljske snage i spojile se sa svojim trupama. Istoga dana je komandant Fronta odobrio plan odbrane 32. armije.⁶³⁾ Time se završila napadna operacija trupa levog krila Kareljanskog fronta.

5. — REZULTATI NAPADA U JUŽNOJ KARELIJI I KRATKI ZAKLJUČCI

Vojno-politički rezultati

Napad sovjetskih trupa u Južnoj Kareliji, izведен u periodu od 21. juna do 10. avgusta 1944. godine, imao je veliki vojno-politički značaj. Izlazak trupa Kareljanskog fronta na sovjetsko-finsku granicu izmenio je strategijsku situaciju na severnom sektoru sovjetsko-nemačkog fronta. Opasnost za Lenjingrad sa finske teritorije bila je potpuno otklonjena. Finska je pretrpela ozbiljan poraz i našla se pred realnom opasnošću od prenošenja ratnih dejstava na njenu teritoriju. Najvažniji vojnoindustrijski i administrativni centri Finske nalazili su se u zoni udara sovjetskih oružanih snaga. Finska armija je za vreme odstupanja izgubila mnogo ljudstva i borbene tehnike. Sada je ona ulagala poslednje napore da zaustavi pritisak sovjetskih trupa na granici. Pomoć u snagama koju je obećala Nemačka nije stizala, a posle poraza nemačke grupe armijā »Centar« u Belorusiji, praktično je bila isključena. Do minimuma su bile smanjene isporuke nemačkog oružja i opreme Finskoj.

⁶⁰⁾ Isto, op. 18210, d. 14, l. 334.

⁶¹⁾ Isto, op. 35884, d. 95, l. 334.

⁶²⁾ Isto, d. 96, l. 78.

⁶³⁾ Isto, op. 18210, d. 14, svežanj.

Naglo se pogoršao i unutrašnje-politički položaj Finske. Usled porazā na frontu, u zemlji su počeli dobijati veliki uticaj i značaj ona politička strujanja čiji su predstavnici insistirali na izlasku Finske iz rata. Takvog gledišta se, pored ostalih, pridržavao i vrhovni komandant Finske armije Manerhajm. U takvim uslovima, predsednik Finske Ruti, jedan od vatreñih pristalica finsko-nemačke saradnje, bio je prinuđen da 1. avgusta 1944. godine podnese ostavku. Feldmaršal Manerhajm, koji je došao na položaj predsednika, odmah je odbio da prizna novi vojni sporazum s Nemačkom, koji je Ruti tek bio potpisao. I lična mržnja Manerhajma prema Sovjetskom Savezu došla je u zadnji plan. Pod pritiskom širokih krugova finske javnosti, predsednik Finske bio je prinuđen da traži mir sa Sovjetskim Savezom. To nije mogao da omete ni načelnik štaba Vrhovne komande nemačkih oružanih snaga Kajtel, koji je specijalno za to doputovao u Helsinki u drugoj polovini avgusta 1944. godine.

Trezveno ocenivši situaciju, koja se nije razvijala u korist bloka fašističkih država, finski predsednik je, iako sa zakašnjenjem, došao do sasvim određenog i pravilnog zaključka: »Finska nije dužna u svemu da sledi Nemačku, ona treba da odvoji svoju sudbinu od sudbine hitlerovskog rajha«.⁶⁴⁾ U stvari, u tom periodu drugog izlaza i nije bilo. Poraz finskih trupa na Karelijskoj prevlaci i u Južnoj Kareliji, a naročito uspesi sovjetskih oružanih snaga u ratu protiv fašističke Nemačke, izazvali su neviđenu napregnutost u političkom i ekonomskom životu Finske. Zbog toga finska vlada i nije rizikovala da i dalje sarađuje sa Hitlerom.

Obrazlažući svoj novi politički kurs, premijer Haksel je govorio: »Zbog izmena vojno-političke situacije naše zemlje i velike težnje našeg naroda za mirom, vlada smatra svojom dužnošću da, u što je moguće kraćem roku, uspostavi kontakt sa Sovjetskim Savezom.«⁶⁵⁾ I zaista, kontakt je uspostavljen 25. avgusta preko sovjetskog ambasadora u Švedskoj, a 10 dana kasnije, 4. septembra 1944. godine, vlada Finske je izjavila da prihvata prethodne uslove za primirje, koje je ponudio Sovjetski Savez, i da izlazi iz rata na strani fašističke Nemačke.

Sovjetska vlada, izlazeći u susret željama naroda i vlade Finske, pristala je da se obnove pregovori o miru. Istovremeno je Vrhovna komanda izdala zapovest trupama Karelijskog i Lenjin-

⁶⁴⁾ „Мировая война 1939—1945. года“, str. 144.

⁶⁵⁾ „Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны“, tom II, str. 345.

gradskog fronta o prekidu ratnih dejstava protiv Finske od 8 časova izjutra 5. septembra 1944. godine.

Finska je bila izvučena iz rata na strani Nemačke.

Jedinice Kareliskog fronta oslobodile su od neprijatelja severne rejone Lenjingradske oblasti i znatan deo Karelo-finske SSR. Finski okupatori su isterani iz skoro 2.000 naseljenih mesta, uključujući 12 gradova i 42 žel. stanice. Stotine hiljada sovjetskih građana ponovo je vraćeno u veliku porodicu naroda Sovjetskog Saveza. Domovini je povraćeno 50 km² teritorije sa njenim ogromnim šumskim bogatstvima i plodnom zemljom Olonecke ravnice. Od neprijatelja je bila očišćena Kirovska železnička pruga u dužini od 560 km i Belomorsko-baltički kanal, koji su imali ogroman priredni i strategijski značaj za Lenjingrad i čitavu našu zemlju.

Neki zaključci iz dejstava jedinica u Južnoj Kareliji

Napad trupa Kareliskog fronta, koji je u istoriju velikog otadžbinskog rata ušao pod nazivom svirsko-petrozavodska operacija, bio je po broju snaga koje su u njemu učestvovale, relativno mali, ako se uporedi sa drugim operacijama Sovjetske armije, izvedenim u 1944. godini. Ipak, on zauzima važno mesto u kampanji 1944. godine i veoma je poučan s gledišta organizacije i izvođenja borbenih dejstava u teškim prirodnim uslovima Južne Karelije.

U svirsko-petrozavodskoj operaciji su naše trupe, uprkos svoj složenosti vojišta (mnoštvo neprohodnih močvara, šuma, jezera i reka, slaba mreža cesta i kolskih puteva, mali kapacitet operacijskih pravaca), ponovo demonstrirale svoju poraslu snagu i visoku vojnu veštinu. Napadna dejstva sovjetskih trupa u Kareliji, kao i čitave Sovjetske armije u operacijama 1944. godine, karakteristične su po: znatnom zamahu i odlučnosti postavljenih ciljeva, smelom grupisanju snaga i sredstava na pravcu glavnog udara, detaljnoj i celishodnoj pripremi napada, preciznoj organizaciji sadejstva vidova oružanih snaga i rodova vojske, umešno rukovođenje jedinicama od komandi i štabova svih stepena, visokom idejno-teoretskom nivou i širokom zamahu partijsko-političkog rada u jedinicama.

Borbena dejstva su izvedena na frontu širine 180—250 km i u njima su učestvovali svi vidovi oružanih snaga i rodovi vojske. Na pravcima glavnog i pomoćnog udara trupe su u celini napredovale 160—180 km, prosečnim tempom od oko 6—9 km na dan. U uslo-

vima Kareljanskog vojišta, takav tempo se za ono vreme može smatrati zadovoljavajućim.

Poučno je forsiranje reke Svira, na čijoj se suprotnoj obali nalazila jaka, blagovremeno pripremljena odbrana neprijatelja. Forsiranju je prethodila planska priprema, što je bio redak slučaj u toku otadžbinskog rata. Za neutralisanje neprijateljske odbrane je izvršena najduža u čitavom periodu rata (3 časa i 32 minute), artiljerijska priprema. U združenim i taktičkim jedinicama je pripremljena od priručnih materijala velika količina desantnih i drugih sredstava za prelaz. Originalno je i duboko operativno postrojavanje trupa za forsiranje, podeljenih u tri ešelona. Posebnu pažnju zaslužuje formiranje ešelona za izviđanje i obezbeđenje, čija su umešna dejstva unapred obezbedila uspešno savlađivanje reke. Prelaz streljačkih jedinica izvođen je visokim tempom. U tome je veliku ulogu odigralo postojanje u jedinicama brzih desantnih sredstava, naročito automobila-amfibija. Potpuno su sebe opravdali individualni plivački kostimi, kojima su bile snabdevene čelne jedinice desantnih trupa.

Iskustvo iz forsiranja Svira još jednom je potvrdilo važnost detaljnog i svestranog izviđanja zemljišta na suprotnoj obali. Za vreme prebacivanja tenkova i artiljerije dogodilo se da se, usled nedovoljnog izviđanja, dobro i brzo navučeni pontonski most jednim svojim krajem oslanjao na močvaru. Došlo je do nepredviđenog zastoja u prebacivanju vozila i oruđa preko reke. Zbog toga je bio poremećen opšti plan prelaza, što je negativno uticalo na tok borbenih dejstava na suprotnoj obali.

Napad jedinica na suprotnoj obali, lišenih potrebne vatrenе podrške, a koje uz to nisu imale iskustva u vođenju napadnih borbi, prvih dana operacije odvijao se sporije nego što je to zahtevala konkretna situacija. Usled toga je, umesto razbijanja i okruženja, dolazilo do postepenog isterivanja neprijatelja sa posednutih položaja i linija. Neprijatelj je uspeo ne samo da se izvuče ispod udara, već i da blagovremeno posedne odbranu u dubini, na drugom odbrambenom pojasu.

Kasnija borbena dejstva na pravcu glavnog i pomoćnog udara su imala karakter gonjenja i odvijala su se za međujezerske tešnace i naseljena mesta, uglavnom duž puteva i staza. To je bilo uslovljeno time što je pokret tenkova i artiljerije, pa čak i združenih streljačkih jedinica van puteva, bio jako otežan, a mestimično i sasvim isključen. Svaki obilazni manevar zahtevao je ne samo ogromno naprezaњe moralnih i fizičkih snaga, već i veliki utro-

šak vremena, koje je bilo nemogućno unapred proračunati. Prodiranje po malobrojnim i slabim šumskim putevima jako je razvlačilo borbene poretke, što je slabilo silinu udara jedinica u toku napada. Za vreme približavanja odbrambenim položajima neprijatelja, taktičke i združene jedinice su u borbu uvođene postepeno, prema meri pristizanja iz dubine. I dok bi se organizovao napad i izvršio obilazak ili obuhvat, neprijatelj se povlačio i posedao odbranu na novoj liniji. Borbu su praktično vodile samo prednje (čelne), niže i taktičke jedinice, od čijih umešnih i odlučnih dejstava je umnogome zavisila brzina napredovanja trupa. Zbog toga su streljačkim združenim jedinicama bili neophodni specijalno pripremljeni, jaki ali ne i glomazni prednji odredi, opremljeni automatskim naoružanjem, minobacačima srednjih kalibara i artiljerijom velike pokretljivosti.

Kao što je već izneto, u operaciji Kareljanskog fronta aktivno su učestvovali svi rodovi vojske i vidovi oružanih snaga. Međutim, njihova borbena upotreba bila je različita. S obzirom da je manevar tenkova i artiljerije često bio ograničen, to je sav teret borbi padaо na pešadiju. Združene i taktičke streljačke jedinice su lomile blagovremeno pripremljenu odbranu neprijatelja, primenjivale iznenadni i odlučan manevar radi razvijanja uspeha u dubinu i prema krilima, prve su forsirale mnogobrojne vodene prepreke, savlađivale za druge rodove vojske neprohodne močvarne odseke zemljišta, u stopu gonile neprijatelja, pomagale u obnavljanju puteva, gradile kolonske puteve i prelaze za borbenu tehniku.

Borbeno iskustvo je pokazalo da su za dejstva na šumsko-močvarnom i jezerskom zemljištu mnogo pogodnije olakšane i pokretljive združene i taktičke pešadijske jedinice, tipa lakih streljačkih korpusa, sposobnih za samostalna dejstva na odvojenim pravcima i bez naslona na glavne snage.

Najbliži i verni pomoćnik pešadije bila je artiljerija. Ona je za vreme napada obavila ogroman posao, krčeći put streljačkim jedinicama. Samo za period od 21. juna do 31. jula 1944. godine, artiljeri su ispalili na neprijatelja 426.000 granata i preko 400.000 mina.⁶⁶⁾ Međutim usled nedostatka prohodnih puteva, glavnina divizijske artiljerije i artiljerije ojačanja je u toku napada jako zaostajala za pešadijom i često joj nije pružala potrebnu podršku. Sem toga, ova artiljerija je obično otvarala vatru po prostorijama, što nije uvek bilo efikasno. Dobro su se pokazali minobacači sred-

⁶⁶⁾ Arhiv MO SSSR, f. 340, op. 5397, d. 40, l. 71—72, 83.

njih kalibara i oruđa za neposredno gađanje. Njihova vatra je bila izuzetno pokretljiva i efikasna.

Velika pomoć kopnenim snagama pružala je avijacija. Za prvih 40 dana napadnih dejstava, od 21. juna do 31. jula, ona je izvršila oko 10.000 avio-poleta, pustivši i ispalivši po neprijateljskim trupama desetine hiljada bombi i zrna.⁶⁷⁾ Pokriveno zemljiste i nestabilne vremenske prilike, negativno su uticali na dejstvo avijacije, naročito bombarderske. U toku napada, bombarderi praktično nisu mogli pružati potrebnu podršku kopnenim snagama na bojištu usled teškoća u orientaciji i pokazivanju ciljeva. Dobro se pokazala jurisna avijacija. Dejstvujući sa malih visina, jurišni avioni su vešto pronalazili objekte za napad i efikasno sadejstvovali streljačkim jedinicama pri zauzimanju neprijateljskih položaja i linija, nаносяћи сасрећене ударе по pojedinim otpornim tačкама, rezervama i odступajućim kolonama neprijatelja. Заштита из vazduha kopnenih trupa i ratnih flotila olakšana je time što je sovjetska avijacija imala izrazitu nadmoćnost nad avijacijom neprijatelja.

Teža i složenija bila je borbena upotreba oklopnih trupa. Uprkos izuzetnom heroizmu i smelosti posada, tenkovi u ovoj operaciji nisu odigrali onako važnu ulogu kakvu su imali na drugim frontovima velikog otadžbinskog rata. Šumsko-močvarno zemljiste, nije samo maksimalno ograničavalo njihove manevarske sposobnosti, već je i sasvim eliminisalo veliku udarnu moć oklopnih trupa. Pokušaji da se tenkovi i samohodna artiljerijska oruđa iskoriste u ulozi pokretnih grupa nisu imali uspeha. Dejstvujući duž puteva, ove grupe su se odmah sukobljavale sa jakom protivtenkovskom odbranom neprijatelja, na prilazima naseljenim mestima, na međujezerskim tesnacima, oko mostova preko mnogobrojnih reka i potoka, i bile prinuđene da se povlače na polazni položaj. Dejstva tenkova su bila najefikasnija pri njihovoј upotrebi u malim grupama, u ulozi tenkova za neposrednu podršku pešadije. Potpuno su opravdali svoju namenu tenkovi-amfibije pri forsiranju vodenih prepreka, veoma mnogo su uticali na moral neprijatelja, obezbeđujući brzu podršku prvim ešelonima iskrcanih trupa.

Odgovorne zadatke za vreme operacije izvršile su inžinjerijske jedinice Kareljanskog fronta. Dovoljno je istaći da su one u toku napada obezbidle forsiranje preko 30 raznih reka, među kojima i tako velikih kao: Svir, Tuloksa, Vidlica, Tulemajoki, Šuja, Kumsa, Suna i dr. Inžinjerijske jedinice su od 21. juna do 31. jula 1944. godine onesposobile 145.625 neprijateljskih mina, razminirale 2.626

⁶⁷⁾ Arhiv MO SSSR, f. 342, op. 5440, d. 206, list 60—61; d. 36, l. 98—99.

km puteva, izgradile 660 km novih i kolonskih puteva, podigle 435 novih mostova u ukupnoj dužini od 7.258 dužnih metara, opravile 862 km puteva i 143 mosta.⁶⁸⁾ Obim radova inžinjerijskih jedinica znatno se povećava ako se iznetom doda uređivanje očekujućeg rejona, učešće u jurišu na neprijateljska utvrđenja, zaštita bokova i utvrđivanje zauzetih linija, sprovođenje maskirnih mera i sl.

Iskustvo borbi u Kareliji još jednom je potvrdilo da je pri napadu na šumsko-močvarnom i jezerskom zemljištu neophodno imati znatno više inžinjerijskih snaga i sredstava nego u normalnim uslovima. Sem toga, od združenih i taktičkih jedinica svih robova vojske tražena je umešnost da svojim snagama savlađuju razne prepreke i vrše najprostije opravke puteva i mostova.

Važnu ulogu u napadu jedinica Kareliskog fronta odigrale su ratne flotile. Hrabri mornari su sigurno obezbeđivali kopnene bokove jedinica u toku napada, učestvovali u forsiranju vodenih prepreka, sadejstvovali vatrom brodske artiljerije pri proboru neprijateljske odbrane na prijezerskim odsecima i iskrcavali desante u neprijateljskoj pozadini. Ratne flotile su svojim smelim i inicijativnim dejstvima umnogome doprinele razbijanju neprijatelja na reci Sviru i oslobođenju od Finaca glavnog grada Karelije. Mornari su pružali veliku pomoć i pozadinskim organima u doturu materijalnih sredstava vodenim putem.

Organizacija i rad pozadine nisu se u principu razlikovali od onih u normalnim uslovima napada. Ipak je mala mreža puteva i mnoštvo teškoprolaznih rejona za automobile, pa čak i za zaprežni transport, dovodilo do velike razvučenosti pozadinskih delova i zahtevalo znatno veću količinu sredstava za dotur i evakuaciju, kao i putno-građevinskih jedinica. U nižim taktičkim streljačkim jedinicama za dotur se široko primenjivao i opravdao svoju namenu tovarni transport, a u močvarnim šumama i močvarama — vokuše.*)

U komandovanju trupama i organizaciji veze bilo je takođe specifičnosti. Složeni zemljišni uslovi, velika razvučenost fronta napada, razdvojenost pravaca na kojima su dejstvovali naše jedinice, zahtevali su od komandi i štabova svih stepena elastičnije rukovođenje i preciznu organizaciju sadejstva robova vojske i vidova oružanih snaga. Posebno važnu ulogu odigrao je lični dodir viših

⁶⁸⁾ Arhiv MO SSSR, f. 340, op. 5372, d. 402, l. 32; f. 214, op. 15260, d. 5, l. 207.

^{*)} Prosto prevozno sredstvo od bryvana, šper-ploče ili drugog priručnog materijala koje se na besputnim ili močvarnim terenima koristi za prebacivanje tereta vućom. — Prim. prev.

starešina sa potčinjenima i stalni boravak kod jedinica predstavnika komandi i oficira za vezu.

Znatno napornije nego u običnim uslovima odvijao se rad naših slavnih vezista. Mreža stalnih linija u rejonu borbenih dejstava bila je nedovoljna. Potreba postavljanja linija veze kroz šumske komplekse i sa obilaženjem močvarnih terena i jezera zahtevala je povećani utrošak poljskog telefonsko-telegrafskog kabla i radne snage. Do preopterećenja vezista dolazilo je i stoga što je administracija u jedinicama bila krajnje glomazna, naročito u štabovima specijalnih rodova vojske. Za period od 11. juna do 26. jula 1944. godine, samo kroz centar za prikupljanje izveštaja 7. armije, prošlo je oko 50.000 poštanskih pošiljki, s prosečnim opterećenjem od 596 do 1.730 pisama na dan.⁶⁹⁾ Za isti period, preko radio-mreža i pravaca primljeno je 660 i predato 520 radiograma, uz istovremeno vođenje 82 lična razgovora.⁷⁰⁾

Za vreme pripreme i izvođenja operacije Kareljiskog fronta, starešine i politički radnici su svojim svakodnevnim i brižljivim radom stvorili u jedinicama visok napadni elan, učvrstili njihovu uverenost u bezuslovnu i blisku pobedu nad neprijateljem i mobilisali čitavo ljudstvo za što bolje izvršavanje predstojećih borbenih zadataka. Komunisti u armijama i Floti držali su borce u kursu svih događaja na frontu i u pozadini, vaspitavali kod vojnika, podoficira i oficira smelost i snalažljivost, i održavali u jedinicama visoko političko-moralno stanje. Naročito važnu ulogu u vaspitanju ljudstva igrale su četne i osnovne partijske organizacije, koje su bile siguran oslonac i verni pomoćnik starešinama i političkim radnicima u borbi. Komunisti u nižim i taktičkim jedinicama bili su predvodnici širokih boračkih masa. Njih su poštovali, njima su verovali, za njima su išli u borbu. Najočigledniji izraz autoriteta i snage Partije bile su molbe za prijem u članstvo i za kandidate SKP(b). U toku juna i jula 1944. godine, u jedinicama levog krila Kareljiskog fronta primljeno je za članove i kandidate Komunističke partije 12.346 ljudi.⁷¹⁾ U Partiju su primani najbolji borci i starešine, koji su se istakli u borbama i bili spremni da izdrže sve teškoće i nezgode u ime pobede nad neprijateljem. Svi koji su primljeni u Partiju opravdali su ukazano im visoko poverenje, za vreme razbijanja finskih osvajača u Južnoj Kareliji.

Komande, politički radnici i partijske organizacije poklanjali su veliku pažnju Komsomolu. U pukovima i nižim jedinicama siste-

⁶⁹⁾ Arhiv MO SSSR, f. 340, op. 5403, d. 24, l. 96—98, 106—107; d. 25, l. 2.

⁷⁰⁾ Isto.

⁷¹⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 341862, d. 1, l. 65.

matski su održavani komsomolski sastanci, savetovanja i masovni sastanci, birani su i raspoređivani kadrovi komsomolskih rukovođilaca četa i osnovnih organizacija, i redovno je sproveden vaspitni rad. Pravilno rukovođenje i konkretna pomoć komunista obezbedili su neprekidnu aktivnost i sposobnost komsomolskih organizacija, i njihovu avangardnu ulogu u nastavi i borbi. Omladina, koja se dobro pokazala u borbenoj situaciji, težila je da stupi u članstvo VLKSM. U združenim i taktičkim jedinicama 7. armije samo za 15 dana juna 1944. godine u Komsomol je primljeno 3.470 ljudi.⁷²⁾

Umešno organizovan partijsko-politički rad i opšte raspoloženje u jedinicama, izazvano uspesima Sovjetske armije na drugim frontovima velikog otadžinskog rata, visoko su podigli političku svest boraca, starešina i političkih radnika. O tome svedoči masovni heroizam, koji je pratio svaku borbu i celu operaciju. Za vreme napadnih dejstava u Južnoj Kareliji, hiljade boraca Kareljanskog fronta odlikovano je ordenima i medaljama SSSR, a 52 borca i starešine dobili su najviše državno odlikovanje — zvanje heroja Sovjetskog Saveza. Vaspitani od Komunističke partije i prožeti velikom idejom odbrane zemlje socijalizma od stranih osvajača, sovjetski borci su časno izvršili svoj dug prema domovini.

Pojedini nedostaci, kojih je bilo u operaciji, svakako su negativno uticali na dejstva nekih združenih i taktičkih jedinica. Ipak, ti nedostaci ni u kojoj meri ne umanjuju one krupne opštепolitičke i vojne uspehe koje su postigle trupe Kareljanskog fronta. Operacija koju su one izvele ponovo je demonstrirala visoku i raznovrsnu vojničku veštinu sovjetskih vojnika, oficira i generala, sposobnih da izvršavaju složene borbene zadatke u svakoj situaciji. I mada je u posleratnom periodu sovjetska ratna veština koraknula daleko napred, iskustvo borbenih dejstava u Južnoj Kareliji dalo je mnogo dragocenog i poučnog iz oblasti organizacije i izvođenja napadnih operacija na vojištu koje se odlikuje posebno složenim fizičko-geografskim i klimatskim uslovima.

*

Uspešno izvedene napadne operacije trupa Lenjingradskog fronta na Kareljkoj prevlaci i trupa Kareljanskog fronta u Južnoj Kareliji, koje su se završile porazom oružanih snaga Finske, kao saveznice fašističke Nemačke, predstavljale su u suštini, završne događaje herojske epopeje — bitke za Lenjingrad. Pretnja Lenjingradu sa severa takođe je bila odstranjena.

⁷²⁾ Isto, l. 71.

ZAKLJUČAK

Bitka za Lenjingrad, koja s pravom zauzima mesto uz druge značajne pobeđe Sovjetske armije u velikom otadžbinskom ratu, predstavlja herojsku epopeju u istoriji borbe našeg naroda za svoju slobodu i nezavisnost, najsvetliju stranicu letopisa legendarnih podviga sovjetskih ljudi.

U surovim ratnim godinama, grad Lenjina — kolevka proleterske revolucije — pojavio se pred čitavim čovečanstvom kao nesalomljiva tvrđava socijalizma, ovaploćenje besmrтne vojničke i građanske hrabrosti, neprevaziđene izdržljivosti i nečuvenog masovnog heroizma na frontu i u pozadini.

Primer Lenjingrađana imao je ogroman moralno-politički značaj ne samo za branioce Lenjingrada, već i za branioce čitave naše domovine. Herojski lik trudbenika i boraca Lenjinovog grada, koji je vaspitala Komunistička partija, postao je simbol nepobedivosti i boljševičke istrajnosti sovjetskih ljudi.

U bici za Lenjingrad, kao i na čitavom sovjetsko-nemačkom frontu, s naročitom snagom i dubinom došle su do izražaja divne osobine sovjetskog naroda — bezgranična ljubav prema domovini, vera u pobedu svoje pravedne stvari, neviđena upornost i neustrašivost u borbi s nemačkofaističkim osvajačima.

U toku tri godine, Lenjingrad je bio grad-borac, grad-front. Surova iskušenja su pala u deo Lenjingrađanima. Oni su morali da izdrže žestoki nalet neprijatelja, da prežive neverovatne teškoće i lišavanja od blokade glađu, da prođu kroz hiljade smrti. Ipak se nesalomljiva volja branilaca Lenjingrada pokazala mnogostruko jača od onih rušilačkih sredstava pomoću kojih su nemačkofaistički osvajači mislili da je slome. U surovoj i nečuveno teškoj borbi, Lenjingrađani su ne samo odbili mnogobrojne napade nadmoćnijih snaga neprijatelja već su mu naneli odlučan poraz.

Bitka za Lenjingrad predstavlja jedan od najvažnijih sastavnih delova velikog otadžbinskog rata. Politički i strategijski značaj bitke nemoguće je preceniti. Upravo su u njoj herojske trupe Severnog (Lenjingradskog) i Severozapadnog fronta i 7. samostalne armije za vreme rata prve zaustavile nemačkofašističke horde i finsku armiju, iznurile i nanele teške gubitke najboljim snagama nemačke grupe armijâ »Sever« i na prilazima Lenjingradu prinudile neprijatelja da pređe u odbranu. Borci Severozapadnog pravca, kao i čitave Sovjetske armije, po svom moralu, izdržljivosti, upornosti i vojničkoj veštini, pokazali su se znatno jači nego što je pretpostavljalo fašističko komandovanje. Oni su bili odani svom narodu, Komunističkoj partiji i sovjetskoj vlasti i njih su složno i samopregorno podržavali trubnici sovjetske pozadine. Uprkos privremenim vojničkim neuspesima, sovjetske trupe su sačuvale nepokolebljivu veru u pobedu nad podmuklim i iskusnim neprijateljem. Svest o pravednom karakteru oslobođilačkog rata i shvatanje životne neophodnosti odbrane grada velikog oktobra, zbili su vojnike i oficire i udesetostručili njihove snage u borbi.

»U svakom ratu« — govorio je V. I. Lenjin — »pobeda je u krajnjoj liniji uslovljena stanjem morala onih masa koje na bojištu prolivaju svoju krv. Ubeđenost u pravednost rata i svest o potrebi da se žrtvuje i svoj život za dobro svoje braće, podiže moral vojnika i goni ih da izdrže nečuvene teškoće.¹⁾

Slom neprijateljskog napada na Lenjingrad predstavlja je jedan od najvećih događaja u prva tri meseca teškog i krvavog rata protiv fašističke Nemačke. Za čitavo progresivno čovečanstvo grad Lenjina je postao simbol najveće hrabrosti i u istoriji ratova nevidene upornosti. Nepristupačnost njegove odbrane imala je ogroman uticaj na pripadnike sovjetskih oružanih snaga, na sve sovjetske ljudе, na sve poštene ljudе sveta. Na frontu i u pozadini učvrstila se vera u to da će neprijatelj biti razbijen. Masovni heroizam branilaca Lenjingrada bio je jedan od najvažnijih faktora koji su mobilisali vojnike i oficire Sovjetske armije na neustrašivu i odlučnu borbu sa jakim i podmuklim neprijateljem.

Neočekivani preokret događaja kod Lenjingrada imao je za hitlerovce dalekosežne posledice. Hitlerovska strategija »munjevitog rata«, koja je predstavljala osnovu svih prethodnih kampanja u Evropi, na sovjetsko-nemačkom frontu se pokazala neosnovanom. Već u Smolenskoj bici ona je dobila prvu naprslinu, koja se znatno proširila i produbila kod zidina Lenjingrada, a u jesenjim bitkama

¹⁾ V. I. Lenjin. Dela, t. 31, str. 115.

kod Moskve doživela je konačni krah. Proračuni fašističkog komandovanja o kratkotraјnom ratu protiv SSSR, naporima naših oružanih snaga u bitkama kod Moskve, kod Lenjingrada i na poljima Ukrajine, pretvoreni su u iluziju.

Na severozapadnom pravcu, osnovna zamisao fašističkih osvajača, kako o tome piše bivši načelnik štaba 4. nemačke armije general Blumentrit, sastojala se u tome da se snagama grupe armija »Sever« iz pokreta »zauzme Lenjingrad i spoji sa Fincima, uništivši sve ruske trupe u rejonu Baltičkog mora... Posle toga se predviđao napad nemačkih trupa na Moskvu sa zapada i severa«.²⁾

Nesavladiva obrana sovjetskih trupa kod Lenjingrada unela je korenite ispravke u planove fašističkih stratega. Umesto očekivanog brzog oslobođanja trupa grupe armija »Sever« ispod Lenjingrada, za rešavanje novih zadataka, bilo je potrebno njeno znatno ojačanje. U periodu juli — decembar 1941. godine, neprijateljsko komandovanje je prebacilo u ovu grupu 16 divizija i 2 brigade, među kojima 7 divizija iz grupe armija »Centar«, koja je napadala na Moskvu. Bilo kakav manevr trupama sa lenjingradskog pravca za nameravani udar po centralnom industrijskom rejonu i glavnom gradu naše domovine Moskvi, sa severa, bio je isključen.

Snage Lenjingradskog i Severozapadnog fronta su u najtežem i odlučujućem periodu oružane borbe na glavnem, moskovskom, strategijskom pravcu privukle na sebe i sigurno vezivale oko 32% neprijateljskih trupa koje su napadale severno od Pripetskih močvara, čime su olakšale položaj trupa Zapadnog fronta i u mnogome sadejstvovali uspešnom ishodu bitke kod Moskve.

Ogromnu ulogu u zajedničkoj oružanoj borbi protiv fašističke Nemačke odigrala je bitka za Lenjingrad i sledećih godina rata. Napadna dejstva trupa Volhovskog, Severozapadnog i Lenjingradskog fronta u leto i jesen 1942. godine, znatno su uticala na tok odbrambenih bitaka u međurečju Dona i Volge i na Severnom Kavkazu. Neprijatelj nije mogao da povuče i prebaci ispod Lenjingrada ni jednu združenu jedinicu na južno krilo sovjetsko-nemačkog fronta, gde su hitlerovci osećali veliki nedostatak u rezervama. Veća aktivnost sovjetskih snaga na severozapadnom pravcu i na drugim delovima sovjetsko-nemačkog fronta, lišavala je fašističko komandovanje slobode manevra snagama i držala ih u stalnoj napregnutosti.

Ocenjujući situaciju i položaj nemačkih grupa armijâ »Sever« i »Centar« u jesen 1942. godine, načelnik Generalštaba kopnenih

²⁾ Z. Vestfal, V. Krajpe i dr. „Роковые решения“ М. Воениздат, 1958, str. 75.

snaga fašističke Nemačke, general-pukovnik Cajtler piše: »... pro-gnoze za budućnost nisu bile naročito vedre ... na frontu ovih dveju grupa armijâ nalazio se niz potencijalno opasnih sektora, naročito u rejonu Ladoškog jezera, severoistočno od Lenjingrada i Demjanskog džaka ...«³⁾). Umesto da maksimalno ojača svoje grupacije koje su izvršavale glavni zadatak letnje-jesenje kampanje 1942. godine, zauzimanje Staljingrada i Kavkaza, nemačkofašističko komandovanje bilo je prinuđeno da, radi odbijanja napada sovjetskih snaga na severozapadnom pravcu, u periodu avgust-septembar 1942. godine u grupu armijâ »Sever«, prebací sa južnog krila sovjetsko-nemačkog fronta šest divizija (od kojih jednu tenkovsku) zajedno s komandom 11. armije, koja je izvodila napad na Sevastopolj. Čak u periodu oktobar-decembar 1942. godine, kada je neprijateljskim snagama u bici na Volgi bio nanet odlučujući poraz, grupa armijâ »Sever« je za račun drugostepenih sektora fronta bila smanjena svega za tri divizije.

Strategijsko sadejstvo između frontova, koje je pravilno organizovala sovjetska Vrhovna komanda, kao i herojska i samopregorna dejstva naših trupa na severozapadnom pravcu sovjetsko-nemačkog fronta, odigrali su važnu ulogu u izvršavanju teških i složenih zadataka razbijanja neprijateljskih hordi na jugu zemlje.

Krupni uspesi postignuti su i na samom severozapadnom pravcu. U periodu završnih operacija bitke na Volgi, trupe Lenjingradskog i Volhovskog fronta u sadejstvu sa Baltičkom flotom, nanele su poraz hitlerovcima na šliseljburško-sinjavinskoj izbočini i probile blokadu Lenjinovog grada. Ovaj događaj, koji su sovjetski ljudi i čitavo progresivno čovečanstvo dočekali sa ogromnom radošću, imao je ogroman politički i strategijski značaj.

Nemačkofašističko komandovanje je smatralo i ne jedanput na sav glas izjavljivalo, da se Lenjingrad praktično »nalazi« u rukama njihovih jedinica. Čak se u operativnim dokumentima, o Lenjingradu govorilo u prošlom vremenu. Proboj blokade Lenjingrada prekinuo je hvalisave izjave fašističkog komandovanja.

Uspostavljanje suvozemnih komunikacija sa Lenjingradom omogućilo je da se potpunije iskoriste njegove ogromne proizvodne mogućnosti za potrebe rata. Naglo se poboljšao operativni položaj trupa Lenjingradskog fronta i Baltičke flote, uspostavljeno je njihovo neposredno sadejstvo sa Volhovskim i drugim frontovima, i stvoreni su preduslovi za pripremu novih i snažnijih udara po neprijatelju na severozapadu naše zemlje.

³⁾ „Роковые решения“, str. 157.

Bitka za Lenjingrad odigrala je krupnu ulogu i u razbijanju neprijatelja kod Kurska i u Ukrajini, na levoj obali Dnjepra. U tom periodu su trupe na severozapadnom pravcu, u duhu uputstava Vrhovne komande, izvodile aktivna borbena dejstva južno i jugoistočno od Lenjingrada. Strategijski sadejstvujući sa snagama centralnog sektora sovjetsko-nemačkog fronta, branici Lenjingrada su u upornim i žestokim borbama produžili da iznuravaju i nanose gubitke grupi armijâ »Sever«. Napadne operacije u rejonima Sinjavina, Kiriša, Novgoroda i Demjanska, iako nisu dovele do bitnih teritorijalnih rezultata, vezale su snage neprijatelja na širokom frontu, od Lenjingrada do Iljmenjskog jezera i južnije. Sećajući se toga perioda, bivši hitlerovski general, koji je boravio u demjanskom »kazanu«, Tipelskirh piše: »... vrlo opasni napadi Rusa na grupe armijâ »Centar« i »Sever« maksimalno su napregli snage nemačkih trupa«⁴). Autor dalje podvlači da je 18. nemačkoj armiji »produžio da donosi mnogo neprijatnosti mostobran Rusa na reci Volhovu«⁵.

Da bi zaustavilo pritisak sovjetskih trupa i sačuvalo svoje pozicije kod Lenjingrada, nemačko komandovanje je bilo prinuđeno da ovde uputi znatan broj jedinica za popunu, u vreme kada se na južnom krilu sovjetsko-nemačkog fronta s naročitom oštrinom pojavio problem obnavljanja borbene sposobnosti nemačkih združenih jedinica i stvaranja rezervi. Vezujući i slabeći neprijateljske snage kod Lenjingrada, na reci Volhova, kod Iljmenjskog jezera i južno od njega, snage Lenjingradskog, Volhovskog i Severozapadnog fronta su doprinele uspehu oružane borbe Sovjetske armije u godini korenitog preokreta toka velikog otadžbinskog i drugog svetskog rata.

Veliki značaj bitke za Lenjingrad je i u operacijama 1944. godine. Frontovima Severozapadnog pravca bilo je povereno da prvi otpočnu ostvarenje najvažnije političke parole Komunističke partije — očistiti čitavu sovjetsku zemlju od nemačkofašističkih osvajača. Prešavši u napad sredinom januara, trupe Lenjingradskog, Volhovskog i 2. pribaltičkog fronta, u sadejstvu sa Baltičkom flotom, avijacijom dalnjeg dejstva i lenjingradskim partizanima, nanele su odlučujući poraz nemačkoj grupi armijâ »Sever«. Zahvaljujući postignutoj pobedi, Lenjingrad je bio potpuno oslobođen od neprijateljske blokade. *27.1.1944*

Razbivši neprijatelja kod Lenjingrada i Novgoroda, naše trupe su još jače učvrstile strategijske pozicije Sovjetske armije na seve-

⁴) K. Tipelskirh, „История второй мировой войны“, str. 271.

⁵) Isto, str. 321—322.

rozapadnom pravcu i sigurno obezbedile severni bok grupe frontova koji su pripremali glavni udar na neprijatelja u Belorusiji.

Lenjingrađani su, takođe, otpočeli i letnju kampanju 1944. godine. Trupe Lenjingradskog i Kareliskog fronta, u sadejstvu sa Baltičkom flotom, Ladoškom i Onješkom ratnom flotilom i združenim jedinicama avijacije dalnjeg dejstva, prešavši u napad na Kareliskoj prevlaci i u Južnoj Karelji, razbile su finsku armiju. Time je bila otklonjena pretnja gradu sa finske teritorije i uspostavljene komunikacije koje povezuju sovjetski sever sa centralnim rejonima zemlje.

Pobeda sovjetskih trupa na Kareliskoj prevlaci i u Južnoj Karelji, dovele je Finsku pred realnu opasnost od prenošenja ratnih dejstava na njenu teritoriju i stvorila preduslove za izlazak Finske iz rata kao saveznika fašističke Nemačke.

Značaj bitke za Lenjingrad sastoji se i u tome što je ona primila na sebe oko 15 do 20% oružanih snaga neprijatelja, bačenih u rat protiv SSSR, i čitavu Finsku armiju. Za vreme bitke su neprijateljske snage pretrpele velike gubitke. Prema podacima Generalštaba kopnenih snaga fašističke Nemačke, u bici za Lenjingrad je razbijeno oko 50 nemačkih pešadijskih, tenkovskih i motorizovanih divizija.

Branioci Lenjingrada nisu samo odbranili grad, nego i oslobodili od fašističkih osvajača teritoriju lenjingradske i kalinjinske oblasti i Južnu Kareliju, sa njihovim najbogatijim industrijskim, poljoprivrednim, energetskim i drugim rezervama. Jedinice severozapadnog pravca stupile su na tlo Sovjetske Estonije. Oko 10 miliona sovjetskih ljudi oslobođeno je od blokade i fašističke okupacije.

Pobedom kod Lenjingrada oslobođene su velike snage trupa Lenjingradskog i Kareliskog fronta, koje je sovjetsko komandovanje iskoristilo na drugim strategijskim pravcima. Neizmerno je poboljšan operativni položaj Baltičke flote i povećana njena uloga u narednim operacijama Sovjetske armije. Stvoreni su povoljni uslovi za udare po fašističkim trupama u Pribaltiku i Zapoljarju.

Bitka za Lenjingrad dala je i veliki doprinos razvitku sovjetske ratne veštine. Uprkos izuzetnim teškoćama pri izvođenju borbenih dejstava (nedostatak snaga i sredstava, iscrpljujuća blokada od 1941. do 1943. godine, složenost vojišta, koje je obilovalo ogromnim šumskim kompleksima i močvarama, mnogobrojnim rekama i jezerima, slabo razvijena mreža puteva), sovjetske trupe su demonstri-

rale ne samo svoju snagu i moć, već i visoku ratničku veštinu i umešnost sovjetskih vojnih kadrova da organizuju razbijanje neprijatelja u svakoj situaciji.

Nabrajajući najvažnije osobenosti dejstava sovjetskih trupa u bici za Leningrad, neophodno je napomenuti da se naša odbrana, organizovana pod neposrednim rukovodstvom Vrhovne komande, odlikovala izuzetnom upornošću i imala jasno izražen aktivan karakter. Za vreme prinudnog odstupanja, jedinice Severozapadnog pravca su, u teškim borbama i okršajima sa nadmoćnjim snagama neprijatelja, samopregorno branile svaki pedalj sovjetske zemlje. Oslanjajući se na prirodne prepreke i u toku borbe izgrađene odbrambene položaje i linije, one su zadržavale pritisak neprijatelja i suprotstavljalje mu se snážnim protivudarima. Posebno veliki značaj imali su protivudari naših trupa u rejonima Soljaca, Stare Ruse, Krasnog Sela i Mge. Ovi protivudari i mnogobrojni protivnapadi cepali su snage neprijatelja, iznuravali njegove udarne grupacije, primoravali nemačkofašističko komandovanje da menja pravce svojih udara i omogućavali da se dobije u vremenu, radi ojačanja odbrane na glavnim operacijskim pravcima. Što su nemačkofašistički osvajači prilazili bliže Leningradu to je i otpor naših trupa bivao sve uporniji i žešći.

Iako je neprijatelj uspeo da se probije do Ladoškog jezera i blokira Leningrad sa kopna, on nije mogao da zauzme grad. Iznурene u prethodnim borbama, neprijateljske združene jedinice su naišle ovde na odsudnu i nešavladivu odbranu trupa Leningradskog fronta i Baltičke flote. Mnogobrojni pokušaji neprijatelja da zauzme Leningrad, pretrpeli su krah. Branioci grada koji su se našli odsećeni od glavnih snaga Sovjetske armije, uspeli su da mobilišu sve snage i sredstva blokiranih rejonova za otpor neprijatelju i da ih najefikasnije iskoriste.

Kod Leningrada je na nov način bilo rešeno pitanje organizacije odbrane. Na južnim i jugozapadnim prilazima gradu, odakle je pretila glavna opasnost, sovjetske trupe su stvorile mnogopjasnu i duboko ešeloniranu odbranu, koja je obuhvatala svu dubinu blokiranih rejonova i sam grad. Ovde je, u suštini, privi put na sovjetsko-nemačkom frontu primenjen sistem neprekidnih rovova, koji je povezao odvojene odbrambene položaje, linije i rejone u jednu celinu. To je odbrani dalo posebnu stabilnost, obezbedilo prikriven manevr snagama i sredstvima po frontu i dubini i omogućilo da se trupe brzo grupišu na ugroženim pravcima. Stvoreni sistem neprekidnih rovova, kombinovan sa drugim odbrambenim objektima

(armirano-betonskim i lakin bunkerima, uređenim vatrenim položajima za artiljeriju i minobacače), mnogobrojnim preprekama (minskim poljima, protivtenkovskim rovovima, eskarpama, bodljikavom žicom) i sigurnim skloništima za ljudstvo i naoružanje, učinili su odbranu kod Lenjingrada i u samom gradu: protivartiljerijskom, protivtenkovskom i protivvazdušnom.

Naše su trupe široko koristile iskustvo iz organizacije odbrane kod Lenjingrada na drugim sektorima sovjetsko-nemačkog fronta, a osnovni principi rovovske odbrane našli su kasnije svoj odraz u borbenom pravilu i ratnoj službi Sovjetske armije.

Na lenjingradskom frontu su prvi put u ratu u punom obimu ostvarene artiljerijska i avijacijska protivpriprema po neprijatelju, koji se pripremao za juriš na grad. Zbog nedovoljnog broja vatrenih sredstava, ta protivpriprema nije mogla da onemogući neprijateljski napad, ali je ipak u izvesnoj meri dezorganizovala i oslabila njegovu udarnu grupaciju, odgodila vreme početka napada i omogućila pešadiji i tenkovima da se bolje pripreme za odbijanje neprijateljskih juriša. Prema primeru branilaca Lenjingrada, artiljerijska i avijacijska protivpriprema su uspešno izvođene i u nekim drugim odbrambenim operacijama Sovjetske armije.

U borbama za grad Lenjina na nov način su rešavana pitanja organizacije sadejstva kopnenih snaga sa vojnopolomorskim snagama i avijacijom protivvazdušne odbrane.

Prema naređenju Vrhovne komande, Baltička flota i Ladoška ratna flotila bile su u operativnom pogledu potčinjene Vojnom savetu Lenjingradskog fronta. U uslovima odbrane neprijateljem blokiranih primorskog rejona i velikog grada s vojnopolomorskom bazom i važnom lukom, ova mera je imala izuzetan značaj. Ona je omogućila komandi Lenjingradskog fronta da napore svih blokiranih trupa usmerava na izvršavanje najvažnijih zadataka koji su se pojavljivali u bilo kom periodu borbenih dejstava. Izrazito je poboljšano i naročito precizno organizovano operativno sadejstvo između kopnenih i vojnopolomorskih snaga. Time su obezbeđivani povoljni uslovi za najefikasnije i najelishodnije korišćenje mornaričke avijacije, snažne vatre obalske i brodske artiljerije, kao i jedinica pomorske pešadije, za podršku i ojačanje kopnenih snaga na primorskим krilima i u borbi za grad. Jedinstveno, centralizovano rukovodenje kopnenim snagama i flotom, što je bio redak slučaj za vreme rata, pokazalo se potpuno opravdanim u stvorenim konkretnim uslovima vođenja borbe u blokadi. Ono je dalo veoma

pozitivne rezultate pri izvršavanju krajnje složenih i odgovornih zadataka u odbrani, a kasnije u napadu na severozapadnom strateškom pravcu.

Po iznetom principu sadejstva bila je organizovana i protivvazdušna odbrana trupa Fronta, Flote i samog grada. Protivavionska artiljerijska sredstva koja su se nalazila u blokadi i teritorijalni lovački vazduhoplovni korpus protivvazdušne odbrane, u operativnom pogledu su takođe bili potčinjeni Vojnom savetu Lenjingradskog fronta. Centralizacija svih sredstava PVO znatno je povećala efikasnost borbe sa avijacijom neprijatelja i doprinela osvajanju prevlasti u vazduhu u rejonu Lenjingrada i na severozapadnom pravcu, zajedno sa vazduhoplovnim snagama drugih frontova.

U bici za Lenjingrad stvaralački je bilo rešeno i pitanje borbene upotrebe armijske, frontovske i mornaričke avijacije. Lenjingrađani su među prvima počeli objedinjavati napore ovih združenih i taktičkih jedinica avijacije za njihovu sasređenu upotrebu na odlučujućim prvcima. Polazeći od zahteva stvorene situacije, Vrhovna komanda trupa Severozapadnog pravca je već 14. avgusta 1941. godine formirala operativnu vazduhoplovnu grupu za nanošenje sasređenih bombardersko-jurišnih udara po neprijatelju koji je hrlio ka Lenjingradu. Dva meseca kasnije, sličnu objedinjenu grupu avijacije formirao je komandant Lenjingradskog fronta.

Formiranje operativnih vazduhoplovnih grupa predstavljalo je pozitivnu pojavu u sovjetskoj ratnoj veštini i imalo izvestan uticaj na kasniju razradu osnova borbene upotrebe ratnog vazduhoplovstva, prema konkretnoj situaciji stvaranoj na frontovima velikog otadžbinskog rata.

Bitka za Lenjingrad dala je mnogo novog i u izvođenju napadnih operacija s odlučnim ciljevima na šumsko-močvarnom i jezerskom zemljištu.

Uprkos svoj složenosti fizičko-geografskih uslova vojišta i nedostatku iskustva u jedinicama, kod Lenjingrada su dalje razvijeni načini probaja moćne, mestimično stalnog tipa i mnogopojasne odbrane neprijatelja, koju je on pripremao u toku 1,5 — 3 godine.

U bici za Lenjingrad je prvi put u istoriji savremenih ratova razrađen i uspešno ostvaren plan razbijanja jake grupacije neprijatelja, koji je duže vremena blokirao veliki industrijski grad i luku, metodom susretnih udara iz opsednutog rejona i sa spoljne strane obruča okruženja. U ratnoj veštini još nije bilo slučaja da opsednute trupe mogu prikupiti krupne snage, preći u napad i dejstvovati

isto tako odlučno kao i trupe koje napadaju na spoljnom frontu blokiranog rejona. Posebnu pažnju zaslužuje iskustvo iz organizacije sadejstva između udarnih grupacija frontova, koje su nastupale na susretnim pravcima.

U operaciji za probor blokade Lenjingrada zapažen je gotovo jedinstven slučaj u praksi borbenih dejstava Sovjetske armije, kada su trupe Lenjingradskog fronta uspešno forsirale veliku vodenu prepreku (reku Nevu) preko leda, dok se na njenoj suprotnoj obali nalazila blagovremeno pripremljena i jaka odbrana neprijatelja. Posebno karakteristična i u ratnoj veštini nova, bila je organizacija artiljerijske pripreme napada. Da bi se ledeni pokrivač na reci sačuvao od eksplozija vlastitih granata za vreme artiljerijske pripreme, neutralisanje neprijateljske odbrane na prednjem kraju i rušenje inžinjerijskih objekata vršeno je isključivo oruđima za neposredno gađanje. Ova mera je ne samo sačuvala led, nego i dala dobre rezultate pri uništavanju vatrenih sredstava i inžinjerijskih objekata neprijatelja na prednjem kraju njegove odbrane.

U napadnim operacijama 1944. godine kod Lenjingrada, radi maksimalnog povećanja snage početnog udara, probor odbrane je ostvarivan udarnim grupacijama frontova na uzanim odsecima fronta, koji u proseku nisu prelazili 10 — 15 km. Na pravcima glavnih udara, od snaga i sredstava dobijenih kao ojačanje iz rezerve Vrhovne komande i unutarfrontovskim pregrupisavanjima, stvarana je znatna nadmoćnost nad neprijateljem u ljudstvu i apsolutna nadmoćnost u artiljeriji, tenkovima i avijaciji.

Trupe udarnih grupacija postrojavane su u dva operativna ešelona, a sem toga, u zoni predstojećeg napada nalazile su se obično jake frontovske rezerve. Takvo postrojavanje snaga je u toku operacije obezbeđivalo narastanje snage udara i omogućavalo da se napad razvije na veliku dubinu.

Za rušenje stalnih objekata neprijatelja na prednjem kraju i blijoj taktičkoj dubini, trupe Lenjingradskog fronta su uoči napada izvodile prethodnu artiljerijsku pripremu, u kojoj su uglavnom učestvovala oruđa krupnih kalibara. Zahvaljujući tome obezbeđeno je najpotpunije i najsigurnije uništavanje i neutralisanje neprijateljskih vatrenih tačaka (teških i lakih bunkera) i drugih inžinjerijskih objekata, skraćivano je vreme neposredne artiljerijske pripreme juriša pešadije i tenkova, čime je trupama ostavljeno više vidnog vremena prvog dana napada.

Slično iskorišćavanje vatrene moći artiljerije pri proboru blagovremeno pripremljene odbrane neprijatelja predstavljalo je no-

vinu u razvitku sovjetske operativne veštine. Iskustvo Lenjingradske koristile su naše trupe u kasnijim operacijama, a svoj odraz je našlo i u pravilima Sovjetske armije.

Za uspešno blokiranje i uništenje stalnih objekata neprijatelja, u udarnim grupacijama frontova formirani su jaki jurišni odredi i grupe od najobućenijih i najiskusnijih boraca. Takvi odredi i grupe primenjivani su ranije u bici na Volgi, ali su oni na severozapadnom pravcu bili savršenije organizovani, bolje opremljeni i dobro uvežbani na specijalno uređenim jurišnim poligonima. Naročito važnu ulogu odigrali su jurišni odredi i grupe pri napadu na Kareljskoj prevlaci, gde su trupe Lenjingradskog fronta morale da probijaju višepojasnu odbranu neprijatelja, koja se po svom karakteru približavala odbrani stalnog tipa.

Operacije u bici za Lenjingrad dale su veliko i dragoceno iskustvo u izvođenju manevra, naročito združenim streljačkim jedinicama i artiljerijom. Manevar snagama i sredstvima u toku operacije, koji je izvođen radi prenošenja napora trupa sa jednog pravca na drugi ili za obilazak jako utvrđenih neprijateljskih položaja i linija, zahtevao je naročito detaljnu pripremu, obezbeđenje i proračun vremena, neophodnog za savlađivanje prirodnih i veštačkih prepreka na pravcima kretanja jedinica. Iskustvo je još jednom potvrdilo da, kada se dejstva jedinica uglavnom odvijaju duž puteva, u borbama za naseljena mesta i međujezerske tesnace obilazni manevar makar i pojedinim nižim taktičkim jedinicama predstavlja često odlučujući faktor za postizanje operativnog uspeha.

Forsiranje reka i jezera, kao i u većini operacija Sovjetske armije, vršeno je iz pokreta, na priručnim sredstvima.

U bici za Lenjingrad stečeno je dragoceno i u toku rata retko sretano iskustvo forsiranja velike vodene prepreke (reke Svira) uz plansku pripremu, kada se na suprotnoj obali reke nalazila moćna odbrana neprijatelja. Pri forsiranju reke je posebno originalno i novo bilo operativno postrojavanje jedinica, karakteristično po tome što se, pored redovnih ešelon, formirao i takozvani ešelon za izviđanje i obezbeđenje. Ovaj ešelon, koji se sastojao od borbeno najspasobnijih jedinica i u svom sastavu imao brza desantna sredstva, odigrao je veliku ulogu u obezbeđenju brzog tempa forsiranja reke.

U napadnim operacijama bitke za Lenjingrad dalje su razvjeni oblici operativnog sadejstva između kopnenih i vojnopolomorskih snaga. Po uputstvima Vojnog saveta Lenjingradskog fronta, Balistička flota je, pored aktivne podrške trupa u napadu, uspešno izvr-

šila krupna operativna prevoženja morem opštivojnih združenih jedinica i materijala. Ta prevoženja su znatno doprinela uspehu operacije i činila jednu od efikasnih formi sadejstva Flote primorskog krila kopnenih snaga.

U bici za Lenjingrad, kao i na svim drugim frontovima velikog otadžbinskog rata, naše kopnene, vazduhoplovne i vojnopolomorske snage su, kako u odbrani tako i u napadu, dejstvovale rame uz rame, u stalnom i tesnom međusobnom sadejstvu. Iskustvo je ipak pokazalo da su streljačke jedinice na svojim leđima iznele glavni teret odbrambenih i napadnih borbi. To je bilo uslovljeno time što su trupe u prvom periodu bitke za Lenjingrad imale malo tehnike, a kasnije je njeno korišćenje bilo ograničeno šumsko-močvarnim i jezerskim karakterom zemljišta, složenim vremenskim uslovima, a takođe i smanjenim manevarskim mogućnostima velikih pokretnih formacija i Baltičke flote.

Streljačke združene i taktičke jedinice, podržane od drugih rodova vojske i vidova oružanih snaga, u odbrani su nepokolebljivo i požrtvovano odbijale nadmoćne snage neprijatelja. Čak i u najtežim mesecima blokade, kada je nedostajalo oružja, municije, goriva i hrane, branioci Lenjingrada nisu prekidali svoja aktivna dejstva. Izvršavajući zahtev Komunističke partije i sovjetske vlade »Ni koraka nazad«, oni su se borili sa sovjetskim ljudima svojstvenom upornošću, hrabrošću i odlučnošću. Neprekidno izvodeći odсудnu i aktivnu odbranu, oni su prelazili u protivnapade i vršili protivudare na važnim pravcima, poboljšavali svoje položaje i rušili zamisli neprijateljskog komandovanja o zauzimanju grada na juriš. Nadahnute brigom Partije, vlade i čitavog sovjetskog naroda, trupe koje su se zatekle u blokadi ne samo što su vezivale već su i nemilosrdno tukle neprijatelja, uništavajući njegovu živu silu i tehniku na kopnu, moru i u vazduhu.

Na inicijativu boraca-Lenjingrađana, iskrsoao je snajperski pokret. Kod Lenjingrada su se pojavili majstori precizne vatre, čije iskustvo je široko korišćeno na drugim frontovima velikog otadžbinskog rata i postalo nerazdvojni deo borbene aktivnosti svih združenih i taktičkih jedinica Sovjetske armije.

Teško je proceniti inicijativu, vojničku snalažljivost, hrabrost i upornost pripadnika Lenjingradskog fronta i Baltičke flote u odbrani. Ipak, treba istaći da su se, bez istovremenih i samopregornih dejstava trupa Volhovskog i Severozapadnog fronta, blokirane snage mogle naći u još ozbiljnijem i težem položaju. Naizmenični, mada ne i uvek uspešni napadi ovih trupa, vezivali su snage ne-

prijatelja i nisu mu dozvolile mogućnost da sve svoje trupe iskoristi protiv branilaca Lenjingrada. Uporna odbrana naših trupa na reci Sviru, pobeda kod Tihvina, napadna dejstva u rejonu Demjanska i Stare Ruse, na ljubanjskom i sinjavinskom pravcu, pružili su neocenjivu pomoć braniocima Lenjingrada, olakšali njihov položaj i zajedno sa čitavom Sovjetskom armijom stvorili preduslove za razbijanje neprijatelja kod Lenjingrada i na celom severozapadnom pravcu.

Sa prelaskom sovjetskih trupa u napad, streljačke združene i taktičke jedinice su, u tesnom sadejstvu s tenkovima, artiljerijom i avijacijom, vešto lomile neprijateljske utvrđene linije i pojaseve odbrane, forsirale mnogobrojne reke, vršile obilazni manevar i u stopu gonile nemačkofašističke osvajače do njihovog potpunog poraza.

U uslovima besputice i teško prohodnog zemljišta, sovjetska pešadija se gotovo uvek nalazila na čelu trupa koje su nastupale. Ona je smelo upadala u neprijateljske rovove, uništavala živu silu i vatrena sredstva neprijatelja, pod njegovom vatrom vešto savladivala razne inžinjerijske i prirodne prepreke, krčeći put borbenoj tehniци.

Za borbu na severozapadnom pravcu izrazito karakteristična bila je samostalnost u dejstvima malih streljačkih jedinica. To je naročito došlo do izražaja u borbama za pojedine otporne tačke neprijatelja na prvcima prodiranja, za međujezerske tesnace i prelaze preko vodenih prepreka. Izvršavajući obilazni manevar van puteva, preko močvarnog zemljišta i kroz teško prolazne šume, streljačke jedinice su se probijale na bokove i u pozadinu neprijateljskih zaštitnica, odsecale im puteve za povlačenje i zajedno sa trupama, koje su napadale sa fronta, okružavale i uništavale utvrđenog neprijatelja.

U bici za Lenjingrad, kao i na drugim sektorima sovjetsko-nemačkog fronta, artiljerija je predstavljala glavnu vatrenu snagu i u odbrani i u napadu. Svojom moćnom vatrom, artiljerici su zajedno sa pešadincima, tenkistima, inžinercima, mornarima i pilotima zadržavali nalete neprijatelja za vreme prinudnog odstupanja naših snaga, vešto odbijajući njegove pokušaje da na juriš zauzme Lenjingrad, a sa prelaskom branilaca Lenjingrada u napad sručili su na nemačkofašističke osvajače desetine hiljada granata i mina, obezbeđujući pokret svojoj pešadiji i tenkovima.

Za vreme proboja moćnih odbrambenih pojaseva neprijatelja, artiljerici Lenjingradskog i Volhovskog fronta su među prvima po-

čeli primenjivati oruđa svih kalibara za otvaranje vatre neposrednim gađanjem. Ovaj način borbene upotrebe artiljerijskih oruđa, koji je dao izuzetan efekat pri uništavanju vatrénih tačaka neprijatelja i rušenju njegovih inžinjerijskih objekata, prihvaćen je kao uspešan i široko primenjivan u jedinicama. Naše trupe su stekle veliko i poučno iskustvo u organizaciji i vođenju protivbaterijske borbe sa artiljerijskim grupacijama neprijatelja, koje su varvarski tukle Lenjingrad. Od artiljerijskih sredstava Fronta i Flote formirana je specijalna protivbaterijska artiljerijska grupa.

Umešna organizacija artiljerijske odbrane Lenjingrada i hrabro dejstva artiljeraca Lenjingradskog fronta i Baltičke flote, omogućili su uništenje i neutralisanje neprijateljskih artiljerijskih baterija, sačuvavši grad od još većih rušenja.

Za upotrebu oklopnih trupa u operacijama kod Lenjingrada karakteristično je bilo njihovo korišćenje u manjim jedinicama za neposrednu podršku pešadije. Veliki šumski kompleksi i močvarni delovi zemljišta, mnogobrojne reke, jezera i potoci sa močvarnim obalama i slabo razvijena putna mreža u rejonu borbenih dejstava, nisu dozvoljavali da se u punoj meri iskoristi njihova najvažnija borbena osobina — pokretljivost i manevarska sposobnost. Ali su sovjetski tenkisti, dejstvujući rame uz rame sa pešadijom i neposredno je podržavajući, vešto savlađivali teškoće na koje su nailazili i borili se sa izuzetnom hrabrošću i smelošću. Učešće tenkova u odbrani činilo je istu nesavladivom. Nezadrživ je bio nalet oklopnih jedinica u napadu. Krećući se obično na čelu streljačkih jedinica, tenkisti su prvi upadali u neprijateljsku odbranu i svojom vatrom, manevrom i udarom sadejstvovali pešadiji u postizanju uspeha.

Pažnju zaslužuje iskustvo iz formiranja u armijama i streljačkim korpusima malih pokretnih grupa tenkova, koje su primenjivane za završavanje proboga neprijateljskih položaja i linija, a u toku gonjenja neprijatelja — za zauzimanje raskrsnica puteva, prelaza preko reka i međujezerskih tesnaca. Bitka za Lenjingrad je takođe potvrdila da je na pojedinim odsecima određenog rejona borbenih dejstava mogućna primena i krupnih formacija tenkovskih snaga, mada ih je u tim slučajevima neophodno obezbeđivati pouzdanim sredstvima za povećanje pokretljivosti.

Pri forsiranju vodenih prepreka uspešno su primenjivani tenkovi-amfibije. Prelazeći reke sa prednjim delovima, oni su podizali napadni elan boraca i pružali sigurnu i efikasnu podršku čelnim delovima združenih i taktičkih jedinica.

U odbrambenim i napadnim operacijama bitke za Lenjingrad naročito krupne i odgovorne zadatke izvršavale su naše inžinjerske jedinice. Za vreme odstupanja, one su, sadejstvujući sa drugim rodovima vojske, zaprečavanjem na najvažnijim pravcima zadržavale prodiranje neprijatelja, iznuravale i uništavale njegovu živu silu i tehniku. Na prilazima Lenjingradu, i u samom gradu, sovjetski vojni inžinjeri su zajedno s komandama organizovali izgradnju brojnih odbrambenih objekata i prepreka, koji su dali odbrani posebnu čvrstinu. Sa prelaskom naših snaga u napad, pioniri su ne samo stvarali povoljne uslove za dejstva pešadije, tenkova i artiljerije, već su i sami učestvovali u jurišu na neprijateljske položaje, u odbijanju neprijateljskih protivnapada, sigurno obezbeđivali bokove združenih i taktičkih jedinica, koje su nastupale omogućavajući im čvrsto držanje dostignutih linija.

Stečeno iskustvo u borbenoj upotrebi inžinjerskih trupa još jednom je potvrdilo da je u dejstvima na šumsko-močvarnom i jezerskom zemljištu potrebno mnogo više inžinjerskih snaga i sredstava nego u normalnim uslovima. Sem toga, potrebna je i umešnost vojnika i oficira svih rodova vojske u savladavanju raznih prirodnih i veštačkih prepreka, izgradnji pedloga na putevima preko močvara, izradi kolonskih puteva i opravci puteva i mostova.

Neocenjivi doprinos pobedi nad neprijateljem dali su i drugi rodovi vojske i službe. ~~Vezisti~~ su u svakoj situaciji održavali sigurnu i neprekidnu vezu. Postavljajući linije veze preko šumskih masiva, obilazeći mnogobrojne močvare i jezera, u uslovima nedovoljnog transporta i slabe mreže stalnih linija veze, oni su komandovanju stvorili nove uslove za neprekidno i gipko rukovođenje jedinicama. Borbeno iskustvo je još jednom potvrdilo da je u dejstvima na šumsko-močvarnom i jezerskom zemljištu potrebno mnogo više, nego u normalnim uslovima, poljskog telefonsko-telegrafskog kabla, auto-transporta i aviona za vezu.

Organizacija i rad trupne i operativne pozadine u bici za Lenjingrad bili su u osnovi isti kao i na drugim frontovima velikog otadžbinskog rata. Međutim, slaba putna mreža, postojanje mnogobrojnih teško prohodnih rejona za automobilski pa čak i zaprežni transport, pri dejstvima trupa na odvojenim pravcima i nedostatak u združenim i taktičkim jedinicama sredstava za dotur i evakuaciju, izazivali su velika naprezanja u radu svih organa pozadine.

No, i u tim teškim uslovima, borci i oficiri pozadinskih jedinica i ustanova, pokazujući stvaralaštvo i snalažljivost, uspeli su da

uglavnom obezbede trupe svim što je potrebno za borbu. Za organizaciju dotura i evakuacije umešno su iskorisćene sve vrste transporta — automobilski, zaprežni, rečna i jezerska plovna sredstva i transportna avijacija.

Posebnu pažnju zaslužuje izgradnja vojno-automobilskog puta preko Ladoškog jezera. Za vreme blokade, preko ledenog i vodenim putem u Lenjingrad je bilo dopremljeno 1,870.000 tona raznih tereta, od čega je veći deo bila hrana. Istovremeno je »Putem života« vršena masovna evakuacija iz grada u unutrašnjost zemlje dece, žena, staraca i bolesnih. U najtežem periodu blokade Lenjingrada, kada su psihičke i fizičke snage branilaca grada bile napregnute do krajnjih granica, »Put života« je predstavljao ono sredstvo pomoći kojega su spasene stotine hiljada Lenjingrađana od smrti zbog gladi, trupe Lenjingradskog fronta i Baltičke flote obezbeđene naoružanjem, municijom i ljudstvom, a u opsednuti grad dopremljen veoma neophodan ogrev.

Organizacija snabdevanja blokiranih Lenjingrada preko Ladoškog jezera, isto kao i umešno materijalno obezbeđenje svih drugih snaga severozapadnog pravca za vreme odbrambenih i napadnih operacija, predstavljala je veliku zaslugu boraca sovjetske pozadine.

Istovremeno je iskustvo borbi i bojava u bici za Lenjingrad ponovo potvrdilo da u složenim fizičko-geografskim uslovima vojista, trupe osećaju potrebu za ojačanjem putno-građevinskim jedinicama i sredstvima za dotur i evakuaciju sa povećanom pokretljivošću.

U borbi za Lenjingrad, važan značaj su imala borbena dejstva ratnog vazduhoplovstva.

Sadejstvujući sa avijacijom Volhovskog i Severozapadnog fronta, piloti Lenjingrada su sa velikom srčanošću i upornošću savladali neuspehe prvih meseci rata. Zaostajući za neprijateljem u broju, a često i u kvalitetu aviona, oni su u složenim vremenskim uslovima smelo jurišali na neprijatelja i pobeđivali. U žestokim vazdušnih okršajima, piloti severozapadnog pravca su zajedno sa protivavionskom artiljerijom uništavali neprijateljske avione, osvojili prevlast u vazduhu i sigurno je održavali do potpunog oslobođenja severozapadnog dela zemlje od fašističkih osvajača.

Istovremeno sa borbom za prevlast u vazduhu, avijacija frontova i Flote, nanoseći bombardersko-jurišne udare po kopnenim snagama neprijatelja, pružala je veliku pomoć našim trupama, kako u odbrani tako i u napadu. Treba, ipak, istaći da su nestabilno

vreme i pokriveno zemljишte negativno uticali na dejstva avijacije, naročito bombarderske. U takvim uslovima, trupe je sigurnije i efikasnije podržavala jurišna avijacija. Dejstvujući nad bojištem sa malih visina, piloti-jurišnici su tačno određivali objekte napada i majstorski tukli neprijatelja u njegovim otpornim tačkama, rovovima, na vatrenim položajima i na pravcima kretanja.

U napadnim operacijama, trupama je veliku pomoć pružala avijacija daljnog dejstva, koja je angažovana za izvršavanje zadataka u operativnoj, a često i u taktičkoj dubini neprijateljske obrane. Ova mera, uglavnom uslovljena nedostatkom noćne bombarderske avijacije u frontovima i u Floti, odigrala je važnu ulogu u razbijanju neprijateljskih snaga kod Lenjingrada. Dejstvujući isključivo noću, avijacija daljnog dejstva je nanosila udare po otpornim tačkama i mestima prikupljanja neprijatelja, po njegovim štabovima i centrima veze, uništavajući i iznuravajući živu silu neprijatelja.

Mornari Baltičke flote, Ladoške i Onješke ratne flotile, proslavili su se besmrtnim podvizima. Sve njihove borbene snage — podmornice i avijacija, veliki površinski brodovi i brzi torpedni čamci, obalska artiljerija i pomorska pešadija — boreći se rame uz rame sa kopnenim i vazduhoplovnim snagama, odigrale su ogromnu ulogu u odbrani Lenjingrada i razbijanju neprijatelja, koji se nalazio na domaku grada.

Ne mogu se nabrojati svi mnogobrojni i raznovrsni zadaci koje su izvršavali mornari Baltika. Sem aktivne i samopregorne podrške dejstava kopnenih snaga na primorskom krilu, pripadnici Baltičke flote su nepokolebljivo branili obalu Finskog zaliva i prilaze Lenjingradu sa mora, potapali ratne brodove i transporte neprijatelja, sprečavali snabdevanje nemačke grupe armija »Sever« vodenim putem, ometali pomorski saobraćaj neprijatelja u Baltičkom moru i u zapadnom delu Finskog zaliva i napadali iz vazduha Berlin i druge gradove fašističke Nemačke.

Dejstvujući u složenim borbenim uslovima, kakva se retko sreću u istoriji mornarice, mornari Baltika su, pored proširenja i usavršavanja formi sadejstva sa kopnenim trupama i ratnim vazduhoplovstvom, stekli bogato iskustvo borbe na pomorskim komunikacijama, dali poučne primere dejstava pri zauzimanju ostrva, koje je neprijatelj poseo, i pri iskrcavanju pomorskih desanata u neprijateljskoj pozadini.

Bitka za Lenjingrad bila je velika praktična škola za naše vojнике i mornare, podoficire, oficire, generale i admirale. U teškim

i dugotrajnim bojevima i okršajima kovali su se divni kadrovi Sovjetske armije, strašni za neprijatelja svojom mržnjom i svojom ratničkom veština. Sovjetske starešine su postale neuporedivo iskusnije i veštije. Mnogi od njih su na front došli pravo iz vojnih akademija, fabrika, zavoda, ustanova i škola, bez potrebnog i veoma nužnog vojničkog iskustva. U borbama kod Lenjingrada, oni su sazrevali, očvršćavali i postajali zrele vojne starešine, odlučni i energični komandanti koji umeju da vode boračke mase i mornare i da znalački organizuju sadejstvo u opštevojnem i pomorskom boju. Nije slučajno što su borcima, koji su se tukli za grad Lenjina, među prvima bili dodeljeni ordeni Suvorova, Kutuzova i Aleksandra Nevskog — ordeni kojima se odlikuju najiskusniji komandiri, komandanti i vojni rukovodioci koji su pokazali visoku umešnost u rukovođenju trupama.

Borba za Lenjingrad je očeličila i naoružala ogromnim iskuštvom naše vojниke. Stotine hiljada pešadincata, mornara, artiljeraca, minobacačlja, pilota, tenkista, pionira i vezista, naučilo je da bez promašaja tuče neprijatelja i da pobedjuje u svakoj situaciji.

Komunistička partija i sovjetska vlada visoko su ocenile uspešna i herojska dejstva sovjetskih oružanih snaga u bici za Lenjingrad. Mnoge združene i taktičke jedinice kopnenih, vojnopolomorskih i vazduhoplovnih snaga, za junaštvo, disciplinu i organizovanost, dobile su naziv gardijske ili su odlikovane.

Stotine hiljada pripadnika Sovjetske armije odlikovano je raznim ordenima. Samo u jedinicama Lenjingradskog fronta, za borbenе podvige je odlikovano ordenima i medaljama SSSR 350.000 boraca, oficira i generala: 226 pripadnika armije, među kojima 126 mornara, dobili su zvanje heroja Sovjetskog Saveza, a petorica od njih po dva puta: to su proslavljeni piloti: A. J. Mazurenko, P. A. Pokrišev, V. I. Rakov, N. G. Stepanjan i N. V. Čelnokov.⁶⁾

Masovni heroizam sovjetskih boraca bio je rezultat njihove duboke ubedjenosti u uzvišenost plemenite misije poverene branionicima Lenjingrada, visoke moralno-političke nepokolebljivosti i jasnog shvatanja opasnosti koja je pretila gradu Lenjina. Odlučujuća uloga u ubedivanju svakog borca i starešine u ozbiljnost situacije i u njihovom mobilisanju za izvršavanje postavljenih borbenih zadataka, pripadala je vojnim savetima frontova, armija i flote, političkim organima, i partijskim i komsomolskim organizacijama združenih i taktičkih jedinica. Rukovodeći se uputstvima Centralnog

⁶⁾ Vidi, Ф. Сирота, „Ленинград — город-герой“, str. 181.

komiteta Komunističke partije i glavnih političkih uprava Sovjetske armije i Ratne mornarice, komunisti u armiji i mornarici obavili su obiman i plodan rad na idejno-političkom vaspitavanju jedinica. Nalazeći se svakodnevno među borcima i starešinama, na najopasnijim i najodgovornijim odsecima borbenih dejstava, komunisti su uvek išli napred, pokazujući primere hrabrosti, izdržljivosti i herojstva. Oni su kod vojnika vaspitavali vatrenu mržnju prema neprijatelju, duboku veru u pravednost naše stvari, prenosili im parole Partije i objašnjavali zapovesti i zahteve Vrhovne komande i vojnih saveta frontova i armija.

U periodu prinudnog odstupanja i teške blokade, u osnovi čitavog partijsko-političkog rada u jedinicama nalazio se apel Komunističke partije da se neprijatelj ne pusti ka gradu Lenjina i da se on po svaku cenu odbrani od neprijateljske najezde. U direktivi Glavne političke uprave Sovjetske armije (oktobar 1942), koju je odobrio Centralni komitet Komunističke partije, a koja se odnosila na sve Sovjetske oružane snage, posebno je podvučeno da je danas, više nego ikada, potrebna volja za pobedom, idejna zbijenost, gvozdena disciplina, organizovanost, nemilosrdna borba protiv samozadovoljstva i bezbrižnosti, najveće samopožrtvovanje, spremnost na bilo kakve žrtve i, ne štedeći svoj život, borba za sovjetsku domovinu. Ova programska uputstva su politički organi i partijske organizacije trupa severozapadnog pravca preneti do svakog borca i starešine. U teškim odbrambenim borbama južno i severno od Lenjingrada, sovjetski borci su na čelu s komunistima ispoljili moralnu kompaktnost, izdržljivost i neviđenu čvrstinu i upornost.

Sa prelaskom naših trupa u napad, glavni sadržaj partijsko-političkog rada u armiji i floti bilo je objašnjavanje čitavom ljudstvu zadatka koje su pred oružane snage postavili Komunistička partija i sovjetska vlada — potpuno očistiti sovjetsku zemlju od fašističkih osvajača. Izvršavajući taj najvažniji zadatak, politički organi, partijske organizacije, starešine i politički radnici, komunisti i komsomolci su svu svoju pažnju usredsredili na izgrađivanje u jedinicama visokog napadnog elana, discipline i organizovanosti, na vaspitavanje kod boraca duboke vere u svoje snage i oružje, u pobedonosni ishod borbe za Lenjingrad. I ovaj zadatak su boljševici trupa Severozapadnog pravca uspešno izvršili. Napadne operacije za probor blokade i deblokadu Lenjingrada, koje su izvođene u tesnoj vezi s pobedama Sovjetske armije na drugim frontovima, odvijale su se s posebnim elanom i oduševljenjem. Komunisti zdru-

ženih i taktičkih jedinica armijâ, frontova i flote vaspitavali su kod jedinica odlučnost, smelost i drskost u borbi.

Forme i metodi partijsko-političkog rada u borbi, kako u odbrani tako i u napadu, bile su uslovljene borbenim zadacima trupa i odlikovale su se velikom raznovrsnošću. Najčešća i najefikasnija forma političkog vaspitanja bio je lični dodir s borcima starešina i političkih radnika, partijskih rukovodilaca i običnih komunista, agitatora na svim instancama i komsomolaca, i njihovi primeri smelosti i hrabrosti u borbi. Prvazredni zadatak svakog komuniste bilo je vaspitanje kod boraca i starešina bezgranične ljubavi prema svojoj domovini i ljute mržnje prema neprijatelju. Radi toga su u združenim i taktičkim jedinicama održavani mnogobrojni razgovori o herojskoj prošlosti sovjetskog naroda, o njegovoj vojnoj istoriji, velikim russkim voskovodama, snazi i moći sovjetske države, sovjetskom patriotizmu, o herojskom radu trudbenika Lenjingrada i čitave sovjetske pozadine, o zverstvima i uvredama osvajača nad sovjetskim ljudima.⁷⁾

Radnici partijsko-političkog aparata su sa svojstvenoj im odgovornošću za povereni zadatak aktivno pomagali starešinama u organizovanju borbe, raspoređivanju komunista i komsomolaca po jedinicama, sređivali su i kontrolisali rad armijske i trupne pozadine i vodili neumornu borbu za vojnički red u združenim i taktičkim jedinicama.

U toku borbenih dejstava, komunisti i komsomolci — obični borci, starešine i politički radnici — pokazali su se najodaniji Partiji i sovjetskom narodu i najsmeliji i najhrabriji ratnici. Oni su bili ona objedinjavajuća i organizatorska snaga, koja je čvrsto zbijala ljude u jedinstvenu celinu, mobilisala vojnike i oficire za ratne podvige. U najkritičnijim momentima borbe, komunisti su ličnim primerom i pozivnim parolama inspirisali borce na izvršavanje borbe zapovesti, što je predstavljalo najočigledniju manifestaciju velike organizatorske i mobilizatorske snage Komunističke partije, čiji je autoritet u očima boraca neprekidno rastao. Borci i starešine su verovali Partiji i težili da svoju sudbinu povežu sa njom. Žudnja za prijem u Partiju i Komsomol neprekidno je rasla kako su borbe odmicali. Dok je u drugoj polovini 1941. godine u jedinicama Lenjingradskog fronta primljeno u članstvo i za kandidate SKP(b) oko 19.000 boraca i starešina, to su u prvih osam meseci 1942. godine redovi komunista Fronta povećani za skoro 73.000 ljudi. Za isto vreme su komsomolske organizacije Fronta porasle za 52.000

⁷⁾ Arhiv MO SSSR, f. 214, op. 341862, d. 1, l. 74.

članova. Porast partijskih organizacija u 1942. godini, uslovjen odlukom CK SKP(b) od 9. decembra 1941. godine, o prijemu u Partiju pripadnika armije koji su se istakli u borbi posle tromesečnog kandidatskog staža, bio je u poređenju sa drugom polovinom 1941. godine veći za skoro 3 puta.⁸⁾ Slično je bilo i u drugim frontovima i Floti.

Ogroman plodan rad političkih organa, partijskih i komsomolskih organizacija, dao je pozitivne rezultate. Gotovo za vreme čitave bitke za Lenjingrad, u armiji i mornarici su postojale snažne osnovne organizacije Partije i Komsomola, koje su predstavljale siguran oslonac i vernog pomoćnika starešinama u borbi. U kratkim prekidima borbi ili za vreme izvesnih zatišja na frontu, naročito noću, komunisti i komsomolci su se okupljali u zemunicama i skloništima, analizirali rezultate prethodne borbe, upoznavali se sa najnovijom borbenom situacijom i određivali zadatke za naredne dane.

Naročito obiman vaspitni rad obavile su partijske i komso molske organizacije u vezi s najvažnijim merama Partije i vlade, zapovesti vrhovnog komandanta i izveštaja Sovjetskog informativnog biroa. Svaku pobedu na frontovima velikog otadžbinskog rata, svaki uspeh Sovjetske armije i trudbenika sovjetske pozadine, branioци Lenjingrada su shvatali kao približavanje dana njihovog oslobođenja od neprijateljske blokade.

Ogroman značaj za vaspitanje trupa imale su i druge mnogo brojne forme i metodi političke propagande i agitacije. U združenim i taktičkim jedinicama održavani su mitinzi, sastanci crveno armejaca i mornara, političke informacije i individualni i kolektivni razgovori sa borcima. U velikom tiražu izdavani su armijski i divizijski listovi, razni podsetnici, plakate i leci. Vršeno je dopisivanje s preduzećima i ustanovama Lenjingrada i mnogih drugih gradova i republika, slata su pisma u rođna mesta vojnika i oficira, koji su se istakli u borbama, i prikazivani su patriotski filmovi.

Neocenjivu pomoć trupama u odbrani Lenjingrada pružilo je stanovništvo grada i oblasti. Trudbenici Lenjingrada i pripadnici Fronta i Flote, spojili su se u jednu celinu. Na poziv Komunističke partije i njene lenjingradske partijske organizacije, Lenjingrađani — muškarci i žene, komunisti i vanpartijci, komsomolci i ostala omladina — digli su se u odbranu rodnog grada.

Lenjingradska partijska organizacija predstavljala je istinskog organizatora i inspiratora titanske borbe i zalaganja radnih ljudi grada i oblasti za vreme rata. Ona je bila duša herojske odbrane Le-

⁸⁾ Arhiv MO SSSR, f. 217, op. 1217, d. 165, l. 394.

njingrada, čvrsto je povezivala i zbijala borbene redove Lenjingradana i pokretala ih na samopregornu borbu s neprijateljem.

Još u prva tri meseca rata, od 23. juna do 20. septembra 1941. godine, Lenjingradski gradski komitet SKP(b) je, pored sprovođenja saveznog poziva u Sovjetsku armiju, izvršio 11 partijskih mobilizacija. Zahvaljujući tome, 12.000 komunista je upućeno u operativne združene i taktičke jedinice Lenjingradskog fronta i Baltičke flote, na dužnosti političkih radnika i aktivista. Ukupno je za vreme rata u armiju upućeno oko 70.000 komunista iz Lenjingradske oblasne i gradske partijske organizacije.⁹⁾

Među mobilisanim komunistima nalazili su se sekretari gradskih i rejdonskih komiteta Partije i partijskih komiteta preduzeća, rukovodioci odeljenja i instruktori gradskih komiteta, sekretari CK Partije i velikih fabrika i zavoda, poslanici Vrhovnog sovjeta SSSR i RSFSR, direktori visokih škola, profesori, inženjeri i istaknuti radnici.

Za članove vojnih saveta Lenjingradskog fronta, Baltičke flote i mnogih armija određeni su: sekretar Oblasnog i Gradskog komiteta partije A. A. Ždanov, sekretari Oblasnog komiteta T. F. Štikov, A. P. Smirnov i G. H. Bumagin, predsednik Oblasnog izvršnog veća N. V. Solovjev, sekretari Gradskog komiteta A. A. Kuznecov, J. F. Kapustin, A. D. Verbicki i dr.

Pozivu domovine odazvala se sva lenjingradska omladina. Hiljade mladića i devojaka, koji nisu mobilisani u armiju, predali su molbe da budu kao dobrovoljci upućeni na front. Komiteti Komsomola pretvoreni su u borbene štabove. Danju i noću u njima je intenzivno rađeno, kroz njih je potocima neprekidno defilovala omladina sa jedinom željom — da podje na front, na razbijanje neprijatelja. U operativnu armiju su dobrovoljno, u punom sastavu, otišle: komsomolska organizacija lenjingradske srednje škole društvene ishrane, obućarske srednje škole, fabrike makarona i drugih preduzeća i ustanova. Ukupno je u toku rata lenjingradski Komsomol dao frontu oko 135.000 boraca. Za istaknute zasluge u herojskoj borbi za rodni grad, 129 mladih Lenjingrađana je proglašeno za heroja Sovjetskog Saveza; 40 mladih novatora u proizvodnji dobili su zvanje heroja socijalističkog rada.¹⁰⁾

Na inicijativu Lenjingradske partijske organizacije, koju je odobrio CK SKP(b), u gradu je prvi put za vreme velikog otadž-

⁹⁾ LPA, f. 25, op. 2, ed. hr. 5140, l. 80.

¹⁰⁾ Vidi, B. M. Борисов, „Бессмертные подвиги молодежи в годы Великой Отечественной войны“, М., „Знание“, 1959, str. 21.

binskog rata izvršeno formiranje dobrovoljačkih divizija i pukova. Radni ljudi Lenjingrada su s velikim oduševljenjem prihvatili ovu meru Partije. Desetine hiljada Lenjingrađana, koji ne podležu mobilizaciji, izrazili su spremnost da s oružjem u rukama brane svoj grad. Za kratko vreme, u združene i taktičke dobrovoljačke jedinice upisano je i upućeno na pojačanje Lenjingradskog fronta preko 200.000 ljudi, među kojima oko 32.000 hrabrih Lenjingrađanki, za rad u vojnosanitetskim ustanovama.¹¹⁾

Stotine hiljada Lenjingrađana, uglavnom žena, izašlo je na izgradnju odbrambenih objekata. Zajedno sa pripadnicima Fronta i Flote, Lenjingrađani su opasali grad neprekidnim sistemom protivtenkovskih i protivpešadijskih prepreka. Na prilazima Lenjingradu i na njegovoj periferiji iskopano je 625 km protivtenkovskih rovova, izgrađeno 306 km šumskih barikada, podignuto oko 15.000 raznih bunkera, i vatreñih tačaka, izgrađeno preko 35 km barikada na ulicama grada, a sve kuće na periferiji bile su uređene za odbranu.¹²⁾ Izgrađeni odbrambeni objekti pomogli su trupama Lenjingradskog fronta i Baltičke flote da zaustave neprijatelja i odbiju sve njegove pokušaje da zauzme grad.

Pod rukovodstvom Lenjingradskog oblasnog i gradskog komiteta SKP(b) i Vojnog saveta Leningradskog fronta, u pozadini neprijatelja razvio se partizanski pokret. Hiljade partizana i partizanki oblasti i grada, objedinjenih u partizanske jedinice, aktivno su pomagale trupama u razbijanju nemačkofaističkih osvajača. Smeli patrioci uništavali su živu silu i borbenu tehniku neprijatelja, dizali u vazduh vojne transporte, palili skladišta, rušili komunikacije i linije veze, zauzimali gradove i čitave srezove. Za 32 meseca borbe u neprijateljskoj pozadini, lenjingradski partizani su uništili oko 114.000 oficira i vojnika neprijatelja, oborili i zapalili 101 avion, uništili 327 tenkova, 5 brodova,¹³⁾ 4.503 automobila, 1.503 motocikla i bicikla.¹⁴⁾ Za isto vreme oni su izbacili iz šina 1.103 železnička transporta sa trupama i materijalom, oštetili i uništili 1.050 lokomotiva i 18.643 vagona, cisterni i platformi, digli u vazduh 150.909 železničkih šina i 1.381 most na železničkim prugama, cestama i kolskim putevima, porušili 1.704 km linija veze, zapalili i minirali 326 magacina municije, goriva, opreme i hrane.¹⁴⁾ Istovremeno su partizani i ilegalne partijske celije rasturili među stanovništvom okupiranih rejona oko 2.748.000 primeraka gradskih i rejonskih

¹¹⁾ LPA, f. 25, op. 12, ed. hr. 12, l. 3.

¹²⁾ Vidi „Краткая советская энциклопедия“. Государственный научный институт „Советская энциклопедия“, М. ОГИЗ, 1948, str. 936.

¹³⁾ LPA, f. 0—116, op. 8, ed. hr. 124, l. 10.

¹⁴⁾ Isto.

listova, uključujući i specijalna izdanja »Lenjingradske pravde«, »Za sovjetsku domovinu«, »Lenjingradskog partizana« i dr., preko 2,576.000 primeraka raznih proglaša i poziva i milione primeraka centralnih listova, letaka Sovjetske armije i druge literature.¹⁵⁾

Za herojsku pomoć koju su partizani pružili sovjetskim jedinicama u razbijanju fašističkih osvajača i oslobođenju Lenjingrada od neprijateljske blokade, za spasavanje stotinu hiljada sovjetskih građana od progona u ropstvo, 13 partizanskih brigada, koje su u raznim periodima učestvovale u bici za Lenjingrad, nagrađene su zastavama Lenjingradskog sovjeta deputata trudbenika, a 12 brigada zastavama rejonskih komiteta SKP(b) i rejonskih sovjeta Lenjingrada.¹⁶⁾ Preko 5.000 lenjingradskih partizana odlikованo je ordenima i medaljama SSSR, a 17 partizana je dobilo zvanje heroja Sovjetskog Saveza.¹⁷⁾

Veliki doprinos pobedi nad neprijateljem dalo je stanovništvo Lenjingrada svojim herojskim i nesebičnim radom u fabrikama i zavodima, u remontnim radionicama i laboratorijama, medicinskim ustanovama i u saobraćaju, kao i u odredima unutrašnje odbrane u preduzećima, lovačkim bataljonima i ekipama lokalne protivvazdušne odbrane. Lenjingrađani su za vreme blokade morali da žive i rade u teškim uslovima. Uprkos izvanrednoj ulozi vojno-automobilskog puta, izgrađenog preko leda Ladoškog jezera, dotur hrane, ogreva i industrijskih sirovina u grad bio je minimalan. U teškim danima blokade, svaki stanovnik grada dobijao je samo 125—250 grama hleba. Nije bilo osvetljenja, vodovod i kanalizacija nisu radili, ogrev je bio na izmaku. Nevoljama od gladi pri-družila su se neverovatna stradanja od hladnoće. Ljudi su spavali odeveni. Stao je gradski saobraćaj. I kad su se kretali, Lenjingrađani su često preko čitavog grada išli pešice. Mnogi nisu ni stizali do fabrike, niti do kuće — padali su i više nisu mogli ustati. Svakodnevno je u mnogim porodicama nestajao poneko od svojih i bliskih, a u fabrikama i ustanovama neko od radnika i službenika. Ljudi su umirali momentano — jednostavno, bez roptanja, kao vojnici, radeći i boreći se do poslednjeg daha za svoj rodni grad.

Lenjingrađani su ginuli od mnogobrojnih neprijateljskih vazdušnih i artiljerijskih bombardovanja. Za vreme rata, fašisti su ispalili na grad oko 150.000 raznih artiljerijskih granata, a bacili

¹⁵⁾ Isto, l. 5—6.

¹⁶⁾ Isto, l. 7—8.

¹⁷⁾ Isto, f. 24, op. 2, ed. hr. 5304, l. 129.

iz vazduha skoro 5.000 fugasnih i 100.000 zapaljivih bombi.¹⁸⁾ Rušene su i spaljivane kuće. Ljudi su padali, obiveni krvlju, kao na frontu ili su ginuli pod ruševinama kuća. U gradu je bilo potpuno srušeno, spaljeno ili jako oštećeno 10.317 zgrada, među kojima 170 sanitetskih ustanova, 500 škola, oko 1.000 industrijskih preduzeća.¹⁹⁾ Veoma su stradali čuveni spomenici ruske i svetske arhitekture: zgrada Admiraliteta, Ermitaža, Kazanskog sabora, Ruskog muzeja, Akademija umetnosti, Inžinjerijskog dvorca, Smoljnog manastira, dvoraca-muzeja i dr. Uništeno je ili oštećeno oko 5,500.000 m² stambenog prostora, a preko 500.000 Lenjingrađana je ostalo bez krova.²⁰⁾

Od vazdušnih i artiljerijskih bombardovanja za vreme blokade, savladalo je stotine hiljada Lenjingrađana. Na besmrtnost njihovog podviga podseća nas večna vatra i zajedničke grobnice na Piskarevskom gradskom groblju. Među poginulima bilo je 17.000 lenjingradskih komunista — najnaprednijih i Partiji najodanijih predstavnika radnih ljudi, koji su sve svoje snage i živote dali za pobedu nad neprijateljem.

Uprkos nedaćama, Lenjingrađani su našli u sebi snage da rade i da se bore. Oni su položili najteži ispit među najtežima, izdržali najžešća i najsurovija iskušenja koja čovek može izdržati. Njihovu volju nisu slomila ni varvarska artiljerijska i vazdušna bombardovanja, ni muke i stradanja neviđeno gladne i hladne zime 1941/42. godine. Opevajući heroizam i nepokolebljivost Lenjingrađana — hrabrih boraca fronta i nesebičnih trudbenika pozadine — poznati sovjetski pesnik i društveni radnik N. S. Tihonov, nadahnuto je pisao iz opsednutog Lenjingrada 1941. godine:

*Neprijatelj nas silom nije mogao pobediti
Sad želi da nas savlada glađu,
Da oduzme Lenjingrad od Rusije,
Lenjingrađane hoće da zarobi.
To se nikada neće dogoditi
Na svetoj nevskoj obali,
Ruski radni ljudi
Umreće — a neće se predati neprijatelju.*

¹⁸⁾ Vidi, „Город великого Ленина“. Sastavljač i redaktor Н. Я. Борисов, Лениниздат, 1957, str. 125.

¹⁹⁾ Vidi, „О 250 — летии Ленинграда“ str. 26; „Ленинград, Энциклопедический спровоцикник“ М—Л, Государственное научное изд-во; „Большая советская энциклопедия“, 1957, str. 191; „Краткая советская энциклопедия“, Государственный научный институт „Советская энциклопедия“, М. ОГИЗ, 1948, str. 936.

²⁰⁾ Vidi, „Ленинград. Энциклопедический спровоцикник“, str. 191.

I Lenjingrađani se nisu predali. Odsečeni od domovine i gotovo bez veze sa njom, oni su se hrabro borili, ne zaboravljujući ni trenutak da ih Partija i domovina neće ostaviti u nevolji i da će im pomoći.

Bezgranična odanost, samopregoran rad i stalna briga za potrebe radnih ljudi, još više su podigli autoritet Komunističke partije i jednog od njenih najboljih odreda — Lenjingradske partijske organizacije. O tome najbolje svedoči priliv radnika i službenika Lenjingrada u redove Boljševičke partije. U ratnim godinama, u Partiju je stupilo 69.044 čoveka u samom gradu i 16.147 ljudi u oblasti.²¹⁾ Priliv u Partiju nije prestao čak ni u najsurovijim meseциma blokade, zimi 1941/42. godine. U decembru 1941. godine u Partiju je primljeno 970 ljudi, u januaru 1942. godine — 795 i u februaru — 615 najboljih ljudi iz preduzeća i ustanova.²²⁾

Pod rukovodstvom Centralnog komiteta Komunističke partije, Lenjingradska partijska organizacija je danonoćno unosila u mase istinitu boljševičku reč, pomagala trudbenicima da shvate značaj velike borbe za Lenjingrad i da se ispunye verom u pobedu. Vatreni poziv lenjingradskih komunista čuo se u fabričkim pogonima, pored mašina, na izgradnji odbrambenih položaja i u vojnim jedinicama, mobilujući radnike i vojnike na rad i borbu.

Zahvaljujući titanskom zalaganju partijske organizacije i svih trudbenika, industrija Lenjingrada je, uprkos evakuaciji 92 velika preduzeća i teškoćama zbog blokade, pokazala zaista herojske primere rada.²³⁾ Lenjingradski radnici su davali frontu veliku količinu vojnih proizvoda i u najtežem vremenu za grad. U drugom polugodu 1941. i za prvih devet meseci 1942. godine, lenjingradska preduzeća su proizvela: 769 tenkova, 3.502 artiljerijska oruđa, 11.905 minobacača, 1.981 mitraljez, 34.037 automata i opravila: 678 tenkova, 677 artiljerijskih oruđa i 420 aviona.²⁴⁾ Samo u 1942. godini, Lenjingrad je dao frontu skoro 1.694.000 granata i mina, od čega preko 36.000 mina za reaktivne minobacače, preko 22.000 avionskih bombi, oko 1.261.000 ručnih bombi i 956.000 protivtenkovskih i protivpešadijskih mina.²⁵⁾ U 1941. — 1943. godini, iz lenjingradskih brodogradilišta bilo je porinuto u vodu 9 velikih bordova, 65 torpednih čamaca, kao i 260 manjih ratnih brodova i 130 raznih pomoćnih brodova Flote.²⁶⁾

²¹⁾ Vidi, Ф. И. Сирота, „Ленинград — город-герой“, str. 182.

²²⁾ LPA, f. 25, op. ed. hr. 5140, 1. 81.

²³⁾ Vidi, Н. Вознесенский, „Военная экономика СССР в период Отечественной войны“, str. 59.

²⁴⁾ LPA, f. 25, op. 13a, ed. hr. 33, 1. 122.

²⁵⁾ Isto, ed. hr. 35, 1. 59—60.

²⁶⁾ Isto, op. 2, ed. hr. 5140, 1. 24.

Zahvaljujući samopregornom radu lenjingradskih radnika blokirane trupe Lenjingradskog fronta i Baltičke flote ne samo što nisu osećale veći nedostatak oružja i municije, već su uspele da obezbede neophodne rezerve za udar po neprijatelju u januaru 1943. godine.

Posle proboga blokade Lenjingrada, industrija grada, naročito vojna, počela je naglo da se povećava. Dok je u 1942. godini ukupan obim industrijske proizvodnje iznosio 1,4 milijarde rubalja, to je u 1943. godini on dostigao 2,5 milijarde, a 1944. godine — 3,6 milijarde rubalja.²⁷⁾

Žene Lenjingrada su hrabro podnosile najveća lišavanja i nadljudske teškoće blokade. Na poziv Komunističke partije, na glas svog srca, one su se kao i sve žene Sovjetskog Saveza odmah uključile u rad na odbrani domovine. Hrabre Lenjingrađanke su stale iza strugova, mašina i složenih agregata, umesto muževa i očeva, braće i sinova koji su otišli na front. Patriotkinje su stupale u dobrovoljačke jedinice, samopregorno radile u društima Crvenog krsta, u ekipama teritorijalne PVO, na pripremanju ogревa i na ekonomijama, na čišćenju grada i pripremanju stanova za zimu. Žene Lenjingrada su se svesrdno odazvale pozivu Gradskog komiteta Partije i Gradskog izvršnog veća za prikupljanje tople odeće i poklona za borce Lenjingradskog fronta i Baltičke flote.

Trudbenici Lenjingrada održavali su tesnu vezu sa vojnicima na frontu i mornarima. U fabrikama i zavodima, ustanovama i organizacijama, trudbenici grada su sa zadovoljstvom primali predstavnike vojnih jedinica i brodova, pritajenog daha slušali njihove izveštaje o stanju na frontu i obavezivali se da će raditi još bolje. S druge strane, na mitinzima crvenoarmejaca i mornara, često su istupali predstavnici Lenjingradskog oblasnog i gradskog komiteta Partije, Gradskog izvršnog veća i najvećih preduzeća. Njihove reči su ostavljale neizbrisiv utisak na pripadnike armije. Stotine delegacija trudbenika posećivalo je jedinice. Samo u čast 25. godišnjice velikog oktobra, u pukovima, divizijama i na brodovima boravilo je 50 radničkih delegacija.²⁸⁾

Sovjetski narod, Komunistička partija i sovjetska vlada visoko su ocenili kolektivni podvig Lenjingrađana. Ukazom Prezidijuma Vrhovnog sovjeta SSSR od 22. decembra 1942. godine usta-

²⁷⁾ Vidi, Н. Вознесенский, „Военная экономика СССР в период Отечественной войны“, str. 59.

²⁸⁾ Arhiv MO SSSR, f. 217, op. 1217, d. 115, l. 319.

ГРАМОТА

ИРЕЗИДИЈУМ ВРХОВНОГ СОВЈЕТА
СОВЈАТ СОВЕТСКИХ СОЦИЈАЛИСТИЧКИХ РЕПУБЛИКА

ОДЛУКОМ ЛЕНИНА

Dekret Prezidijuma Vrhovnog sovjeta SSSR o odlikovanju Lenjingrada
ordenom Lenjina.

novljena je medalja »za odbranu Lenjingrada«, kojom su odlikovani svi učesnici — pripadnici armije i trudbenici — herojske odbrane grada. Za istaknute zasluge radnih ljudi Lenjingrada prema domovini, za smelost i heroizam, disciplinu i izdržljivost, ispoljene u borbi sa fašističkim osvajačima u teškim uslovima neprijateljske blokade, ukazom Prezidijuma Vrhovnog sovjeta SSSR od 26. januara 1945. godine, Lenjingrad, kojeg je sovjetski narod s pravom nazvao grad-heroj, odlikovan je ordenom Lenjina. Stotine hiljada trudbenika grada odlikovano je ordenima i medaljama SSSR.

Predsednik Prezidijuma Vrhovnog sovjeta SSSR M. I. Kalinjin, u svom govoru od 25. januara 1945. godine, na svečanoj sednici Lenjingradskog gradskog sovjeta deputata trudbenika, zajedno sa komandom Lenjingradskog fronta i Baltičke flote i društvenim or-

ganizacijama Lenjingrada, rekao je: »Pobeda koju je izvojevao grad, izuzetno je velika. To je pobeda čitavog sveta.«²⁹⁾

Na adresu Lenjingrađana stizale su mnogobrojne čestitke iz svih krajeva naše domovine i iz inostranstva. Franklin D. Ruzvelt je 17. maja 1944. godine, u ime naroda Sjedinjenih Američkih Država, posao Lenjingradu specijalnu noveliju »za uspomenu na nje-gove junačke borce i njegove verne ljude, žene i decu, koji su, budući izlozani osvajačem od ostalog dela svoga naroda... uspešno odbranili svoj voljeni grad... i time simbolizovali neustrašivi duh naroda Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika i svih naroda sveta, koji se suprotstavljuju silama agresije«.³⁰⁾ Američki list »Njujork tajms« je u svom uvodnom članku od 31. januara 1944. godine pisao: »Teško da se u istoriji može naći primer takve izdržljivosti kakvu su u toku tako dugog vremena pokazali Lenjingrađani. Njihov podvig će biti zapisan u analima istorije kao svoje-vrsna herojska legenda... Lenjingrad je oličenje nepobedivog morala naroda Rusije«.³¹⁾

Proći će vekovi, ali će herojska odbrana opsednutog grada — ta legendarna i u istoriji neviđena priča o hrabrosti i nepokolebljivosti, koja je izazvala neopisivo divljenje savremenika — zauvek ostati u sećanju budućih pokolenja. Besprimernu odbranu grada-heroja većno će pamtitи sovjetski narod i svi pošteni ljudi sveta.

Govoreći o Lenjingradu, na mitingu prijateljstva naroda Sovjetskog Saveza i Čehoslovačke 4. jula 1958. godine, Nikita Sergejevič Hruščov je rekao: »Nikada neće izbledeti podvizi trudbenika grada Lenjina — nepokolebljivih branilaca naše sovjetske domovine za vreme građanskog rata i velikog otadžbinskog rata sovjetskog naroda...«.³²⁾

Po svršetku rata Lenjingrađani su razvili obimnu izgradnju — na novoj tehničkoj osnovi obnovili su fabrike i zavode, ponovo podigli spomenike ruske i svetske kulture. Lenjingrad je postao lepsi nego pre rata. On se pretvorio u jedan od najvećih centara kulturnog i tehničkog progresu naše zemlje. Na dan 250. godišnjice Lenjingrada, 23. juna 1957. godine, čitav sovjetski narod je pozdravio

²⁹⁾ „Ленинград дважды орденоносной“. Институт истории СКП (б) Ленинградского горкома СКП (б) Л. ОГИЗ, Госполитиздат, 1945, str. 60.

³⁰⁾ Isto, str. 39.

³¹⁾ „Красная звезда“, 1. februara 1944.

³²⁾ Н. С. Хрущев, „К победе в мирном соревновании с капитализмом“, str. 386 i 387.

slavnog jubilarca. Prezidijum Vrhovnog sovjeta SSSR, Savet ministara SSSR i Centralni komitet Komunističke partije Sovjetskog Saveza toplo su čestitali Lenjingrađanima i poželeli im nove uspehe u velikoj opštenarodnoj borbi za trijumf komunizma. Za ogromne zasluge radnih ljudi grada prema domovini i za nove uspehe postignute u oblasti industrije i kulture, Lenjingrad je odlikovan i drugim ordenom Lenjina. Sada na zastavi grada-heroja blistaju tri ordena — simbol njegove večne, neprolazne slave.

IMENIK

A

Akimov S.D. — 76—77
 Akulićev P.N. — 440—441
 Aleksejev A.V. — 375—376
 Aleksejev P.T. — 675—676
 Alijev A.M. — 668—669
 Alimov T. — 632—633
 Antonenko A.K. — 127—128
 Antonov A.P. — 699—701
 Antonov N.V. — 684—685
 Antonjuk M.A. — 113—114
 Arsenin — 186—187
 Astanin A.N. — 68—69
 Atroščenko J.N. — 156—157
 Avramkov P.I. — 547—548

B

Badulj F.A. — 346—347
 Bajkov A.A. — 71—72
 Bajmagambetov S.B. — 371—372
 Bajsultanov A.J. — 281—282
 Balandin M.F. — 670—671
 Balkvadze A.A. — 689—691
 Baranov V.I. — 414—415
 Barbašin I.P. — 22—23
 Barda M.A. — 699—701
 Barhatov — 47—48
 Barišev A.C. — 593—594
 Barišev A.F. — 668—669
 Bastrakov A.M. — 505—506
 Batluk A.B. — 477—478
 Bačakašvili I.D. — 693—695
 Baženov V.I. — 12—13
 Bek — Berenec — 212—213
 Bekbosunov Sarkazi — 668—669
 Bjelinski V.G. — 10—11
 Belousov L.G. — 280—81, 281—282
 Beljajev N.M. — 71—72
 Beljajev S.M. — 231—232
 Berestovenko M.P. — 678—679
 Berzarin N.E. — 196—197
 Bičevski B.V. — 69—71, 71—72, 417—418
 Blagojev D.N. — 10—11
 Blažević I.I. — 692—693
 Blumentrit Ginter — 713—714
 Bogatkin V.N. — 38—40, 62—63

Bogatov M. — 556—557, 557—558, 559—561, 597—598
 Bogdan J.I. — 343—345
 Bogdanov G.I. — 231—232
 Bojcov I.M. — 547—548
 Boldir M.C. — 345—346
 Boljšov G.F. — 231—232
 Bondarenko M.A. — 333—334
 Bondarev A.L. — 101—103
 Borisov V.M. — 732—734
 Borisov N.J. — 735—736
 Borodin A.P. — 12—13
 Bredihin F.A. — 12—13
 Brednikov N.A. — 375—376, 497—498
 Brinjko P.A. — 127—128
 Brusnev M.I. — 10—11
 Bubencov A.N. — 345—346
 Bučeljinikov K.F. — 333—334
 Budanov F.A. — 449—450
 Bule — 52—54
 Bumagin G.H. — 156—157, 245—247, 732—734
 Bunov S.P. — 698—699
 Burov A. — 97—99, 337—338
 Butlerov A.M. — 12—13
 Buzzdin K.M. — 434—435

C

Cajcler Kurt — 714—715
 Cibin A.V. — 434—435
 Cidipov P.S. — 342—343
 Cinčenko L.B. — 375—376
 Cvetajev V.D. — 113—114

Č

Cebišev P.L. — 12—13
 Čelnovok N.V. — 729—730
 Ceremnov L.A. — 186—187, 187—189
 Čerepanov A.I. — 570—571
 Čerepanov S.M. — 490—491
 Černi A.A. — 593—594
 Černiševski N.G. — 10—11
 Černuha N.A. — 697—698, 699—701
 Černjahovski J.D. — 77—79
 Černjavski I.I. — 689—691
 Čerokov V.S. — 678—679

Cibisov N.J. — 461—462
Cirkov A.V. — 220—221, 547—548
Cuherej N.M. — 668—669
Cumačenko I.S. — 187—189
Cuprova V.M. — 674—675

D

Davidenko G.M. — 127—128
Degtjarev G.J. — 409—410
Delj — 342—343
Demenkov L.V. — 678—679
Der Hans — 208—210
Dibrova P.A. — 29—30
Dikson C.O. — 232—233
Djačenko F.T. — 193—194, 194—195
Ditmar Kurt — 644—645
Diring — 389—391
Dmitrijev V.P. — 191—193
Dobrovolski — 97—99
Dobroljubov N.A. — 10—11
Donskoj — 116—117
Dostojevski F.M. — 12—13
Duhanov M.P. — 313—314, 317—318
Dunajev N.I. — 343—345, 345—346
Durigin L.P. — 233—235

E

Erdžigitov T. — 371—372

F

Fedorov T.V. — 470—471 ✓
Fedjuninski I.I. — 95—96, 144—145, 145—
146, 185—186, 298—299, 313—314, 363—364,
438—439
Ferč Fridrih — 393—395
Filipov N.P. — 698—699
Filipova T.N. — 355—356
Fomin F.F. — 193—194
Frolov V.A. — 80—81
Frunze M.V. — 194—195
Frunze T.M. — 194—195, 196—197

G

Galerkin B.G. — 71—72
Galjperin A.V. — 463—465
Gafatulin G. — 547—548
Gegelo — 262—263
Gerasimenco I.S. — 186—187
Gerasimov M.N. — 116—117
Gercen A.I. — 10—11
German A.V. — 201—202
Gladkih — 617
Gladišev N.A. — 670
Glinka M.I. — 12—13
Gogolj N.V. — 12—13
Goličenkov P.I. — 193—194
Golubov V.F. — 123—124, 124—125
Gopan — 388—389
Gorbačevski A.I. — 547—548
Gorelenko F.D. — 108—109, 650—651, 701—
702

Gorki A.M. — 12—13
Gorodecki N.V. — 80—81
Gorovor L.A. — 214—216, 313—314, 363—
364, 387—388, 562—563, 617
Gračev — 97—99
Granin B.M. — 127—128
Grečiškin V.N. — 547—548
Grečiškinov V.A. — 122—123
Grekov L.I. — 154—156
Gribojedov G.S. — 231—232
Grigorjev G.P. — 231—232
Gumanenko V.P. — 124—125
Gusev D.N. — 80—81, 387—388, 570—571,
583—584, 617
Gusev I.K. — 291—292, 292—294
Guzejev A.A. — 201—202

H

Habekov U.H. — 681—683
Hajlbrun O. — 232—233
Hakselj A. — 704—705
Halder Franc — 37—38, 52—54, 64—66
Hamilton M. — 580—582
Harčenko M.S. — 205—206
Harig Rudolf — 389—391
Haritonov A.D. — 22—23
Haritonov P.T. — 83—84
Hitema V. — 647—648
Hitler Adolf — 14—15, 27—28, 37—38, 100—
101, 213—14, 232—33, 357—59, 537—39, 618—
19, 704—705
Hjaninen Toivo — 552—553
Hohlov M.M. — 699—701
Hohlov P.I. — 122—123
Hozin M.S. — 80—81, 140—141
Holod F.F. — 333—334
Holostov D.I. — 580—582
Hrenov A.F. — 419—421
Hrusticki V.V. — 360—361, 547—548
Hruščov N.S. — 10—11, 740
Hudanin F.N. — 679—80, 680—81
Hudjakova N.D. — 273—274

I

Iljuško P.I. — 678—79
Iljin I.V. — 593—94
Iljin L.I. — 699—701
Ingenin A.A. — 375—376
Iozica — 83—84
Iofe A.F. — 71—72
Ivanov A.P. — 513—14
Ivanov F.S. — 85—86
Ivašečkin M.A. — 629—31, 631—32

J

Jakimov A.I. — 231—232
Jakovenko N.I. — 342—343
Jakovljev A.T. — 463—465, 465—466
Jakovljev B.M. — 334—335
Jakovljev B. N. — 22—23
Jakovljev M.I. — 193—194
Jakovljev V.F. — 140—141

Jegorenkov V.J. — 434—435
Jeljnikov J.G. — 685—687
Jeljutin V.P. — 668—669, 669—670
Jermak V.I. — 369—371, 371—372
Jerofejev V.D. — 346—347
Jeronen — 587—588
Jefimov A.A. — 685—687
Jefremov A.J. — 122—123
Junosov B.N. — 668—669
Jurcev A.V. — 375—376
Juškevič V.A. — 461—462

K

Kabanov J.I. — 445—446
Kabanov S.I. — 125—126
Kačanov V.M. — 79—80
Kajtel Viljem — 27—28—704—705
Kakovkin I.G. — 670
Kalantaj I.F. — 346—347
Kalinjin A.A. — 193—194
Kalinjin M.I. — 9—10, 296—298, 537, 738—
740
Kapustin J.F. — 81—83, 245—247, 736—738
Karandakov V.V. — 120—121, 292—294, 294—
295
Karasev A.V. — 255—257, 257—258, 258—
259, 259—261
Kargin P.K. — 292—294, 294—295
Kardanov M.A. — 676—678
Karicki K.D. — 375—376, 493—494
Kasatkina N.V. — 670—671
Katukov I.F. — 697—698, 698—699
Kihler Georg — 537—539
Kilin V. — 698—699
Kirov S.M. — 11—12, 12—13
Kiseljev G.J. — 701—702
Klementjev N.N. — 29—30, 80—81
Klenov P.S. — 29—30
Klikov N.K. — 141—142, 186—187, 211—212
Klimenčuk N.N. — 670—671
Kočubarov — 111—112
Kodin S.G. — 615, 615—617
Kolesnik P.S. — 294—295
Kolesnikov I.P. — 346—347
Kolmanson S.B. — 588—590
Koliškin D.P. — 343—345, 345—346
Kondratjev A.D. — 375—376
Kondraševi — 338—339, 339—341
Koneli — 361—363
Kononov I.V. — 416—417
Kornejev G.G. — 346—347
Korovnikov I.T. — 187—189, 190—191, 454—
455, 627—628
Korsin V.G. — 350—351
Koršunov K.I. — 547—548
Kostiljev G.D. — 292—294
Koševoj P.K. — 149—151, 151—152
Kovaljev G.N. — 689—691
Kovšarov I.A. — 154—156
Koziev A.G. — 521—522, 522—523, 529—530
Kozlov N.A. — 193—194
Krejpe V. — 713—714
Krasilov A.S. — 186—187
Krasnoperov A.P. — 335—337
Krohin M.F. — 685—687
Krutikov A.N. — 650—651

Krilov A.N. — 71—72
Krilov I.A. — 12—13
Krilov F.M. — 681—683, 683—684
Kujbišev V.V. — 11—12
Kujtunen Jalo — 683—684
Kulešov I.D. — 433—434
Kulik K.A. — 670, 670—671
Kulikov I.N. — 547—548
Kusari J. — 647—648
Kuznjecov A.A. — 69—71, 71—72, 81—83,
245—247, 273—274, 580—582, 732—734
Kuznjecov A.I. — 22—23
Kuznjecov A.N. — 71—72
Kuznjecov F.I. — 29—30
Kuznjecova N.J. — 355—356
Kuzmin M.K. — 154—156
Kuzmina (Ivanova) A.D. — 355—356

L

Lagunov F.N. — 271—273, 283—284
Lapšov I.A. — 354—355, 355—356
Lazarev I.G. — 85—86
Leb Viljem — 27—28, 80—81
Levčenko G.I. — 433—434, 621—622
Lenjin V.I. — 10—11, 11—12, 62—63, 265—
266, 713—714
Leonov — 584—586
Lesnjak T.P. — 697—698
Leščinin V.A. — 680—681
Lifanov — 186—187
Liholetov P.J. — 547—548
Lindeman Georg — 395—396, 460
Lisin S.P. — 227—228
Liskonoženko N.G. — 154—156
Lizjukov P.I. — 601—603
Loginov M.A. — 440—441
Loginov S.D. — 683—684
Lohovin A.M. — 294—295
Lomonosov M.V. — 12—13
Loskutov S.P. — 193—194
Lučin A.P. — 201—202, 375—376
Lukjanov A.V. — 692—693, 693—695

LJ

Ljermontov M.J. — 12—13

M

Mackevič — 580—582
Magdagulova L.K. — 462—463, 463—465
Majakovski V.V. — 12—13
Makarov F.S. — 231—232
Makarov I.V. — 440—441
Makarov M.S. — 598—600
Maksimov — 55—56
Mališev V.A. — 668—669
Malov S.I. — 615, 615—617
Mananov I.M. — 154—156
Manerhajm Karl — 16—18, 29—30, 613—615,
704—705
Mankevič A.I. — 291—292, 292—294
Manohin A. — 337—338
Maňštajn Fric — 14—15, 48—50, 50—51

Maresjev A.P. — 281—282
Markelov N.I. — 262—263
Markelov V.A. — 668—669
Martинov I.I. — 292—294, 294—295
Maslenikov I.I. — 440—441
Maslenski V.G. — 449—450, 450—451
Mazurenko A.J. — 729, 729—730
Mečnikov I.I. — 12—13
Mehanošin B.I. — 698—699
Mehlis L.Z. — 329—330
Melnikov A.V. — 674—675
Mendeljejev D.I. — 12—13
Mereckov K.A. — 144—145, 152—153, 363—
364, 387—388, 651—653
Merkurjev V. — 556—557, 557—558, 559—561
597—598
Mironenko — 605—607
Mironov M.J. — 547—548
Mironov P.V. — 674—675
Mitarev I.P. — 668—669
Mitjaev N.I. — 593—594
Mitroškin S.S. — 699—701
Moler Tojvo — 681—683
Molodcov D.S. — 339—341
Morozov A.A. — 71—72
Morozov I.D. — 669—670
Morozov T.I. — 547—548
Morozov V.I. — 79—80, 194—195
Morozov V.P. — 22—23
Moškin A.I. — 679—680
Možajev — 270—271, 271—273
Musorgski M.P. — 12—13
Mušnikov A.N. — 337—338

N

Naslednikov — 600—601
Naumenko G.P. — 615, 615—617
Nazarov A.V. — 687—689
Nedošivin V.G. — 483—484
Nekrasov N.A. — 12—13
Nemčikov V.I. — 668—669
Neučajev S.A. — 671—672
Nifontov A.A. — 345—346
Nikitin I.N. — 205—206
Nikitin M.N. — 156—157
Nikišev D.N. — 29—30
Nikolaev V.R. — 634—635, 635—636
Nikonov J.A. — 58—59
Novikov F.B. — 334—335
Novikov T.A. — 375—376

O

Ovladejev V.G. — 112—113
Objedkov V.P. — 375—376
Odincov G.F. — 404—405
Oeš K.L. — 607—608
Okruško I.I. — 345—346
Olonin V.V. — 593—594
Oplesnin N.V. — 89—91, 154—156
Orgin K.P. — 505—506
Orlov A.I. — 615, 615—617
Orlova V.P. — 355—356
Osatjuk D.I. — 349—350, 350—351
Osipov J.J. — 227—228
Osipov S.A. — 123—124, 124—125
Ozerov F.T. — 387—388

Paljčíkov S.P. — 547—548
Panfilov V.D. — 154—156
Pankov — 584—586
Pantelejev I. — 350—51, 351—53
Panjkov I.K. — 668—669
Parfinenko A.K. — 683—684
Pavlov D.V. — 271—73, 273—74, 274—76
Pavlov G.N. — 342—343
Pavlov I.P. — 12—13
Pavlov P.P. — 668—69, 669—70
Pavlova K. — 47—48
Pečatnikov T.J. — 231—232
Pčelincev V.N. — 193—194
Peregudov A. I. — 547—548
Perepelov L. — 97—99, 337—338
Pestereva P.V. — 355—356
Petrov — 598—600
Petrova A.V. — 205—206
Petuhov V.F. — 440—441
Pigareva — 262—263
Pigarevič B.N. — 651—653
Pigorov N.I. — 12—13
Pisarev D.I. — 10—11
Pjatikop M.J. — 154—156
Playski — 97—99
Platonov S.P. — 22—23
Plis I.G. — 669—670, 670
Plotkin M.N. — 122—123
Podlucki — 88—89
Pokrišev P.A. — 729, 729—730
Polenski — 186—187
Poljakov N.A. — 345—346, 360—361
Popkov P.S. — 71—72, 81—83, 535—537
Popov A.S. — 12—13
Popov A.I. — 701—702
Popov M.M. — 29—30, 68—69, 80—81, 387—
388
Popov M.R. — 668—669
Porčunov — 271—273
Preobraženski J.N. — 121—122, 122—123
Prohorov V.M. — 231—232
Purkarev M.A. — 196—197
Puškin A.S. — 12—13
Pšenikov P.S. — 108—109

R

Rabazov N.A. — 615, 615—617
Račkov A.N. — 375—376
Rajnberg J.L. — 462—463, 463—465
Rakov V. I. — 729—730
Rašupkin A. I. — 154—156
Repin I.J. — 12—13
Ribentrop Joahim — 618—19, 684—85
Rimski-Korsakov N.A. — 12—13
Ribaljčenko S.D. — 321—322, 409—410, 567—
568
Riti Risto — 618—619, 684—685, 687—689,
704—705
Ritov N.A. — 547—548
Rjazanov — 445—446
Roganov — 584—586
Roginski S.V. — 189—190, 485—486
Rogožin I.M. — 699—701
Rodionov — 341—342
Romanenko P.L. — 547—548

- Romanovski V.Z. — 313—314, 318—320,
363—364
- Rozigrajev V.A. — 231—232
- Rudčenko — 605—607
- Rutkovski F.J. — 434—435
- Ruzvelt Franklin — 537—539, 738—740
- S
- Salihov E.B. — 461—463, 463—465
- Saltikov-Sčedrin M.J. — 12—13
- Samohin M.I. — 400—401
- Sazikin — 445—446
- Sečenov I.M. — 12—13
- Seliverstov — 584—586
- Semaško V.V. — 68—69
- Semjonov N.N. — 71—72
- Seregin — 605—607
- Sergejev S.A. — 231—232
- Sergijenko M.P. — 345—346
- Silantjev A.P. — 154—156
- Silkin K.V. — 699—701
- Simonjak N.P. — 337—338, 338—339, 360—
361, 441—442
- Sinčuk V.P. — 547—548
- Sinelnikov N.I. — 375—376, 510—512
- Sirota F.I. — 356—357, 729—730, 736—738
- Skatulov — 97—99
- Skuridin I.K. — 547—548
- Skvirski L.S. — 80—81
- Smirnov A.P. — 244—245, 732—734
- Smirnov M.S. — 439—440
- Smoljačkov F.A. — 193—194, 194—195
- Sobenikov P.P. — 31—32, 38—40
- Sokolov A.A. — 434—435
- Sokolov A.I. — 346—347
- Sokolov I.J. — 657—658
- Sokolov V. — 270—271
- Sokolov V.A. — 670—671, 671—672
- Sokolova O.V. — 262—263
- Sokura P.T. — 127—128
- Soldatkina — 283—284
- Sologuhov P. — 350—351, 351—353
- Solomonenko I.I. — 588—590, 590—591, 634—
635
- Solovjev N.S. — 245—247
- Solovjev N.V. — 71—72, 732—734
- Sotnikov A.I. — 231—232
- Spiridonenko I.D. — 698—699
- Spirin A.I. — 438—439, 439—440
- Spirin V.R. — 675—676
- Staljin J.V. — 26—27, 30—31, 42—43
- Starikov F.N. — 68—69, 318—320, 483—484
- Stepanjan N.G. — 729, 729—730
- Subotin A.L. — 81—83
- Suhomlin A.V. — 183—185, 461—462
- Surikov V.I. — 12—13
- Svetlov I.G. — 375—376
- Sviridov V.P. — 71—72, 467—469
- S
- Sahrinski D.A. — 231—232
- Salin — 600—601
- Saripov A.G. — 547—548
- Saronov M.F. — 445—446
- Satelen M.A. — 71—72
- Sestakov I.P. — 670
- Š
- Sevaldin T.I. — 71—72
- Severdalkin P.R. — 201—202, 233—235
- Sigorin A.F. — 670, 670—671
- Sikin I.V. — 283—284
- Silov A.M. — 270—271, 283—284
- Sirokov D.M. — 670, 670—671
- Sitov A.D. — 335—337
- Sreter — 262—263
- Stikov T.F. — 244—245, 387—388, 651—653,
732—734
- Suligolovec G.V. — 440—441
- Suljkin R.L. — 670—671
- Sumilkov — 670—671
- Sutov I.P. — 194—195, 196—197
- Sušin I.F. — 371—372
- Svišeljman — 388—389
- Svarev A.F. — 692—693
- Sćeglov A.F. — 449—450, 450—451
- Sćerbakov V.I. — 89—91
- Sćurov M.I. — 231—232
- T
- Tarakanov — 598—600, 603—605
- Tatarčuk N.I. — 698—699
- Tatarinov — 47—48
- Teneson I. — 342—343
- Teslef — 687—689
- Tihomirov V.A. — 434—435
- Tihonov M.I. — 668—669
- Tihonov N.S. — 353—354, 356—357, 735—736
- Tikeljajnen P.A. — 120—121
- Timirjazev K.A. — 12—13
- Timohin S.N. — 615, 615—617
- Tipanov A.F. — 547—548
- Tipelskirk Kurt — 16—18, 18—19, 537—539,
618—619, 715—717
- Točiski P.V. — 10—11
- Tolstoj A.N. — 580—582
- Traykin I.V. — 225—226
- Tribuc V.F. — 29—30, 317—318, 318—320,
387—388, 568—570
- Trubačev V.A. — 111—112, 112—113, 513—514
- Tujev I.L. — 699—701
- Tuparev D.P. — 335—337
- Turgenjev I.S. — 12—13
- Turuhanov G.I. — 518—519, 519—521
- Tuvalović J.F. — 201—202
- U
- Ulijanovski G.G. — 547—548
- Urazov A.A. — 71—72
- Uškov D.K. — 595—597
- V
- Vasiljev J.F. — 274—276
- Vasiljev M.A. — 670
- Vasiljev N.G. — 158—159, 160—161, 375—376,
510—512
- Vatutin N.F. — 38—40
- Vedmedenko I.I. — 584—586, 586—587
- Verbicki A.D. — 245—247, 732—734
- Veresov V.I. — 547—548
- Vermizin — 605—607
- Vestfal Z. — 713—714
- Vežlivcev I.D. — 193—194

- Vizirov N.P. — 434—435
Vlasov A.A. — 211—212
Volkov A.I. — 441—442
Volovič K.I. — 201—202
Vorobjev B.J. — 71—72
Voronihin A.N. — 12—13
Voronov N.N. — 136—137, 597—598
Vorošilov K.J. — 42—43, 80—81, 81—83,
305—306, 313—314
Voznesenski N. — 236—237, 736—738, 738—740

Z

- Zabelin A.A. — 231—232
Zaharov A.D. — 12—13
Zarahov M.V. — 42—43
Zaharov V.P. — 345—346
Zahodski A.I. — 109—111, 111—112
Zajcev P.A. — 69—71, 71—72
Zajcev V.M. — 154—156

- Zaljeman I.M. — 71—72
Zamirovski N.M. — 145—146
Zayjalov — 47—48
Zazigin I.S. — 668—669
Zotov V.A. — 547—548
Zubakov V.J. — 334—335
Zubrik T.A. — 355—356
Zujenkov A.N. — 698—699
- Z
- Zalnin G.S. 342—343
Zdanov A.A. — 42—43, 80—81, 81—83, 261—
262, 273—274, 286—287, 387—388, 427—429,
617, 732—734
Zdanov N.N. — 596—597
Zeltov A.S. — 80—81
~~Zukov G.K. — 93—95~~
Zuravljev I.P. — 321—322, 412—413

INDEKS GEOGRAFSKIH NAZIVA

A

Afrika — 177—178
 Agalatovo — 179—180
 Ajta Lamba — 650—651
 Alakurti — 130—132
 Alehovčina — 645—647, 650—651
 Aleksandrovka — 391—392, 541—542,
 587—588, 588—590
 Aleksejevka — 527—529, 529—530
 Altits — 32—34
 Amerika — 177—178
 Amsterdam — 537—539
 Andronova gora — 653—654
 Andrusovo — 653—654
 Anensko — 220—221, 316—317, 337—338
 Anolovo — 412—413
 Antrea, st. 596—597, 607—608, 608—611,
 613—615
 Antropsino — 475—477
 Antula — 681—683
 Apraksin Bor — 487—488, 517—518
 Arbužovo — 220—221, 316—317, 317—318
 Argul, rt — 387—388
 Arhangelsk — 25—26
 Arhangelska oblast — 356—357
 Aševski srez kalinjinske oblasti — 158—
 159
 Atsalama — 504—505
 Australija — 177—178
 Autiokorpela — 611—612
 Auvere, st. — 504—505, 505—506, 575—576
 Avinovo — 532—533
 Azerbejdžanska Sovjetska Socijalistička
 Republika — 296—298
 Azeri — 504—505
 Azija — 177—178, 383—384

B

Babino — 81—83, 487—488
 Baku — 296—298
 Balakleja — 208—210
 Baltičko m. — 14—15, 27—28, 124—125, 174—
 175, 198—200, 200—201, 225—226, 228—229,
 306—308, 310—312, 393—395, 395—396, 549—
 550, 713—714, 727—728
 Baltik — 242, 282—283, 395—396, 727—729
 Baranova — 48—50, 50—51

Barencovo m. — 550, 552—553
 Baškirска Autonomna Sovjetska Šocijalistička Republika — 228—29,
 Batecka — 76—77, 79—80, 231—32, 251—53,
 404—405, 413—14, 416—17, 457—58, 466—67,
 489—490, 490—91, 491—93, 495—97, 497—98,
 516—17, 517—518
 Batecka st. — 67—68, 466—67, 517—18
 Batecki srez lenjingradske oblasti — 377—
 379
 Begunuce — 180—182, 403—404, 469—470
 Beć — 9—10
 Belebejkovski srez lenjingradske oblasti —
 158—59, 201—202, 233—35
 Belo more — 14—15
 Belomorsk — 650—651
 Belomorsko-baltički kanal — 14—15, 559—
 61, 644—45, 687—89, 691—92, 705—706
 Beloostrrov — 180—182
 Beloruska Sovjetska Socijalistička Republika —
 9—10, 19—20, 27—28, 36—37,
 386—87, 559—61, 618—19, 638—39, 642,
 684—85, 704—705, 715—17
 Belajevska močvara — 337—38, 339—41
 Beregove Morine — 404—405
 Berezice — 509—510
 Berezovik — 372—73
 Bezabotni — 412—13, 416—17, 437—38, 446—
 447
 Bezimeno — 447—48
 Bežanica — 158—59, 533—34
 Berlin — 9—10, 121—22, 173—74, 389—91,
 727—29
 Bjerke o. — 549—550
 Bjerkezund, moreuz — 621—622
 Bjerkski arhipelag — 621—22, 624—25, 625—
 27, 636—38, 640—42
 Bliski istok — 303—304
 Bljahino — 518—519
 Bogdanovo — 493—494
 Bojocko — 50—51
 Bologo — 140—141, 217—218
 Bolj. Divenka — 483—84
 Bolj. gori — 113—14, 680—81, 681—83
 Bolj. Gorlovo — 76—77
 Bolj. logor — 447—49
 Bolj. Kirkiamjaki — 595—96
 Bolj. Kuritsan-Sou — 571—72
 Bolj. Kuzmino — 97—99, 132—33, 403—404
 Bolj. Pavi — 530—532

Bolj. Podsonje — 494—95
Bolj. Sapsk — 44—46, 47—48, 48—50, 51—52,
60—62, 64—66, 71—72, 72—73, 469—70
Bolj. Simonogont — 408—409
Bolj. Tjuters, o. — 198—200, 200—201
Bolj. Toroškoviči — 518—19
Bolj. Utorgoš — 518—19, 529—30
Bolj. Višera — 142—44, 151—52
Bolj. Vitolovo — 92—93, 93—95, 446—47
Bolj. Volick — 48—50
Bolj. Zagorje — 527—29
Bolj. Zamošće — 239—40, 404—405, 490—91
Bolj. Zvad — 525—26
Bolj. Zabino — 403—404
Bologo — 140—41, 217—18
Boljševo — 482—83, 483—84
Bornice — 475—77
Boroviči — 517—18, 530—32
Botnički z. — 124—25, 228—29
Breja — 512—13
Brisel — 537—39
Budimpešta — 9—10
Budogošć — 140—41, 141—42, 142—44, 144—
45, 146—48
Bugarska — 550
Burjatsko-Mongolska Autonomna Sovjet-
ska Socijalistička Republika — 229

C

Capeljka — 516—17, 527—29, 529—30
Centralna Karelja — 651—53
Crno m. — 550

C

Casovena gora — 650—51
Cečulin — 413—14, 455—57
Čehoslovačka — 740
Čereha, r. — 27, 38—40, 529—30
Ceremenecko, j. — 498—500
Cerepovec — 217—18
Černova — 201—202
Čihačevo — 158—59, 401—403, 533—34
Čin-o j. — 696—97
Čjorna, r. — 222—24
Čjorno, j. — 510—512
Čkalovska oblast — 298—99
Čolovo — 182—83
Čudovo — 38—40, 79—80, 81—83, 83—84,
85—86, 88—89, 117—18, 189—90, 190—91,
191—93, 193—94, 251—53, 308—309, 365—67,
396—97, 400—401, 413—14, 443—45, 454—
55, 455—57, 461—62, 466—67, 470—71, 478—
79, 485—86, 487—88, 495—97, 497—98, 501—
502, 517—18, 541—42
Čudski Bor — 461—62
Čudsko, j. — 38—40, 43—44, 44—46, 47—48,
55—56, 56—58, 64—66, 391—92, 502—503,
508—509, 516—17, 523—25, 525—26, 526—27
Čunovo — 650—651

D

Dagda — 532—533
Dago (vidi Hiuma)
Dajmišće — 482—483

Dalekovo — 513—514
Danilkin — 527—529
Danska — 205—206
Daugavplis (Dvinsk) — 27—28, 32—34, 532—
533
Dedoviči — 158—59, 202—204, 532—33, 533—
34
Dedovički srez lenjingradske oblasti —
158—59, 232—33
Demansk — 18—19, 180—82, 195—96, 197—
98, 208—210, 210—11, 212—13, 213—14, 715—
17, 723—25
Derevik — 512—513
Dereviana — 685—687
Desna — 32—34
Didvino — 485—486
Dimno — 387—388
Divenski — 396—397, 502—503
Djatlice — 408—409, 443—45, 465—66, 469—70
Dno — 48—50, 50—51, 51—52, 66—67, 79—80,
80—81, 158—59, 179—80, 182—83, 231—32,
397—99, 401—403, 462—63, 465—66, 466—
67, 486—87, 491—93, 498—500, 516—17, 518—
19, 530—32, 552—33, 533—34
Dno, st. — 232—33
Dnovski srez lenjingradske oblasti —
201—202
Dnjepar, r. — 36—37, 286—87, 369—71, 382—
83, 644—45
Dnjestar, r. — 644—645
Dobrine — 518—519
Dolgovka — 512—13, 513—14, 514—15
Dolgovo — 404—405, 413—14, 414—15, 455—57
Dolgovski Moh — 491—493
Dolguška, r. — 512—513
Dolinsko, j. — 387—88, 461—62
Dolžice — 516—517
Domkino — 516—517
Don, r. — 208—10, 286—87, 310—12, 644—45,
714—15
Donbas — 14—15, 129—30, 179—80, 208—10,
296—98, 382—83
Dorogino — 217—218
Dorožno — 467—469
Drisa — 532—533
Družna Gorka — 483—484
Dubisa, r. — 32—34
Dubniki — 526—527
Dubonoviči — 43—44
Dubovik — 182—183, 372—373
Dubrovka — 293, 141—142, 387—388
Dudergof — 92—93, 93—95, 403—404, 409—
10, 446—47, 447—49
Dudergofka, r. — 447—49
Dudergosko, j. — 447—49
Dugo, j. — 447—49
Dvinsk — vidi Daugavpils

E

Elisenvara — 615—17, 619—20
Elisenvara, st. — 617
Ema-Jigi, r. — 54—55
Englesko — 178—79, 383—84, 552—53
Esi-sari, o. — 629—31
Esko — 109—111
Esojla — 687—89

- Estonska Sovjetska Socijalistička Republika — 19—20, 31—32, 34—35, 36—37, 38—40, 42—43, 44—46, 47—48, 51—52, 52—54, 54—55, 55—56, 56—58, 59—60, 60—62, 64—66, 66—67, 67—68, 104—105, 121—22, 161—163, 164—166, 166—167, 193—95, 525—26, 526—27, 530—32, 535—37, 567—68, 618—19, 619—20, 635—36, 717—18
 Evropa — 26—27, 177—78, 236—37, 383—84, 552—53
 Ezelj, o. (vidi Sarema)
- F
- Fedorovska — 412—13
 Fedorovsko — 93—95, 480—82
 Fedoruhovo — 463—65
 Fenjkovo — 684—85
 Feodosija — 308—309
 Finev Lug — 404—405, 413—14, 455—57, 489—90, 495—97, 517—18, 541—42
 Finska — 29—30, 37—38, 41—42, 104—105, 109—11, 224—25, 228—29, 289—91, 383—84, 393—95, 395—96, 537, 537—39, 550, 552—53, 559—61, 561—62, 567—68, 568—70, 574—75, 613—15, 618—19, 619—20, 624—25, 636—38, 638—39, 644—45, 653—54, 684—85, 687—88, 691—92, 696—97, 699—701, 701—702, 702—703, 704—705, 710—11, 717—18
 Finski z. — 29—30, 36—37, 38—40, 41—42, 42—43, 44—46, 47—48, 55—56, 56—58, 59—60, 69—71, 74—76, 99—91, 95—96, 96—97, 99—100, 108—109, 121—22, 122—23, 124—25, 127—28, 128—29, 129—30, 136—37, 137—38, 173—74, 174—75, 178—79, 198—200, 200—201, 224—25, 225—26, 227—28, 240—41, 304—305, 306—308, 310—12, 387—88, 433—34, 501—502, 502—503, 537, 552—53, 553—55, 555—56, 559—61, 561—62, 563—65, 566—67, 568—70, 574—75, 580—82, 582—83, 590—91, 594—95, 600—601, 603, 608—611, 611—12, 625—627, 636—38, 640—42, 727—29
 Finsko Kojrovo — 93—95, 409—410
 Francuska — 26—27, 148—49, 149—51, 152—53, 205—206, 308—309, 383—84
 Frunzeovski rejon Lenjingrada — 250
 Furen, o. — 125—126
 Furušer, o. — 125—126
- G
- Gajtolovo — 130—32, 309—10, 313—14, 316—17, 318—20, 342—43, 348—49
 Galašovka — 480—82
 Gacina (vidi Krasnogvardejsk)
 Gdov — 42—44, 54—55, 201—202, 231—32, 232—33, 233—35, 401—403, 502—503, 506—507, 516—17
 Gdovski srez lenjingradiske oblasti — 156—57, 201—202, 205—206, 377—79
 Girvas — 644—45
 Glubočka — 189—90
 Gluboko, j. — 74—76
 Glušica — 487—88
 Gogland, o. — 198—200
 Golovkino — 74—76
 Golupkovo — 498—500
 Gontova Lipka — 214—16, 221—22, 309—10, 357—59, 387—88
 Gorinevo — 457—58
 Gorke — 443—45, 512—13
 Gorki — 58—59
 Gorkovska oblast — 296—98, 298—99
 Gorodišče — 50—51, 529—30
 Gorodok 1. — 220—21, 309—10, 312—13, 337—38, 339—41, 349—50, 351—53, 356—57, 357—59
 Gorodok 2. — 309—10, 310—12, 337—38, 338—39, 339—41, 349—50, 351—53, 356—57, 357—59
 Gorska — 434—35
 Goruška — 50—51
 Gostilice — 337—38, 391—92, 399—40, 443—45
 Gostinopolje — 288—89
 Gridino — 526—27
 Gruzino — 81—83, 140—41, 141—42, 144—45, 146—48, 148—49, 149—51, 151—52, 152—53, 391—92
 Gubene — 32—34
 Gumbarice — 653—54
 Gusino — 373—75
- H
- Halolan-jarvi — 605—607
 Hamina — 567—68, 568—70, 625—27
 Hanibalovka, r. — 305—306, 571—72
 Hankjulja — 632—33
 Hanko, poluostrvo — 36—37, 59—60, 121—22, 125—26, 127—28, 128—29, 198—200, 224—25, 225—26, 281—82
 Hanukola — 627—28
 Hapala — 588—90
 Harapajnen — 613—15
 Hapasarske hridine — 625—27, 631—32
 Hapsalu — 122—23
 Harlu — 693—95
 Harkov — 208—10, 210—11, 236—37, 296—98
 Harvazi, močvara — 571—72
 Hejkurila — 611—12
 Hejnioki — 613—15
 Helsinki — 224—25, 556—57, 559—61, 568—70, 613—15, 615—17, 618—19, 684—85, 704—705
 Hirelja — 563—65, 571—72, 591, 591—93
 Hitola — 116—17, 117—18, 567—68, 607—608
 Hitola, st. — 608—611
 Hiuma (Dago), o. — 38—40, 54—55, 122—23, 123—24
 Hmelišči — 152—53
 Holm — 38—40, 51—52, 158—59, 202—204, 210—211, 522—23, 432—33, 533—34, 534—35
 Holtila — 596—97, 603
 Honkavara — 699—701, 701—702
 Horšen, o. — 125—126
 Hovinma — 625—627
 Hrapeljki — 495—97
 Hujetal — 625—627
 Humalioki, z. — 621—622
 Humola — 607, 611—612
 Hutnj — 391—392
 Huvila — 570—571, 611—612
 Hvojna — 217—218

Ivanovsko — 44—46, 47—48, 48—50, 51—52, 60—62, 64—66, 71—72, 72—73, 84—85, 86—88, 103—104, 138—140, 153—154, 218—220, 364—365
 Ivanjkovo — 674—675
 Iva Seljga — 681—683
 Idrica — 38—40, 43—44, 397—399, 461—462, 532—533
 Ignatovo — 532—533
 Igleni potok — 157—158
 Ignjola potok — 114—115
 Igomej — 508—509, 509—510
 Ihantala — 634—635
 Ikola — 591—593
 Ilomantsi — 696—697, 698—699, 699—701
 Iljakulja — 607—608, 611—612
 Ilja Hotaka — 557—558
 Ilješi — 72—73
 Iljino — 443—445
 Iljkino — 465—466, 475—477
 Iljmenjsko (Iljmenj), j. — 37—38, 64—66, 66—67, 67—68, 79—80, 81—83, 130—132, 140—41, 141—42, 146—48, 178—79, 194—95, 306—308, 387—88, 388—89, 391—92, 392—93, 400—401, 403—404, 419—21, 454—55, 461—62, 467—69, 494—95, 501—502, 539—41, 715—17
 Imatra — 619—620
 Impilahti — 289—291
 Ino — 566—567, 603
 Inonkujla — 562—563, 595—596
 Iran — 303—304
 Irsa, st. — 153—154, 372—373
 Isk-jarvi, j. — 611—612
 Istočna Evropa — 550
 Istočna Pruska — 27—28, 29—30, 31—32, 549—550, 642
 Italija — 383—384, 537—539
 Izora — 483—484
 Izori — 489—490
 Ižora, r. — 69—71, 85—86, 473—474, 480—482

Jaglijajarvi — 696—697
 Jajurjapja — 557—558, 612—613
 Jajurjapjan-jarvi, j. — 565—566, 607, 607—608
 Jam, st. — 508—509, 509—510
 Jam-Ižora — 85—86, 86—88, 91—92, 153—154, 180—182, 211—212, 218—220
 Jamokino — 527—29
 Jangera, r. — 676—678
 Janisjarvi — 693—695
 Japan — 178—179, 383—384
 Japilja — 563—565, 570—571, 588—590, 591
 Jarcevo — 60—62
 Jarisevjan-nejme, rt — 613—615
 Jaroslavskaja oblast — 337—338
 Jaski — 202—204
 Jazno, j. — 532—533
 Jeglino — 487—488
 Jelagino — 443—445
 Jelemci — 518—519
 Jelizavetino — 469—470, 470—471, 471—473, 474—475, 477—478
 Jelizavetino, st. — 469—470

Jeljnja — 60—62
 Jihvi — 504—505, 505—506
 Johanes — 607, 611—612, 627—628, 628—629, 629—631
 Jokisku — 611—612
 Jugistočna Evropa — 550
 Jugoslavija — 383—384, 426—427
 Julentja — 608—611
 Julis-jarvi, j. — 605—607
 Julja Tolvajarvi, j. — 698—699
 Justila — 615—617, 625—627
 Justozero — 645—647, 689—691, 691—692
 Jutulampi — 695—696
 Južna Karelija — 19—20, 20—22, 22—23, 301, 549—550, 550, 552—553, 553—555, 555—556, 559—561, 561—562, 562—563, 591, 613—615, 619—620, 635—636, 636—638, 638—639, 642, 643—644, 644—645, 645—647, 650—651, 651—653, 660—661, 668—669, 702—703, 704—705, 705—706, 710—711, 715—717, 717—718

K

Kahkala — 608—611
 Kajslahti — 625—627
 Kajslahti, st. — 611—612, 632—633
 Kakin-sari — 611—612
 Kakoviči — 650—651
 Kalelevo — 586—587, 588—590, 591
 Kalinjin — 140—141
 Kalinjingrad (Kenigsberg) — 601—603
 Kalinjinska oblast — 19—20, 533—534, 534—535, 535—537, 717—718
 Kalivo Lahti — 650—651
 Kalvarija — 32—34
 Kamenka — 574—575
 Kamjaran-hovi — 613—615
 Kanala — 571—572
 Kandalakša — 653—654
 Kanel-jarvi, j. — 603
 Kanoma — 673—674
 Kapinolan-jarvi, j. — 608—611
 Kapilovka — 443—445
 Karamiševo — 525—526
 Karamiševo, st. — 527—529
 Karataj, j. — 387—388, 461—462
 Karbuselj — 214—216
 Karelja — 67—69, 157—158, 552—53, 643—644, 653—654, 684—685, 705—706, 708—709
 Karelja — 674—675, 676—678
 Kareljska Maselga — 647—648
 Kareljska prevlaka — 16—18, 18—19, 19—20, 20—22, 22—23, 29—30, 36—37, 37—38, 38—40, 41—42, 67—68, 71—72, 81—83, 86—88, 88—89, 103—104, 104—105, 107—108, 108—109, 109—111, 111—112, 113—114, 114—115, 117—118, 118—119, 120—121, 160—161, 161—163, 163, 180—182, 304—305, 308—309, 387—388, 549—550, 550, 551, 552—553, 553—555, 555—556, 556—557, 557—558, 559—561, 561—562, 562—563, 563—565, 565—566, 566—567, 568—570, 570—571, 571—572, 572—574, 574—575, 575—576, 576—578, 579—580, 582—583, 583—584, 584—586, 586—587, 587—588, 588—590, 590—591, 591, 591—593, 593—594, 594—595, 595—596, 597—598, 600—601, 603—605, 607—608, 611—612, 612—613, 613—615, 615—617, 618—619, 619—620, 624—625, 625—

- 627, 634—635, 635—636, 636—638, 638—639,
 639—640, 640—642, 642, 651—653, 665—666,
 666—668, 701—705, 710—711, 715—717, 717—
 718
Karelofinska Sovjetska Socijalistička Republika — 109—111, 298—299, 537, 691—
 692, 704—705
Karetijan-jarvi, j. — 612—613
Karisalmi — 634—635
Karlovka — 487—488
Karsava — 532—533, 534—535
Kartaševska — 482—483
Kaskovo — 403—404
Kaspisko m. — 14—15
Kauksi — 504—505
Kaun-jarvi, j. — 607—608
Kaunas — 32—34
Kaupinsari — 612—613
Kaurula — 611—612
Kaušta — 482—483
Kavantsari, st. — 613—615, 615—617
Kavijarvi — 695—696
Kavkaz — 208—210, 236—237
Kavkaski greben — 208—210, 303—304
Kazačiha — 463—465
Kazaška Sovjetska Socijalistička Republika — 298—299, 299, 537
Kčera, ž. raskrsnica — 497—498, 498—500,
 519—521
Kečkužno — 650—651, 666—668
Kedajnjaj — 32—34
Kekrola — 571—572, 591
Keksgoljm — 116—117, 118—119, 291—292,
 553—555, 567—568, 608—611, 619—620
Kelkolovo — 214—216, 309—310, 316—317,
 318—320, 337—338
Kelomjakki — 563—565, 570—571, 591—593
Kemka — 513—514
Kenigsberg — vidi *Kalinjingrad*
Kerest, r. — 487—488
Kerč, poluostrvo — 178—179, 208—210
Kerč — 308—309
Kernovo — 95—96, 387—388, 391—392, 396—
 397, 465—466, 502—503
Kestenjga — 130—132, 653—654
Kiba, r. — 494—495, 498—500
Kibartaj — 32—34
Kihme — 56—58
Kijev — 36—37, 60—62, 296—298
Kilpenjoki — 613—615
Kina — 178—179, 383—384
*Kingise — 41—42, 44—46, 47—48, 51—52,
 68—69, 72—73, 73—74, 74—76, 201—202,
 251—253, 308—309, 396—397, 401—403, 403—
 404, 412—413, 425—426, 467—469, 469—470,
 474—475, 475—477, 487—488, 502—503, 504—
 505, 506—507, 541—542*
Kingisevski srez lenjingradske oblasti —
 205—206, 377—379, 401—403
Kinice — 650—651
*Kipen — 76—77, 403—404, 404—405, 414—415,
 445—446, 446—447, 450—451, 542—543*
Kirgiska Sovjetska Socijalistička Republika — 298—299
Kirilovski manastir — 391—392
Kirkovo — 84—85
Kirovska oblast — 298—299
- Kiriši — 16—13, 83—84, 84—85, 86—88, 100—
 101, 140—141, 141—142, 142—144, 144—145,
 146—148, 148—149, 152—153, 153—154, 178—
 179, 180—182, 185—186, 189—190, 193—194,
 251—253, 343—349, 715—717
Kiriši, st. — 372—373
Kiseleviči — 463—465
Kitelja — 695—696, 696—697
Kivač — 644—645
Kivasilansaljmi — 625—627
Kivenapa — 117—118, 553—555, 556—557,
 557—558, 562—563, 563—565, 570—571, 574—
 575, 586—587, 590—591, 591, 591—593,
 594—595, 595—596, 596—597, 639—640
Kivinijemci — 562—563, 567—568, 574—575,
 586—587, 595—596
Kjamjarja — 611—612
Kjamjarja, st. — 595—596, 607
Kjantjumja — 615—617
Kjuljmja — 446—447
Kjuljapakola — 612—613, 613—615
Kjumi-joki, r. — 619—620
Klabutice — 400—401, 516—517
Klajpeda — 27—28
Klocja, ostrva — 271—273
Klijučki — 403—404
Kobona — 224—225, 229—231, 270—271, 271—
 273, 288—289, 289—291
Kobono-karađeško pristanište — 288—289,
 289—291
Kojkari — 691—692
Kojvisto — 563—565, 567—568, 595—596, 611—
 612, 624—625, 629—631
Kojvisto, o. — 117—118, 118—119, 122—123,
 128—129, 129—130, 553—555
Kojvisto, poluostrvo — 611—612, 621—622
Kojviston-salmi, moreuz — 624—625
Kožema — 650—651
Kokorevo — 271—273
Kola, poluostrvo — 29—30
Kolat Seljga — 113—114, 692—693, 693—695
Kolonija Ovcino — 328—329
Kolpino — 85—86, 88—89, 89—91, 91—92, 93—
 95, 99—100, 100—101, 117—118, 251—253,
 304—305, 435—437
Komijska Autonomna Sovjetska Socijalistička Republika — 537
Kondopoga — 691—692
Konduja — 190—191
Konec — 647—648, 648—649
Konevic, ostrvo — 566—567, 570—571, 591—
 593
Konstantinovka — 92—93, 93—95, 416—417
Kontu — 594—595
Kopansko, j. — 74—76
Kopcovce — 27—28
Kopilovo — 650—651
Koporje — 74—76, 76—77, 465—466
Koporski zaliv — 74—76, 89—91, 99—100,
 388—389, 461—462, 467—469, 539—541
Koporski plato — 44—46, 48—50, 64—66,
 71—72, 74—76, 89—91, 467—469, 469—470
Korbos — 653—654
Korčilovo — 48—50
Korjala — 612—613
Korodinja — 190—191
Korpiseljkja — 696—697, 699—701
Kosela — 612—613

Koskil-lamet, j. — 634—635
Kotka — 568—570, 617, 619—620, 621—622,
625—627
Kotkozero — 678—679, 681—683
Kotli — 74—76, 425—426
Kotlin, os. — 198—200, 304—305, 306—308
Kotovci — 404—405
Kouvola — 619—620
Kovaši, r. — 95—96
Kožerice — 443—445, 465—466
Kraslava — 32—34
Krasna Gorka — 189—190, 190—191, 239—240
Krasnogardejsk (Gatčina) — 14—15, 50—
51, 67—68, 69—71, 72—73, 74—76, 84—85,
85—86, 88—89, 93—95, 96—97, 213—214,
251—253, 308—309, 391—392, 396—397, 399—
400, 401—403, 403—404, 412—413, 435—437,
445—446, 446—447, 449—450, 465—466, 466—
467, 467—469, 469—470, 470—471, 471—473,
473—474, 474—475, 475—476, 477—478, 483—
483, 485—486, 541—542
Krasnogardejski rejon Leningrada —
259—261, 262—263, 401—403
Krasnodarski kraj — 298—299
Krasno Selo — 91—92, 92—93, 93—95, 95—96,
96—97, 97—99, 99—100, 164—166, 180—182,
308—309, 389—391, 391—392, 396—397, 399—
400, 400—401, 403—404, 404—405, 409—410,
412—413, 414—415, 443—445, 445—446, 446—
447, 447—449, 449—450, 450—451, 451,
451—453, 500—501, 541—542, 717—718
Krasno Selo, st. — 447—449
Krasno Gore — 513—514
Krasni Bor — 216—217, 218—220
Krasnojarski kraj — 298—299
Kraskovo — 571—572
Krečno — 404—405, 413—414
Kremeno — 12—13
Kreni — 514—515
Krestci, st. — 217—218
Krim — 18—19, 129—130, 179—180, 208—210,
210—211, 213—214, 222—224, 233—235, 236—
237, 386—387, 549—550, 643—644
Kriserit, rt. — 631—632
Kričkovo — 72—73
Kronštadt — 14—15, 27—28, 59—60, 60—62,
72—73, 74—76, 88—89, 104—105, 107—108,
109—111, 127—128, 128—129, 129—130, 137—
138, 180—182, 198—200, 224—225, 225—226,
268—269, 304—305, 306—308, 310—312, 387—
388, 434—435, 438—439, 568—570, 629—631
Krošn-ozero, j. — 681—683
Krutik — 404—405
Kšentice — 493—494
Kuban — 296—298
Kudom zaliv — 647—648, 698—699
Kuzbas — 356—357
Kujbiševska oblast — 296—298
Kujtjaži — 680—681
Kukaupi — 613—615
Kumsa 2. — 689—691
Kumsa, r. — 708—709
Kunda — 56—58
Kunkino — 217—218
Kuokala — 588—590
Kuojem-jarvi, j. — 607—608, 608—611
Kuolisma — 699—701
Kuparsari — 607—608, 612—613

Kurkijoki — 116—117
Kurovice — 482—483, 502—503
Kursk — 9—10, 369—371, 382—383, 715—717
Kuterseljkja — 570—571, 590—591, 594—595,
595—596, 597—598, 601—603, 603

L

Ladoga — 91—92, 140—141, 280—281, 281—282,
282—283, 283—284
Ladoški kanal — 310—312
Ladoško (Ladoga) j. — 15—16, 16—18, 19—20,
20—30, 36—37, 38—40, 42—43, 76—77, 84—
85, 86—88, 88—89, 89—91, 99—100, 104—105,
107—108, 111—112, 112—113, 114—115, 116—
117, 130—132, 140—141, 141—142, 144—145,
145—146, 146—148, 160—161, 161—163, 180—
182, 198—200, 200—201, 224—225, 228—229,
258—259, 265—266, 268—269, 270—271, 278—
279, 280—281, 286—287, 287—288, 288—289,
289—291, 295—296, 296—298, 304—305, 305—
306, 306—308, 308—309, 309—310, 310—312,
314—316, 317—318, 318—320, 348—349, 351—
353, 356—357, 357—359, 359—360, 363—364,
377—379, 379—380, 380—381, 386—387, 387—
388, 425—426, 485—486, 535—537, 552—553,
555—556, 561—562, 563—565, 566—567, 568—
570, 582—583, 603, 612—613, 613—615,
619—620, 633—634, 645—647, 648—649, 650—
651, 674—675, 681—683, 693—695, 695—696,
714—715, 718—724, 726—727, 735—736
Ladoško j. st. — 274—276
Lahdenpohja — 111—112, 116—117, 303—304
Lahna-jarvi, j. — 650—651
Lajnoja — 571—572
Lampi-jarvi, j. — 588—590
Lapenranta — 116—117, 561—562, 567—568,
619—620, 681—683
Lapinlahti — 615—617
Lapinsko — 542—543
Larionovo o. — 152—153
Lavansari, o. — 225—226, 304—305, 387—388
Lejpjasuo — 608—611
Lejpjasuo, st. — 611—612
Lembalovsko j. — 556—557, 571—572, 595—
596, 603
Lemovža — 512—513
Lemovža, r. — 502—503
Lempilja — 601—603
Leningrad — kroz celu knjigu
Leningradска област — 19—20, 34—35, 36—
37, 38—40, 173—174, 200—201, 201—202,
231—232, 232—233, 239—240, 244—245, 251—
253, 262—263, 270—271, 301, 376—377, 377—
379, 382—383, 387—388, 388—389, 397—399,
400—401, 401—403, 427—429, 429—430, 447—
449, 465—466, 506—507, 517—518, 523—525,
526—527, 533—534, 537, 644—645, 717—718
Leontjevo — 489—490
Letonska Sovjetska Socijalistička Republika — 31—32
Levašovo — 567—568
Lezno — 152—153, 485—486
Libava — 490—491
Libunice — 490—491
Ligovo — 95—96, 96—97, 130—132, 132—133,
387—388

Ligovo, st. — 403—404
 Ligovski kanal — 389—391
 Lijepa (Libava) — 32—34, 34—35
 Lijkola — 595—596
 Limata, st. — 611—612
 Linka, r. — 151—152
 Lindoja — 653—654, 676—678
 Lipice — 95—96
 Lipka — 130—132, 138—140, 140—141, 185—186,
     213—214, 216—217, 309—310, 312—313, 313—
     314, 316—317, 318—320, 342—343, 343—345,
     348—349, 356—357, 359—360
 Lipola — 556—557, 595—596
 Lipsunahro — 701—702
 Lisil Nos — 433—434, 566—567, 568—570, 570—
     571, 580—582, 582—583
 Lisino korpus — 465—466, 469—470, 482—483
 Litvanska Sovjetska Socijalistička Repu-
     blika — 31—32
 Litolta, st. — 596—597
 Liusvara — 696—697, 699—701
 Livvara — 23, 32—34
 Lobanova — 309—310, 337—338
 Ločkina, r. — 526—527
 Lodejno polje — 16—18, 140—141, 645—647,
     653—654, 666—668, 670—671, 674—675, 676—
     678
 Loda — 185—186, 213—214, 216—217
 Logovino — 48—50, 533—534
 Lojmola — 114—115, 118—119, 650—651, 695—
     696
 Lojmola, st. — 112—113, 113—114, 650—651,
     693—695, 696—697
 Lojstola — 608—611
 Lokija — 158—159, 202—204, 532—533, 533—534
 Lokot, st. — 157—158
 Lomonosov — vidi Oranienbaum
 Longovnara — 41—42, 114—115, 698—699,
     699—701, 702—703
 Losice — 508—509, 509—510
 Loumatjoki, st. — 608—611
 Lovat, r. — 80—81, 194—195, 197—198
 Lovecka — 487—488
 Lubo-jarvi, j. — 114—115
 Luč — 519—521
 Ludoni — 43—44, 525—526, 527—529
 Luga — 38—40, 41—42, 43—44, 48—50, 51—52,
     60—62, 64—66, 67—68, 80—81, 88—89, 157—
     158, 179—180, 198—200, 231—232, 251—253,
     376—377, 396—397, 400—401, 401—403, 403—404,
     412—413, 465—466, 466—467, 469—470, 470—
     471, 482—483, 483—484, 486—487, 487—488,
     489—490, 491—493, 495—497, 497—498, 498—
     500, 501—502, 502—503, 506—507, 508—509,
     510—512, 512—513, 513—514, 514—515, 516—
     517, 517—518, 518—519, 519—520, 522—523,
     523—525, 530—532, 539—541, 541—542
 Luga, r. — 16—18, 40—41, 41—42, 43—44,
     44—46, 47—48, 48—50, 50—51, 52—54, 60—
     62, 63—64, 66—67, 67—68, 68—69, 69—71,
     73—74, 74—76, 76—77, 109—111, 161—163,
     163—164, 164—166, 166—167, 167—169, 247—
     248, 392—393, 396—397, 397—399, 466—467,
     469—470, 475—477, 480—482, 487—488, 491—
     493, 493—494, 494—495, 495—497, 497—498,
     498—500, 502—503, 506—507, 510—512, 513—
     514, 514—515, 517—518, 518—519, 519—520
 Lukjulja — 615—617

Luški srez lenjingradske oblasti — 205—
     206, 233—235, 262—263, 377—379
 Luvozero — 495, 647—648
 LJ
 Ljadi — 201—202, 502—503, 506—507, 508—
     509, 510—512, 516—517
 Ljadno — 391—392
 Ljadski srez lenjingradske oblasti — 377—
     379
 Ljubanji — 81—83, 83—84, 84—85, 85—86, 88—
     89, 117—118, 140—141, 180—182, 182—183,
     185—186, 187—189, 189—190, 190—191, 191—
     193, 193—194, 198—200, 201—202, 208—210,
     211—212, 213—214, 239—240, 364—365, 455—
     457, 465—466, 466—467, 469—470, 470—471,
     478—479, 482—483, 486—487, 487—488, 495—
     497, 501—502, 512—513, 517—518, 541—542
 Ljubanj, st. — 84—85
 Ljubino polje — 187—189, 189—190, 190—191,
     191—193
 Ljubljadi — 400—401, 404—405, 413—414,
     457—458, 489—490, 491—493
 Ljubotež — 526—527
 Ljupci — 404—405, 413—414
 Ljuta Bolota — 48—50
 Ljzi — 43—44
 M
 Madarska — 383—384, 550
 Magdalnen — 55—56
 Majevlo — 500—501, 523—525, 533—534, 534—
     535
 Majnila — 588—590
 Makslahti, z. — 628—629, 629—631
 Mala Bronica — 517—518
 Mala Višera — 140—141, 141—142, 144—145,
     148—149, 149—151, 167—169, 236—237, 237—
     239
 Mala Višerka, r. — 142—144, 148—149
 Mala Sabica — 512—513
 Mala Vruda — 72—73
 Majakovo — 527—529
 Majapohvja — 632—633
 Mali Utorgoš — 400—401, 517—518, 518—519
 Mali Tjuters, o. — 198—200
 Mali Volhovec, r. — 419—421
 Maliga, st. — 687—689
 Malo Zamošje — 490—491, 512—513, 513—514
 Malo Usadiče — 650—651
 Maluksa — 214—216, 485—486
 Maluksinski Moh — 140—141, 144—145, 213—
     214
 Manhino — 650—651
 Manokovo — 462—463, 463—465
 Marino — 316—317, 337—338, 359—360
 Marjanijemi — 611—612
 Marki — 611—612
 Maseljska — 650—651, 653—654, 654—656
 Maseljska, st. — 645—647
 Matčozero — 681—683
 Matila — 591—593
 Matkaseijkja — 645—647, 693—695, 695—696,
     696—697

- Medved — 89—91, 491—493, 493—494, 494—495,
     497—498, 498—500, 517—518, 525—526, 529—
     530
 Medvežjegorsk — 644—645, 645—647, 647—
     648, 653—654, 654—656, 666—668, 687, 689—
     691, 696—697
 Medveda gora — 647—648
 Megrozero — 649—650, 676—678, 678—679,
     680—681
 Mehikorma — 509—510, 525—526
 Mesokombinat — 85—96
 Melan-sari, j. — 612—613, 632—633
 Melkoviči — 518—519
 Menjkovo — 483—484
 Menjuši — 490—491, 491—493, 493—494, 494—
     495
 Mereč — 32—34
 Merekjurija — 504—505, 506—507
 Metsjakulja — 557—558, 570—571, 571—572,
     594—595, 595—596, 597—598, 603
 Metsjapirti — 591—593
 Mga — 81—83, 83—84, 86—88, 88—89, 93—95,
     100—101, 138—140, 152—153, 164—166, 180—
     182, 198—200, 211—212, 213—214, 214—216,
     218—220, 308—309, 309—310, 313—314, 318—
     320, 326—327, 338—339, 363—364, 364—365,
     365—367, 380—381, 389—391, 391—392, 399—
     400, 412—413, 435—437, 443—445, 455—457,
     466—467, 467—469, 473—474, 485—486, 717—
     718
 Mga, r. — 86—88, 214—216, 485—486
 Mga, st. — 84—85, 86—88, 153—154, 309—310,
     363—364
 Miljutino — 516—517, 517—518
 Minhen — 357—359
 Miroškinici — 653—654, 669—670, 672—673
 Mišino — 309—310, 312—313, 316—317, 318—
     320
 Miškino — 221—222, 222—224
 Mjaniku — 56—58
 Mjasni Bor — 186—187, 187—189
 Mjačino — 495—497
 Mjukjuljan-jarvi, j. — 619—620
 Mojka, platforma — 517—518
 Mojka, r. — 309—310, 310—312, 313—314,
     316—317, 317—318, 318—320
 Moloskovice — 72—73, 396—397
 Mcloskovice, st. — 73—74
 Molotki — 513—514
 Molvotice — 196—197, 202—204
 Mon, o. — vidi Muhi
 Monzundskaja o. — 59—60, 121—122, 122—123,
     124—125
 Morino — 66—67, 80—81
 Morje, z. — 224—225, 229—231
 Moskva — 9—10, 14—15, 18—19, 27—28, 37—
     38, 60—62, 81—83, 83—84, 84—85, 85—86,
     129—130, 130—132, 140—141, 141—142, 145—
     146, 146—148, 149—151, 153—154, 177—
     178, 227—228, 232—233, 236—237, 257—258,
     296—298, 383—384, 395—396, 487—488, 501—
     502, 547—548, 550, 552—553, 687, 713—714,
     714—715
 Moskovska Dubrovka — 100—101, 216—217,
     218—220, 220—221, 305—306, 313—314, 314—
     316, 317—318, 334—335, 337—338, 338—339,
     339—341, 357—359
 Moskovski rajon Leningrada — 253—254
- Mostki — 189—190
 Mosta, r. — 148—149
 Mšaga, r. — 50—51, 51—52, 52—54, 66—67,
     68—69, 79—80, 466—467, 494—495, 497—
     498, 514—515, 529—530
 Mšinska — 512—513
 Mšinska, st. — 508—509, 512—513
 Muanto — 695—696, 696—697
 Muhi (Mon). o. — 122—123
 Muola — 590—591, 593—596, 607, 611—612
 Muolan-jarvi, j. — 117—118, 607—608, 611—
     612
 Murila — 557—558
 Murmansk — 34—35, 395—396
 Mustamjaki — 601—603
 Musta-sari, o. — 632—633
 Mustalovo — 566—567, 571—572, 596—597
 Mustolovo — 214—216, 218—220, 220—221,
     309—310, 316—317
 Mustve — 53—56, 504—505
 Mustve, r. — 55—56
- N
- Nazarjevska — 660—661
 Nazija — 178—179
 Nazija, r. — 100—101
 Narva — 27, 38—40, 44—46, 47—48, 51—52,
     55—56, 68—69, 73—74, 198—200, 396—397,
     401—403, 403—404, 465—466, 467—469, 474—
     475, 502—503, 504—505, 505—506, 506—507,
     523—525, 530—532, 539—541, 550, 575—576
 Narva, r. — 52—54, 56—58, 64—66, 391—392,
     392—393, 393—395, 502—503, 504—505, 506—
     507, 523—525, 525—526
 Narvski zaliv — 525—526
 Narvska prevlaka — 54—55, 553—555
 Naselje Volodarskog — 95—96
 Naselje Mihajlovsko — 222—224, 313—314,
     316—317, 318—320
 Naselje estonsko I. — 214—216, 222—224
 Nastolovo — 408—409
 Nasva — 462—463, 463—465, 523—525, 533—
     534
 Nasva, r. — 462—463, 463—465
 Nasva, st. — 462—463
 Našči I — 489—490
 Našči, ž. raskrsnica — 457—458
 Navesti, r. — 54—55, 59—60
 Nekohovo — 413—414, 416—417, 455—457
 Nemačka — 18—19, 25—26, 29—30, 30—31,
     37—38, 38—40, 100—101, 104—105, 109—111,
     121—122, 173—174, 174—175, 178—179, 205—
     206, 224—225, 232—233, 236—237, 237—239,
     240—241, 286—287, 303—304, 357—359, 377—
     379, 382—383, 383—384, 384—385, 386—387,
     387—388, 388—389, 389—391, 401—403, 537—
     539, 550, 552—553, 559—561, 578—579, 618—
     619, 619—620, 624—625, 638—639, 643—644,
     644—645, 684—685, 687—689, 702—703, 704—
     705, 710—711, 713—714, 714—715, 717—718,
     727—729
 Neščerdo, j. — 387—388
 Neuvolja — 601—603
 Neva, r. — 10—11, 14—15, 69—71, 84—85, 85—
     86, 86—88, 88—89, 89—91, 95—96, 100—101,
     130—132, 137—138, 138—140, 198—200, 214—

Njemen, r. — 32—34

O

Obža — 649—650, 676—678, 678—679, 680—681, 681—683

Odessa — 240—241, 308—309

Onta — 563—565

Ohtalsko, j. — 653—654, 669—670, 672—673

Okljužje — 518—519

Oktobarski rejon Lenjingrada — 250

Olaja-jarvi, j. — 36—37

Olaihti, z. — 621—622, 625—627

Olisovo — 527—529

Cilla — 566—567, 568—570

Ciomne — 151—152

Olonec — 103—104, 112—113, 113—114, 118—119, 120—121, 645—647, 649—650, 653—654, 660—661, 676—678, 678—679, 679—680, 680—681, 681—683

Olonecka ravnica — 643—644, 704—705

Olonka r. — 644—645, 681—683

Oljkhovka — 587—588

Omska oblast — 298—299

Onufrijevo — 66—67

Onješko (Onjega), j. — 16—18, 229—231, 386—387, 645—647, 647—648, 648—649, 650—651, 668—669, 684—685, 685—687, 687—689, 691—692

Onješko-ladoška prevlaka — 29—30, 37—38, 38—40, 41—42, 67—68, 107—108, 108—109,

109—111, 111—112, 112—113, 113—114, 114—115, 118—119, 120—121, 559—561, 612—613, 644—645, 647—648, 651—653, 653—654, 654—655, 661—662, 674—675, 689—691, 691—692

Opočka — 34—35, 36—37, 38—40, 232—233, 529—530, 532—533, 534—535

Opočka, st. — 231—232, 232—233

Oranienbaum (Lomonosov) — 14—15, 130—132, 164—166, 387—388, 397—399, 433—434, 434—435, 539—541, 566—567, 568—570, 570—571, 580—582

Oredež — 466—467, 470—471, 489—490, 495—497, 497—498, 503—504, 513—514, 516—517, 517—518

Oredež, r. — 392—393, 482—483, 483—484, 510—511, 513—514, 514—515

Oredeški srez lenjingradske oblasti — 157—158, 205—206

Orehovno — 509—510

Orehovi, o. — 305—306

Osinovec — 222—224, 229—231, 288—289

Osija — 404—405, 490—491

Oskol, r. — 208, 210

Oslo — 409

Osminski srez lenjingradske oblasti — 377—379, 401—403

Osmu-sar, o. — 124—125, 125—126, 128—129, 198—200

Ostaškov — 208—210, 210—211, 213—214

Ostaškovo — 180—182

Ostreće — 647—648, 654—656

Ostrov — 27—29, 34—35, 251—253, 391—392, 393—395, 497—498, 502—503, 516—517, 517—518, 519—521, 525—526, 526—527, 530—532

- 216, 216—217, 218—220, 220—221, 221—222, 222—224, 251—253, 268—269, 304—305, 305—306, 306—308, 308—309, 309—310, 310—312, 312—313, 314—316, 316—317, 317—318, 318—320, 320—321, 322—324, 324—325, 325—326, 326—327, 332—333, 333—334, 334—335, 335—337, 337—338, 338—339, 351—353, 357—359, 361—363, 364—365, 368—369, 379—380, 467—469, 473—474, 479—480, 523—525, 721—722
- Nevedro, j. — 461—462
- Nevelj — 397—399
- Nevska Dubrovka — 137—138, 220—221
- Nevski z. — 433—434
- Nežatice — 518—519
- Nijemelja — 625—627, 627—628
- Nikolajevka — 92—93, 477—478
- Nikolajevo — 497—498, 516—517, 529—530
- Nikolsko — 467—469
- Nikuljasi — 566—567, 570—571
- Nisalahti — 612—613, 625—627, 632—633, 633—634
- Niskovice — 403—404
- Nizino — 650—651
- Nižnje Kojrovo — 96—97
- Nova — 97—99, 132—133
- Nova Alakulja — 586—587
- Nova Burja — 396—397
- Nova Kerest — 191—193
- Nova Ladoga — 144—145, 224—225, 229—321, 288—289, 291—292, 306—308
- Novgorod — 19—20, 22—23, 38—40, 43—44, 50—51, 51—52, 67—68, 69—71, 76—77, 77—78, 79—80, 80—81, 99—100, 152—153, 178—179, 179—180, 180—182, 182—183, 217—218, 231—232, 232—233, 367—368, 386—387, 389—391, 391—392, 392—393, 393—395, 396—397, 397—399, 400—401, 404—405, 412—413, 413—414, 416—417, 429—430, 438—439, 453—454, 454—455, 455—457, 457—458, 461—462, 465—466, 487—488, 489—490, 491—493, 494—495, 500—501, 501—502, 517—518, 534—535, 535—537, 537—539, 539—541, 542—543, 543—545, 547—548, 549—550, 550, 715—717
- Novgorodska oblast — 19—20, 397—399
- Novi Beloostrov — 128—129, 556—557
- Novi Krivec — 533—534
- Novi Petergof — 96—97
- Norveška — 233—235
- Noskuon-seljkja, j. — 612—613, 619—620, 633—634, 634—635
- Novinka — 470—471, 487—488, 512—513
- Novo Koleno — 482—483
- Novoladoški kanal — 306—308, 359—360
- Novo Lisino — 480—482
- Novo Panovo — 391—392
- Novoržev — 534—535
- Novorževski srez kalinjinske oblasti — 233—235, 375—376
- Novoselje — 516—517, 527—529, 529—530
- Novoselski srez lenjingradske oblasti — 388—389
- Novosokoljniki — 397—399, 461—462, 462—463, 465—466, 500—501, 523—525, 533—534
- Nurmalica — 676—678, 681—683
- Nurmijarvi — 611—612

Ostrovno — 497—498
Ostrovski srez lenjingradske oblasti —
201—202, 232—233, 375—376, 401—403
Ostrovci — 502—503
Ošta — 645—647, 653—654, 666—668
Otradno — 84—85, 391—392
Otronvara — 698—699

P

Pahotna Goïka — 148—149
Pajde — 55—56
Pailianijemi, rt — 612—613
Paporotska, st. — 513—514
Pariz — 538—539
Paša — 645—647
Pavlovo — 86—88
Pavlovskaya kolonija — 447—449
Pavlovsk — 14—15, 475—477
Pčevža, r. — 140—141, 141—142
Pečna Seljga — 653—654
Pećenice — 650—651
Pećore — 32—34, 34—35
Pedaspjaje — 509—510
Pejpinska prevlaka — 74—76
Pejjakjalja — 613—615
Pena — 197—198
Peni-sari, o. — 304—305, 387—388
Penzenska oblast — 296—298
Peredoljska — 490—491, 491—493
Peredoljska, st. — 486—487, 493—494, 494—
495, 495—497, 497—498, 498—500, 518—519,
519—521
Perja Kuokola — 556—557
Perkjärvi — 603, 605—607
Perkjärvi, st. — 596—597
Perk-järvi, j. — 607—608, 608—611
Pero — 611—612
Perola — 591, 591—593
Peski — 66—67, 137—138
Peščanka — 85—86
Petergof — vidi Petrodvorec
Pet-jarvi, j. — 611—612
Petrodvorec (Petergof) — 14—15, 69—71,
129—130, 387—388, 391—392, 440—441
Petrokrepost — vidi Šliselburg
Petrovska — 96—96, 403—404, 443—445
Petrozavodsk — 41—42, 103—104, 112—113,
113—114, 118—119, 120—121, 130—132, 229—
231, 559—561, 645—647, 653—654, 654—656,
676—678, 684—685, 685—687, 687, 687—689,
691—692
Petsamo — 550
Pjaljvo ozero — 647—648, 698—699
Pjarnu — 38—40, 52—54, 54—55, 525—526,
526—527
Pjarnu, r. — 54—55
Pjatnica — 487—488
Pjatčino — 373—375
Pjuhja-jarvi, j. — 36—37, 117—118
Pihkala — 608—611
Pij-sari, o. — 128—129, 129—130, 621—622,
624—625
Piljna Melnjica — 318—320, 337—338, 338—
339, 354—355
Piljtsama — 54—55, 55—56
Pinduši — 654—656

Pirisar, o. — 509—510, 526—527
Pispansari — 632—633
Pitba, r. — 416—417, 453—454
Pitkjanijemi, rt — 625—627
Pitkjaranta — 112—113, 113—114, 645—647,
650—651, 678—679, 679—680, 695—696, 696—
697
Pitkja-jarvi, j. — 591
Pižba — 483—484
Plotavec, st. — 158—159
Pljusa — 43—44, 497—498, 508—509, 510—512,
513—514, 514—515, 516—517, 523—525, 526—
527, 527—529, 542—543
Pljusa, r. — 43—44, 44—46, 48—50, 64—66,
392—393, 506—507, 508—509, 510—512
Pljusa, st. — 377—379
Pljuski srez lenjingradske oblasti — 205—
206, 377—379
Podberezie — 391—392, 413—414, 416—417,
455—457, 457—458
Podborovje — 508—509, 516—517, 526—527
Podgorna — 351—353, 357—359, 359—360
Podgorski srez lenjingradske oblasti —
233—235
Podporožje — 648—649, 649—650, 674—675,
675—676, 678—679, 684—685
Podrečje — 532—533
Pogran Konduš — 683—684
Pogostje — 152—153, 183—185, 369—371
Pokrovsko — 153—154, 647—648
Polist, r. — 522—523
Polna — 502—503, 508—509
Poljska — 26—27
Poljana — 377—379, 379—380
Pomeranje — 461—462, 466—467
Pomeranje, st. — 486—487
Pompala — 608—611
Porhov — 38—40, 43—44, 48—50, 50—51, 157—
158, 376—377, 396—397, 401—403, 466—467,
516—517, 517—518, 525—526, 527—529, 529—
530, 530—532
Porhovo — 158—159
Porhovski srez lenjingradske oblasti —
201—202, 243—244, 401—403
Popov Porog — 650—651
Popovka, st. — 480—482
Porusja, r. — 522—523
Porečje — 214—216, 221—222, 222—224, 309—
310
Porogi — 304—305
Porosozero — 645—647, 647—648, 654—656,
691—692, 696—697, 697—698, 698—699
Portinjokja — 634—635
Posadnikov Ostrvo — 152—154
Posadnikov Ostrvo, st. — 372—373
Požerevicki srez lenjingradske oblasti —
401—403
Povenec — 647—648, 650—651, 654—656, 687—
689
Povolžje — 258—259, 296—298
Prag — 9—10
Preobraženska gora — 339—341, 351—353
Pribaltik — 14—15, 19—20, 26—27, 27—29,
29—30, 31—32, 34—35, 40—41, 393—395,
396—397, 397—399, 525—526, 534—535, 537,
549—550, 552—553, 559—561, 561—562, 636—
638, 642, 717—718

- Primorski kraj — 298—299
 Primorje — 356—357
 Pripet, r. — 27—29
 Priptiske močvare — 714—715
 Pskov — 34—35, 36—37, 38—40, 43—44, 51—
     52, 157—158, 201—202, 229—231, 231—232,
     251—253, 376—377, 377—379, 391—392, 393—
     395, 396—397, 400—401, 401—403, 438—439,
     466—467, 497—498, 498—500, 501—502, 502—
     503, 508—509, 509—510, 510—512, 516—517,
     518—519, 519—521, 521—522, 523—525, 525—
     526, 526—527, 527—529, 529—530, 534—535,
     550
 Pskovska oblast — 19—20, 397—399
 Pskovski srez lenjingradske oblasti —
     388—389
 Pskovsko jezero — 36—37, 37—38, 38—40,
     43—44, 388—389, 391—392, 509—510, 525—
     526, 526—527
 Pukio, o. — 632—633
 Pulkovo — 92—93, 96—97, 97—99, 130—132,
     251—253, 399—400, 435—437, 441—442, 446—
     447
 Pulkovski visovi — 85—86, 92—93, 95—96,
     96—97, 99—100
 Puli-nijemi, rt — 625—627, 628—629, 629—631
 Punis-jarvi, j. — 611—612, 612—613
 Pustoška — 89—91, 461—462, 534—535
 Pustinka, st. — 473—474
 Puškin — 14—15, 93—95, 96—97, 97—99, 304—
     305, 310—312, 364—365, 367—368, 369—371,
     389—391, 391—392, 399—400, 401—403, 409—
     410, 441—442, 446—447, 465—466, 466—467,
     473—474, 475—477, 480—482, 482—483, 541—
     542
 Puškinske gore — 37—38, 38—40
 Putrolovo — 97—99, 132—133, 153—154, 211—
     212
- R
- Rabola — 680—681
 Radničko Naselje 1 — 214—216, 309—310,
     316—317, 317—318, 318—320, 322—324
 Radničko Naselje 2 — 316—317, 317—318,
     322—324, 350—351, 359—360
 Radničko Naselje 3 — 339—341, 350—351,
     359—360
 Radničko Naselje 4 — 214—216, 342—343,
     348—349, 359—360
 Radničko Naselje 5 — 309—310, 316—317,
     318—320, 322—324, 339—341, 342—343, 345—
     346, 348—349, 349—350, 353—354, 354—355,
     355—356, 359—360
 Radničko Naselje 6 — 309—310, 316—317,
     317—318, 348—349, 357—359, 359—360
 Radničko Naselje 7 — 214—216, 216—217,
     342—343, 359—360
 Radničko Naselje 8 — 138—140, 213—214,
     214—216, 221—222, 222—224, 309—310, 318—
     320, 342—343, 343—345, 345—346, 348—349,
     353—354, 359—360
 Radoni — 495—497
 Rajvola — 117—118, 556—557, 563—565, 567—
     568, 568—570, 574—575, 586—587, 587—588,
     590—591, 591, 591—593
 Rajajoki — 586—587
 Rakvere — 56—58, 504—505
- Rakoviči — 48—50
 Ramuševo — 196—197, 198—198
 Rapolovo — 571—572
 Rania Pungerja — 56—58
 Rautu — 567—568, 590—591, 608—611, 612—
     613
 Ravansari — 629—631
 Ravan-sari, o. — 629—631
 Razgovorovo — 526—527
 Rdejske močvare — 204—205
 Reboli — 108—109, 647—648
 Reda, r. — 66—67, 79—80
 Repola — 607
 Repolan-jarvi, j. — 612—613
 Revan-sari, ostrvo — 627—628
 Rezekne (Režica) — 532—533, 534—535
 Rjompeti — 607—608
 Rjabovo — 189—190
 Rihije — 571—572
 Riga — 31—32, 32—34, 396—397, 525—526,
     526—527
 Ribacko — 95—96
 Ribinsk — vidi Ščerbakov
 Rijeski-jarvi, j. — 603
 Ristalahti — 41—42, 108—109, 109—111
 Rist-nijemi, rt — 631—632, 632—633
 Riški z. — 29—30, 34—35, 38—40
 Rogavka — 517—518
 Rogačev — 60—62
 Rokala — 117—118
 Ropša — 91—92, 180—182, 399—400, 400—401,
     403—404, 404—405, 408—409, 414—415, 443—
     445, 445—446, 446—447, 450—451, 451—453,
     500—501, 561—562
 Rosijeni — 31—32
 Rusija — 10—11, 11—12, 104—105, 552—553
 Rostkovo — 388—389
 Rostov — 18—19, 177—178, 178—179, 236—237
 Rostovska oblast — 356—357
 Rovnja — 462—463
 Roždestveno — 482—483, 483—484
 Ruč-ozero, j. — 130—132
 Rudnja — 182—183
 Rugozero — 647—648
 Ruijsari — 613—615
 Rumunija — 383—384, 549—550, 550
 Ruonti, o. — 624—625
 Rusko Visocko — 69—71, 446—447, 501—502
- S
- Saba, r. — 510—512
 Sajmenski kanal — 625—627
 Saha Kjulja — 601—603
 Sakola — 557—558
 Saksa — 509—510
 Saljmi — 113—114, 645—647, 653—654, 695—
     696
 Sambatuksa — 649—650, 676—687, 678—679,
     680—681
 Sambatuksa, r. — 680—681
 Sara Gora — 506—507
 Saratovska oblast — 296—298, 298—299
 Sarema (Ezelj), o. — 38—40, 54—55, 122—
     123, 123—124
 Sarkijansari — 566—567
 Sarmjagi — 676—678, 678—679, 680—681, 681—
     683

- Sašino — 408—409
 Sauseaugu — 56—58
 Savola — 557—558
 Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika — 11—12, 12—13, 13—14, 25—26, 27—28, 31—32, 37—38, 60—62, 177—178, 178—179, 236, 237, 303—304, 377—379, 382—383, 383—384, 384—385, 386—387, 393—395, 395—396, 535—537, 537—539, 549—550, 550, 556—557, 578—579, 619—620, 624—625, 665—666, 684—685, 689—691, 704—705, 717—718, 738—740, 740, 740, 740—741
 Sabež — 532—533
 Seg-ozero, j. — 130—132, 647—648
 Sejskari, o. — 304—305, 387—388
 Sejvaste — 582—583
 Sejviaste — 566—567
 Selo — 518—519
 Selo Gora — 404—405, 490—491, 495—497, 541—542
 Seliščensko Naselje — 141—142, 148—149, 149—151
 Selizarovo — 178—179
 Semejka — 114—115
 Semipalatinska oblast — 298—299
 Senaja Kerest — 357—359
 Seretka — 502—503, 508—509, 525—526, 526—527
 Sertolovo — 571—572
 Sestra, r. — 563—565, 567—568, 570—571, 575—576, 583—584, 586—587, 588—590, 590—591, 591
 Sestroreck — 383—384, 563—565, 566—567, 575—576, 636—638
 Sestrorecka bara — 575—576
 Sevastopolj — 178—179, 208—210, 213—214, 237—239, 240—241, 308—309, 714—715
 Severna Karelja — 651—653
 Severna Finska — 591, 600—601, 636—638
 Severna Francuska — 552—553
 Severni Donec, r. — 208—210
 Severni Kavkaz — 210—211, 233—235, 237—239, 332—333, 367—368, 714—715
 Sibir — 177—178, 235—236, 296—298
 Sigalovo — 313—314
 Sijranmjaki — 556—557, 557—558, 594—595, 595—596, 600—601, 603, 612—613
 Simola, st. — 617
 Sindi — 54—55
 Sinjavino — 86—88, 88—89, 100—101, 130—132, 137—138, 138—140, 142—144, 180—182, 213—214, 214—216, 220—221, 221—222, 222—224, 309—310, 312—313, 316—317, 317—318, 322—324, 342—343, 348—349, 351—353, 353—354, 359—360, 365—367, 371—372, 386—387, 391—392, 715—717
 Sinjavinski visovi — 363—364, 364—365, 365—367, 371—372
 Sitnja — 50—51
 Sitomlja — 142—144, 144—145, 149—151, 151—152
 Sintola — 607
 Siverska — 157—158, 403—404, 412—413, 423—425, 470—471, 474—475, 480—482, 482—483, 483—484, 506—507
 Siverski — 97—99, 409—410, 463—465, 469—470
 Sjam-ozero, j. — 691—692
 Sjakijarvi — 625—627
 Sjas, r. — 142—144
 Sjedinjene Američke Države (SAD) — 177—178, 178—179, 383—384, 552—553, 580—582, 619—620, 644—645, 687—689, 738—740
 Skandinavsko poluostrvo — 549—550
 Skuratovo — 66—67
 Slavkovici — 48—50, 158—159, 375—376
 Slancevski srez lenjingradske oblasti — 377—379
 Slanci — 233—235, 401—403, 504—505
 Slavljansk — 208—210
 Slavkovički srez lenjingradske oblasti — 232—233, 401—403
 Sludice — 487—488
 Sluck — 96—97, 97—99, 416—417, 446—447, 465—466, 473—474, 475—477, 480—482, 482—483
 Smerdelj, r. — 461—463
 Smerdinja — 183—185, 190—191, 364—365, 485—486
 Smolensk — 37—38, 60—62, 80—81, 164—166, 166—167, 382—383
 Sokolski Moh — 140—141, 510—512
 Sokuli — 443—445
 Solecki srez lenjingradske oblasti — 233—235
 Sologubovka — 309—310
 Soljci — 43—44, 48—50, 50—51, 51—52, 60—62, 66—67, 79—80, 164—166, 179—180, 182—183, 196—197, 435—437, 455—457, 466—467, 491—493, 497—498, 516—517, 517—518, 519—521, 525—526, 529—530, 717—718
 Some, st. — 613—615
 Sortavala — 116—117, 118—119, 289—291, 605—607, 653—654, 681—683, 696—697
 Sosnovka — 93—95
 Sošihino — 158—159
 Sošihinski srez lenjingradske oblasti — 201—202, 375—376, 401—403
 Sovjetski (Tilzit) — 27—29, 32—34
 Sovhoz »Torfjanik« — 222—224
 Spaska Polist — 83—84, 180—182, 182—183, 186—187, 187—189, 190—191, 239—240, 400—401, 404—405, 489—490
 Srednje Selo — 72—73
 Srednje Mandroge — 653—654
 Srednja Azija — 177—178, 235—236
 Sredozemno m. — 363—384, 386—387
 Staljinograd (Volgograd) — 9—10, 213—214, 233—235, 235—236, 236—237, 237—239, 240—241, 357—359, 395—396, 552—553, 714—715
 Staljingradska oblast — 296—298
 Stara Alakulja — 586—587
 Stara Ladoga — 144—145
 Stara Melnjica — 404—405
 Stara Rusja — 38—40, 51—52, 66—67, 69—71, 79—80, 80—81, 158—159, 163—164, 164—166, 166—167, 179—180, 180—182, 182—183, 194—195, 401—403, 455—457, 497—498, 516—517, 517—518, 522—523, 527—529, 532—533, 534—535, 717—718, 723—725
 Starica — 512—513
 Staro Panovo — 211—212, 212—213, 391—392
 Stari Belooistrov — 556—557, 561—562, 566—567, 568—570, 570—571, 574—575, 575—576, 586—587, 587—588
 Stari Medved — 519—521, 529—530

- Stari Simsk — 494—495, 497—498
 Stehošvska močvara — 493—494
 Stokholm — 537—539
 Strašev — 518—519
 Strelinja — 96—97, 128—129, 129—130, 391—
     392, 399—400, 443—445, 445—446, 449—450,
     450—451
 Strojenje — 480—482
 Strokino — 50—51
 Struge Krasne — 43—44, 466—467, 508—509,
     516—517, 519—521, 525—526, 526—527, 527—
     529, 529—530
 Strugokraskenski srez lenjingradske oblasti — 205—206, 373—375
 Sudoma, st. — 158—159
 Suho, o. — 289—291, 291—292, 292—294, 294—
     295
 Sujda, r. — 480—482, 482—483
 Sujstamo — 693—695, 696—697
 Sula-jarvi, j. — 603, 608—611
 Suma — 557—558, 563—565, 570—571, 595—
     596, 603, 607—608, 608—611, 611—612
 Suna, r. — 644—645, 647—648, 689—691, 691—
     692, 697—698, 698—699, 708—709
 Suna-sari, poluostrvo — 591—593
 Suomisenedenpohja, z. — 634—635
 Suoniion-sari, o. — 625—627, 627—628, 629—
     631
 Suojarvi — 118—119, 645—647, 653—654, 654—
     656, 696—697, 699—701
 Sur Mikelin-jarvi, j. — 608—611
 Surmerioiki — 568—570
 Sustje Poljanka — 189—190
 Sutočki — 491—493, 493—494
 Suščevno — 533—534
 Suvalki — 32—34
 Suvanjarvi, j. — 565—566, 607, 611—612,
     612—613, 615—617, 619—620
 Suvenmjaki — 608—611
 Suvištali — 685—687
 Svencijani — 32—34
 Sverdlovska oblast — 298—299, 299
 Sverdlovski rejon Lenjingrada — 259—261
 Sviblo, j. — 461—462, 500—501, 532—533
 Svirskaja kolonija — 653—654, 660—661, 674—
     675
 Svir, r. — 16—18, 29—30, 38—40, 81—83,
     103—104, 118—119, 120—121, 130—132, 140—
     141, 144—145, 145—146, 161—163, 258—259,
     559—561, 644—645, 645—647, 648—49, 653—
     54, 654—56, 656—57, 657—58, 658—59, 661—
     62, 665—66, 666—68, 668—69, 670—71, 671—
     672, 674—75, 675—76, 676—78, 678—79,
     684—85, 691—92, 705—706, 708—709, 709—
     710, 722—23, 723—25
 Svirstroj — 648—49, 653—54, 666—68, 674—75
 Svtjatogorša — 522—523
- S
- Šala — 229—231, 650—651
 Sapke — 157—58, 183—85, 222—24, 364—65,
     365—67, 485—86
 Sarvarje — 653—54
 Sauljaj — 32—34
 Sauljaj, st. — 31—32
 Šečelete — 654—56
 Ščerbakov (Ribinsk) — 217—218, 229—231
- Ščir — 510—512
 Selonj, r. — 50—51, 51—52, 79—80, 202—204,
     392—93, 466—67, 494—95, 497—98, 514—
     515, 529—30, 530—32, 533—34
 Šeltozero — 684—85
 Sims — 44—46, 50—51, 51—52, 66—67, 69—71,
     79—80, 194—95, 196—97, 413—14, 435—37,
     454—55, 457—58, 466—67, 489—90, 494—95,
     498—500, 517—18, 523—25, 529—30
 Šišlova — 527—529
 Šliseljburg (Petrokrepot) — 16—18, 19—20,
     81—83, 86—88, 88—89, 93—95, 100—101,
     138—140, 161—163, 304—305, 305—306, 309—
     310, 310—12, 312—13, 313—14, 314—16, 316—
     17, 317—18, 318—20, 334—35, 337—38, 338—
     39, 339—41, 349—50, 351—52, 353—54, 356—
     57, 359—60, 365—67, 377—79, 379—80, 380—
     81
- Šliseljburški z. — 229—231, 270—71
 Soltolo — 650—651
 Sot-ozero, j. — 114—115, 164—166, 691—692
 Spanija — 383—384
 Suja, r. — 644—645, 708—709
 Suma »Okrugla« — 316—17, 318—20, 342—
     43, 343—45, 345—46, 346—47, 348—49, 349—
     50
- T
- Taganrog — 537
 Tadžička Sovjetska Socijalistička Republika — 299
 Tajpale — 553—55, 556—57, 607—608, 612—
     13, 613—15
 Tajpalen-joki, r. — 595—96, 608—11, 611—12,
     612—13, 619—20
 Tajci — 92—93, 409—410, 446—47, 473—74
 Tajvaseljkja — 692—693
 Talapsk, o. — 388—389
 Tali — 615—617
 Tali, st. — 590—91, 634—35, 635—36
 Talin — 34—35, 38—40, 54—55, 55—56, 56—
     58, 58—59, 59—60, 60—62, 64—66, 121—122,
     525—26
 Taljci — 149—151
 Tamisuo — 615—617
 Tampere — 556—557
 Tapa — 56—58
 Tapari — 180—182, 556—557
 Taperi — 608—611
 Tarpila — 595—96, 608—11
 Tartu — 38—40, 52—54, 54—55, 526—27, 530—
     32
 Tatarska Autonomna Sovjetska Socijalistička Republika — 298—299
 Tatino, st. — 489—90, 490—91
 Taurage — 32—34
 Teheran — 383—384
 Tejkari-sari, o. — 612—13, 625—27, 627—28,
     629—31, 631—32, 632—33
 Telizi — 450—451
 Tervojoki — 625—27
 Tereboni — 493—94
 Terentjevo — 95—96
 Terijoki — 117—18, 568—70, 587—88, 591—
     591—93, 594—95, 640—42
 Terikola — 555—56
 Termolovo — 563—65, 566—67, 570—71, 571—
     72, 591, 591—93, 594—95

Tesovo Netiljski — 517—518
Tesovska močvara — 517—518
Tigoda, r. — 185—86, 372—73, 460, 461—62,
    486—87
Tigoda, st. — 153—54, 485—86
Tih okean — 383—84
Tihkovice — 482—83
Tihvin — 16—18, 18—19, 83, 140—41, 141—
    42, 142—44, 144—45, 145—46, 146—48, 148—
    49, 149—51, 151—52, 152—53, 153—54, 154—
    56, 161—63, 163—64, 166—67, 169—70, 171—
    73, 177—78, 178—79, 179—80, 180—82, 217—
    18, 236—37, 237—39, 371—72, 645—47, 723—
    25

Tihvinka, r. — 149—151
Tijenhara — 555—56, 615—17, 625—27
Tijenhara, rt — 625—27
Tilima — 557—58
Tilzit — vidi Sovjetsk
Titala — 617
Tiurin-sari, o. — 128—29, 129—30, 553—55,
    624—25
Tjepio — 625—26
Tjurikovo — 201—202
Tjuriseva — 568—70, 591—93
Tjutje — 413—14
Tolmačevo — 512—13, 514—15, 516—17
Tomuzi — 96—97
Toksovo — 567—568
Toropec — 182—83, 210—11
Toroszero — 681—682
Torošino — 516—17, 526—27
Torfjano — 487—88
Tortolovo — 138—40, 213—14, 214—16, 221—
    22, 309—10, 313—14
Tosna, r. — 85—86, 132—33, 214—216, 364—65
Tosnenski rezervat lenjingradske oblasti —
    157—58, 401—403
Tosno — 83—4, 84—5, 88—9, 153—54, 157—58.
    180—82, 183—85, 201—02, 214—16, 216—17,
    218—20, 222—24, 365—67, 400—401, 412—13,
    455—57, 461—62, 465—66, 467—69, 469—70,
    470—71, 473—74, 478—79, 480—82, 482—83,
    486—87, 487—88

Troicko — 566—67
Trøngsund — 627—28, 628—29
Trøngsundski kanal — 629—631
Trubnikov Bor — 486—487
Tulebjja — 522—523
Tulemajoki, r. — 644—45, 650—51, 693—95,
    695—96, 708—709
Tuloksa, r. — 113—14, 161—63, 164—66, 644—
    45, 653—54, 678—79, 679—680, 681—83, 683—
    84, 708—709
Tupuran-sari, o. — 624—25, 628—29
Turkin-sari — 632—633
Turiščino — 214—16, 216—17
Turku — 224—25
Turska Gorka — 518—19
Turska — 178—79, 303—304, 383—84
Tverdjat — 512—13

U

Uglovka, st. — 217—18
Uhta — 130—32, 552—53
Ujski z. — 685—87
Ukmerge — 32—34

Ukrajina — 9—10, 16—18, 296—98, 713—14
Ukrajina na desnoj obali Dnjepra — 386—
    387, 397—99, 537—39, 539—41, 549—50,
    643—44
Ukrajina na levoj obali Dnjepra — 382—
    83, 715—17
Uksjarv — 693—95
Uljanovka — 365—67, 399—400, 467—69, 469—
    70, 473—74, 480—82, 482—83
Uoma — 693—95
Ural — 177—78, 235—36, 258—59, 296—98, 537
Urick — 85—6, 91—2, 93—5, 95—6, 96—7,
    99—100, 100—101, 164—66, 251—53, 304—305,
    310—12, 365—67, 391—92, 450—51
Usikirko — 553—55, 605—607
Uskonice — 43—50
Uslanka — 653—54
Ustje — 680—81
Ust-Luga — 625—27
Ust-Rudnice — 396—97
Ust-Tosno — 153—54
Ušaki — 469—70, 470—71, 478—79, 485—86,
    486—87
Utorgoš — 50—51, 66—67, 404—405, 466—67,
    495—97, 497—98, 516—17, 518—19, 519—21,
    525—26, 529—30
Utorgoš, st. — 466—67
Utorgoški rezervat lenjingradske oblasti —
    233—35, 377—79
Uzbečka Sovjetska Socijalistička Republi-
    ka — 296—98, 298—99

V

Vaganovo — 270—71
Vaganovska padina — 270—71
Vahtola — 555—56
Vahmajnen — 596—97, 603
Valdaj — 217—218
Valga — 526—27
Valkjarvi — 562—63
Valk-jarvi, j. — 565—66, 571—72, 574—75,
    586—87, 595—96, 607, 612—13
Vameli-jarvi, j. — 595—96, 603
Vanhäsäha — 557—58, 597—98, 601—603, 603
Varpulila — 608—11
Varšava — 9—10, 27—28, 537—39
Varvarosi — 442—43
Vasiljevska — 647—48, 648—49, 650—51
Vaskelja — 553—55, 556—57
Vasknarva — 54—55
Vaškovo — 489—90, 491—93
Vatolino — 180—82, 196—97
Vedlozero — 113—14, 680—81, 681—83, 691—
    92, 692—93
Vejmarn — 72—3, 401—403
Vejmarn, st. — 47—48
Velika Britanija — 383—384
Velika, r. — 15—16, 16—18, 34—5, 37—8, 43—4,
    46—7, 52—4, 60—62, 63—64, 166—67, 392—
    93, 526—27, 527—29, 530—32, 532—33, 534—
    35
Velike Luke — 37—38, 38—40, 43—44, 60—62,
    332—333
Veliki z. — 647—48, 650—51, 687—89
Veliko Selo — 497—98, 498—500, 517—18,
    518—19

- Venteljan-seljkja, j. — 625—27
 Ventspils (Vindava) — 32—34, 34—35
 Verden — 212—213
 Verduga, r. — 509—510
 Verest — 512—513
 Verjaža, r. — 400—401, 494—95
 Veronda, r. — 487—88, 491—93, 494—95
 Veške — 413—14
 Vibor — 38—40
 Viborg — 20—22, 41—42, 116—117, 537, 555—
     56, 556—57, 557—58, 559—61, 561—62, 562—
     63, 563—65, 565—66, 567—68, 568—70, 590—
     91, 593—94, 595—96, 597—98, 600—601, 603,
     607, 607—608, 608—11, 611—12, 612—13,
     613—15, 615, 615—17, 617, 618—19, 619—20,
     621—22, 625—27, 633—34, 634—35, 636—38,
     638—39, 639—40, 665—66
 Viborg, st. — 596—97
 Viborská Dubrovka — 305—306
 Viborski zaliv — 612—13, 617, 619—20, 621—
     22, 623—24, 624—25, 625—27, 627—28, 629—
     31, 631—32, 632—33, 633—34, 634—35, 636—
     38, 638—39, 640—42
 Vidlica — 113—14, 650—51, 679—80, 683—84
     684—85
 Vidlica, r. — 644—45, 650—51, 651—53, 678—
     79, 680—81, 681—83, 683—84, 691—92, 693—
     95, 708—709
 Vidogošć — 493—94
 Vidoni — 529—30
 Vihma — 55—56
 Vilkinjemi — 698—99
 Vilnus — 32—34
 Viljandi — 526—27
 Vindava (vidi Ventspils)
 Vini — 217—18
 Vira — 483—84, 526—27
 Virajoki — 619—20
 Virica — 85—6, 213—14, 403—404, 469—70,
     480—82, 482—83
 Virkino — 480—82
 Visla, r. — 286—87
 Visoko Ključovo — 465—66
 Višegorod — 48—50
 Višnji Voloček — 140—41
 Vitegra — 229—31, 645—47
 Vitegra, r. — 229—31
 Vitino — 465—66, 470—71
 Vištitas, j. — 27—28
 Vjaz — 512—13
 Vjažicko, j. — 487—88
 Vjažišče — 455—57
 Vjerhnji Don — 332—33
 Vjerhne Zajezerje — 144—45
 Vjerhne Kuzmino — 132—33
 Vjerhne Prihon — 494—95, 497—98, 519—21
 Vladimirovo — 408—409
 Vodosje — 372—73
 Vohonovo 465—66
 Vojbokalo — 274—76
 Vojbokalo, st. — 145—46, 148—49, 151—52,
     189—90
 Vojevo — 463—65
 Vojnic — 108—109
 Vojskovic — 465—66
 Vojskovic, st. — 475—77
 Vojtolovo — 313—314
 Vokholm, o. — 125—126
- Volga, r. — 19—20, 25—26, 210—11, 303—304,
     310—12, 332—33, 357—59, 367—68, 556—57,
     714—15
 Volgograd (vidi Staljingrad)
 Volhov — 86—88, 88—89, 144—45, 145—46,
     146—48, 148—49, 151—53, 161—63, 167—69,
     214—16, 216—17, 217—18, 218—20, 236—37,
     237—39, 308—309, 363—64, 364—65, 371—72,
     645—47
 Volhov, r. — 16—18, 18—19, 77—79, 81—83,
     89—91, 99—100, 129—30, 130—32, 140—41,
     141—42, 142—44, 144—45, 146—48, 148—49,
     151—52, 152—53, 153—54, 163—64, 167—69,
     178—79, 179—80, 180—82, 185—86, 186—87,
     208—10, 210—11, 211—12, 237—39, 239—40,
     379—80, 380—81, 386—87, 387—88, 392—93,
     400—401, 419—21, 435—37, 457—58, 458—60,
     485—86, 715—17
 Volhov, st. — 77—79
 Volhovski z. — 291—92
 Volhovstroj — 379—80, 380—81
 Volhova — 527—29
 Vologda — 217—18
 Vologodska oblast — 298—99
 Volok — 513—514
 Volosovo — 73—74, 403—404, 446—47, 465—66,
     466—67, 474—75, 479—80, 480—82
 Volosovski srez lenjingradske oblasti —
     377—79, 392—93, 401—403
 Volot — 516—17
 Vološevo — 157—58, 513—14
 Volški bazen — 14—15
 Volško-baltička vodena komunikacija —
     14—15
 Vormsi Sar, o. — 122—23, 123—24
 Voronka, r. — 76—77
 Voronova — 138—40, 140—41, 180—82, 213—
     14, 214—16, 309—10, 313—14
 »Vorona gora« — 391—92, 409—10, 447—49,
     449—50
 Voskresensko — 313—14, 483—84
 Vrevo, j. — 498—50
 Vuksi, r. — 116—17, 117—18, 567—68, 607—
     608, 612—13, 613—15, 619—20, 624—25,
     633—34, 634—35, 639—40
 Vuoksi-jarvi, j. — 117—18, 565—66, 607—
     611—12, 612—13, 615—17, 619—20
 Vuoksinski vodni sistem — 555—57, 607,
     612—13, 613—15, 617, 619—20, 633—34
 Vuosalmi — 613—15, 633—34
 Vuota — 570—71, 595—96, 607
 Voznesenje — 229—31, 645—47, 654—56, 674—
     75, 675—76
 Vožema — 687—89

Z

- Zabelje, st. — 500—501, 533—34
 Zabolotje — 462—63, 463—65, 495—97, 586—87
 Zaborje — 85—86, 270—71
 Začistje — 502—503
 Zajcevo — 217—18
 Zakavkazje — 303—304
 Zakibje — 497—98, 498—50
 Zaklinje — 494—95, 529—30
 Zaluje — 196—97
 Zamostje — 158—59

- Zanthofen — 386—87
Zaozerje — 48—50
Zaonežje — 229—31
Zapadna Dvina, r. — 29—30, 32—34, 34—35,
    166—67, 525—26, 532—33
Zapadna Evropa — 25—26, 100—101, 208—10,
    213—14, 618—19
Zapadna Lica, r. — 130—132
Zapadno-kazaštanska oblast — 356—37
Zaplјusje — 516—17, 518—19
Zapolje — 48—50, 413—14, 489—90, 516—17
Zapoljarje — 296—98, 552—53, 642, 717—18
Zarečje — 498—90, 527—28
Zarudinje — 509—10, 510—12
Zelenec, železnička raskrsnica — 145—146
Zelenčina — 148—149
- Zemtice — 190—91, 413—14
Zilupe — 532—33
Zmejka, r. — 491—93
Znamenka — 445—46
Zovka — 508—509, 509—510
Zubec — 647—648
Zvad — 527—529

Ž

- Žadro, j. — 532—33
Žare — 486—487
Ždani — 510—512
Želča, r. — 508—509
Žestjana Gorka — 466—467, 497—498
Žiharevo — 274—276

SPISAK

Komandnog kadra Pravca, frontova, Flote, armija i ratnih flotila, koje su dejstvovalo u bici za Lenjingrad
(10. VII 1941 — 10. VIII 1944)

Dužnost	Vojničko zvanje (čin)	Prezime, ime i očevo ime	Vreme bav- ljenja na dužnosti
1	2	3	4

Severozapadni pravac
(od 10. VII 1941. do 30. VIII 1941)

komandant Pravca	maršal Sovjetskog Saveza	Vorošilov K. J.	—
član Vojnog saveta	—	Ždanov A. A.	—
načelnik štaba	general-major	Zaharov M. V.	do 3. VIII 1941.
"	" "	Cvetkov A. C.	do 30. VIII 1941.

Severni front
(od 10. VII 1941. do 26. VIII 1941)

komandant Fronta	general-potpukovnik	Popov M. M.	—
član Vojnog saveta	korpusni komesar	Klementjev N. N.	—
načelnik štaba	general-major	Nikišev D. N.	do 22. VIII 1941.
"	pukovnik	Gorodecki N. V.	—

Severozapadni front
(od 10. VII 1941. do 20. XI 1943)

komandant Fronta	general-major	Sobenikov P. P.	do 23. VIII 1941.
"	general-potpukovnik	Kuročkin P. A.	do 5. X 1942.
"	maršal Sovjetskog Saveza	Timošenko S. K.	do 14. III 1943.
"	general-pukovnik	Konjev I. S.	do 22. VI 1943.

1	2	3	4
komandant Fronta	general-potpukovnik od 23. VIII 1943. -general-pukovnik	Kuročkin P. A.	—
član Vojnog saveta	korpusni komesar od 6. XII 1942. -general-potpukovnik	Bogatkin V. N.	do 5. IV 1943.
" načelnik štaba	general-potpukovnik " "	Bokov F. J. Vatutin N. F.	— do 12. V 1942.
"	general-major	Šlemin I. T.	do 5. VIII 1942.
"	general-potpukovnik " "	Šarohin M. N.	do 5. X 1942.
"	" "	Zlobin V. M.	do 14. III 1943.
"	" "	Bogoljubov A. N.	do 10. XI 1943.
"	general-major	Igolkin P. I.	—

Lenjingradski front
(od 23. VIII 1941. do 10. VIII 1944)

komandant Fronta	general-potpukovnik	Popov M. M.	do 5. IX 1941.
"	maršal Sovjetskog Saveza	Vorošilov K. J.	do 12. IX 1941.
"	general armije	Žukov G. K.	do 10. X 1941.
"	general-major	Feduninski I. I.	do 26. X 1941.
"	general-potpukovnik	Hozin M. C.	do 9. VI 1942.
"	general-potpukovnik artiljerije od 15. I 1943.	Govorov L. A.	—
član Vojnog saveta	-general-pukovnik od 18. XI 1943. -general armije i od 18. VI 1944. -maršal Sovjetskog Saveza		
"	korpusni komesar od 12. II 1943. -general-potpukovnik	Klementjev N. N. Ždanov A. A.	do 4. IX 1941. —

1	2	3	4
načelnik štaba	i od 18. VI 1944. -general-pukovnik pukovnik	Gorodecki N. V.	do 4. IX 1941.
„ načelnik štaba	general-potpukovnik pukovnik	Popov M. M.	do 6. IX 1941.
„ „	general-potpukovnik general-major od 3. V 1942.	Gorodecki N. V. Hozin M. S.	do 12. IX 1941. do 9. X 1941.
„ „ „	-general-potpukovnik general armije	Gusev D. N.	do 28. IV 1944.
		Popov M. M.	—

Volhovski front (I formiranje)
(od 17. XII 1941. do 23. IV 1942)

komandant Fronta	general armije	Mereckov K. A.	—
član Vojnog saveta	armijski komesar I ranga	Zaporozec A. I.	—
načelnik štaba	komandant brigade, od 28. XII 1941. -general-major	Steljman G. D.	—

Volhovski front (II formiranje)
(od 9. VI 1942. do 15. II 1944)

komandant Fronta	general-armije	Mereckov K. A.	—
član Vojnog saveta	armijski komesar I ranga, od 8. X 1943. korpusni komesar	Zaporozec A. J.	do 8. X 1942.
„	korpusni komesar, od 6. XII 1942. -general-potpukovnik	Mehlis L. Z.	do 17. IV 1943.
„	general-major, od 25. VIII 1943. -general-potpukovnik	Štikov T. F.	—
načelnik štaba	general-major	Steljman G. D.	do 5. X 1942.
„	general-potpukovnik	Šarohin M. N.	do 25. VI 1943.

1	2	3	4
"	general-major, od 26. IX 1943. -general-potpukovnik	Ozerov F. P.	—

Karelijski front
(od 1. IX 1941. do 10. VIII 1944)

komandant Fronta	general-potpukovnik, od 28. IV 1943. -general-pukovnik	Frolov V. A.	do 21. II 1944.
"	general armije, ~~od 27. X 1944.~~ -maršal Sovjetskog Saveza	Mereckov K. A.	—
član Vojnog saveta	korpusni komesar	Žel托v A. C.	do 4. VII 1942.
"	brigadni komesar, od 7. X 1942.	Kuprijanov G. N.	do 11. XI 1942.
"	-divizijski komesar divizijski komesar, od 6. XII 1942.	Batrakov P. K.	do 21. II 1944.
"	-general-major general-potpukovnik, od 2. XI 1944.	Štikov T. F.	—
načelnik štaba	-general-pukovnik pukovnik, od 11. XI 1942.	Skvirski L. S.	do 18. V 1943.
"	-general-major general-major, od 17. X 1943. -general-potpukovnik	Pigarevič B. A.	—

2. pribaltički front
(od 20. X 1943. do 1. III 1944)

komandant Fronta	general armije	Popov M. M.	—
član Vojnog saveta	general-potpukovnik	Mehlis L. Z.	do 16. XII 1943.
"	general-potpukovnik	Bulganjin N. A. Sandalov L. M.	—
načelnik štaba	" "		

4. armija

(od 27. IX 1941. do 25. XI 1943)

1	2	3	4
komandant Armije	general-potpukovnik	Jakovljev V. F.	do 9. XI 1941.
"	general armije	Mereckov K. A.	do 16. XII 1941.
"	general-potpukovnik	Ivanov P. A.	do 3. II 1942.
"	general-major	Ljapin P. I.	do 25. VI 1942.
"	general-major	Gusev N. I.	do 30. X 1943.
član Vojnog saveta	divizijski komesar	Pronin A. M.	do 8. XI 1941.
"	divizijski komesar	Zelenkov M. N.	do 13. XII 1941.
"	divizijski komesar	Zujev I. V.	do 1. III 1942.
"	pukovski komesar	Gračev L. P.	do 13. III 1942.
"	brigadni komesar	Bobrov A. F.	do 17. X 1942.
"	divizijski komesar	Pantas K. L.	do 10. XI 1943.
načelnik štaba	general-major	Ljapin P. I.	do 16. XII 1941.
"	pukovnik	Alferov I. P.	do 27. XII 1941.
"	pukovnik	Vinogradov P. S.	do 22. III 1942.
"	pukovnik	Alierov I. P.	do 9. IV 1942.
"	pukovnik, od 27. I 1943.	Roždestvenski B. A.	do 8. XI 1943.
	-general-major		

7. armija

(od 10. VII 1941. do 10. VIII 1944)

komandant Armije	general-potpukovnik	Gorelenko F. D.	do 24. IX 1941.
"	general armije	Mereckov K. A.	do 9. XI 1941.
"	general-potpukovnik	Gorelenko F. D.	do 1. VII 1942.
"	general-major	Trofimenko S. G.	do 29. I 1943.

1	2	3	4
„	general-major	Krutikov A. N.	—
član Vojnog saveta	divizijski komesar	Zelenkov M. N.	do 13. XII 1941.
„	divizijski komesar, od 6. XII 1942.	Vasiljev G. A.	do 8. I 1944.
„ načelnik štaba	-general-major	Usenko A. S.	—
„	general-major	Krutikov A. N.	do 26. X 1942.
„	pukovnik	Orleanski V. P.	do 3. XI 1942.
„	general-major	Krutikov A. N.	do 29. I 1943.
„	pukovnik	Orleanski V. P.	do 15. XI 1943.
„	pukovnik	Pešehoncev M. I.	do 19. V 1944.
„	general-major	Panfilovič M. I.	—

8. armija
(od 10. VII 1941. do 1. III 1944)

komandant Armije	general-potpukovnik	Ivanov F. S.	do 24. VII 1941.
„	general-major	Ljubovcev I. M.	do 1. VIII 1941.
„	<u>general-potpukovnik</u>	Pšenikov P. S.	do 1. IX 1941.
„	general-major	Ščerbakov B. I.	do 24. IX 1941.
„	general-potpukovnik	Ševaldin T. I	do 17. XI 1941.
„	general-major	Bondarev A. L.	do 28. I 1942.
„	general-major	Suhomlin A. V.	do 22. IV 1942.
„	general-major	Starikov F. N.	—
član Vojnog saveta	divizijski komesar	Čuhnov I. F.	do 24. IX 1941.
„	brigadni komesar	Okorokov A. D.	do 30. IV 1942.

1	2	3	4
„	brigadni komesar	Sosnovikov V. V.	do 5. XII 1942.
„ načelnik štaba	general-major general-major	Zubov V. A. Larionov G. A.	— do 1. VIII 1941.
„	<u>pukovnik</u>	<u>Smirnov</u> V. I.	do 25. IX 1941.
„	general-major	Kokorev P. I.	do 14. XII 1942.
„	pukovnik	Golovčiner B. A.	—

11. armija
(od 10. VII 1941. do 2. IV 1943)

komandant Armije	<u>general-potpukovnik</u>	Morozov V. I.	do 18. XI 1942.
„	general-potpukovnik	Kuročkin P. A.	do 10. III 1943.
„ član Vojnog saveta	general-potpukovnik divizijski komesar	Lopatin A. I. Zujev I. V.	— do 13. XII 1941.
„	divizijski komesar	Pronin A. M.	do 28. XII 1941.
„	divizijski komesar	Kolonjn S. J.	do 3. VII 1942.
„	brigadni komesar	Ivančenko Z. F.	do 11. VIII 1942.
„ načelnik štaba	brigadni komesar general-major	Pankov S. I. Šlemin I. I.	— do 20. V 1942.
„	general-major	Šmigo I. S.	do 31. XII 1942.
„	general-major	Kornejev N. V.	—

21. armija
(od 1. V 1944. do 10. VIII 1944)

komandant Armije	general-potpukovnik	Gusev D. N.	—
član Vojnog saveta	general-major	Koževnikov S. K.	do 1. VI 1944.

1	2	3	4
načelnik štaba	general-major	Mžavanadze V. P.	—
	general-major	Petuhov V. I.	do 18. VI 1944.
	general-major	Buhovec G. K.	—

22. armija
(od 21. IV 1943. do 12. X 1943. i od 20. X 1943. do 1. III 1944)

komandant Armije	general-potpukovnik	Juškevič V. A.	—
član Vojnog saveta	divizijski komesar	Katkov A. M.	—
načelnik štaba	general-major	Dronov N. S.	—

23. armija *protiv FINACA*
(od 10. VII 1941. do 10. VIII 1944)

komandant Armije	general-potpukovnik	Pešenikov P. S.	do 4. VIII 1941.
"	general-potpukovnik	Gerasimov ? M. N.	do 8. IX 1941.
"	general-potpukovnik	~~Cerepanov~~ A. I.	do 2. VII 1944.
"	general-potpukovnik	Švecov V. I.	—
član Vojnog saveta	brigadni komesar	Sosnovikov V. V.	do 1. XI 1941.
"	brigadni komesar	Požidajev M. N.	do 20. XII 1941.
"	pukovski komesar	Hanžin V. M.	do 24. II 1942.
"	brigadni komesar	Sičev V. A.	do 29. IV 1942.
"	brigadni komesar	Romanov G. P.	do 10. X 1942.
"	brigadni komesar	Kuročkin K. T.	do 20. V 1944.
"	general-major	Šamanin F. A.	—
načelnik štaba	pukovnik	Goredecki N. V.	do 25. VII 1941.
"	general-major	Ivanov P. A.	do 1. X 1941.

1	2	3	4
„	general-major	Mikuljski S. P.	do 23. I 1942.
„	general-major	Krilov V. A.	do 18. IX 1942.
„	pukovnik	Samsonov A. A.	do 9. V 1944.
„	general-major	Boljšakov D. M.	—

27. armija (I formiranje)
(od 10. VII 1941. do 25. XII 1941)

komandant Armije	general-major	Berzarin N. E.	—
član Vojnog saveta	divizijski komesar	Batrakov P. K.	do 25. IX 1941.
član Vojnog saveta	brigadni komesar	Rudakov M. V.	—
načelnik štaba	pukovnik	Boloznev V. V.	do 19. VII 1941.
„	pukovnik	Jarmoškevič P. S.	do 11. X 1941.
„	general-major	Romanov F. N.	—

27. armija (II formiranje)
(od 1. VI 1942. do 20. XI 1943)

komandant Armije	general-major	Ozerov F. P.	do 29. I 1943.
„	general-potpukovnik	Trofimenko S. G.	—
član Vojnog saveta	brigadni komesar	Ševčenko I. P.	—
načelnik štaba	pukovnik	Stepanov I. I.	do 16. XII 1942.
„	pukovnik	Lukjančenko G. S.	—

32. armija
(od 10. III 1942. do 10. VIII 1944)

komandant Armije	general-potpukovnik	Trofimenko S. G.	do 18. VI 1942.
---------------------	---------------------	---------------------	--------------------

1	2	3	4
„	general-potpukovnik	Gorelenko F. D.	—
član Vojnog saveta	brigadni komesar	Piskljukov V. T.	do 5. XII 1942.
načelnik štaba	brigadni komesar general-major	Ušakov A. M. Bragin G. M.	— do 27. II 1944.
„	general-major	Šerstnev S. N.	do 19. VII 1944.
“	pukovnik	Argunov N. J.	—

34. armija
(od 6. VIII 1941. do 19. XI 1943)

komandant Armije	general-major	Kačanov K. M.	do 12. IX 1941.
„	general-major	Alferjev P. V.	do 25. XII 1941.
„	general-major	Berzarin N. E.	do 14. X 1942.
„	general-potpukovnik	Lopatin A. I.	do 10. III 1943.
„	general-potpukovnik	Kuročkin P. A.	do 22.VI.1943.
„	general-potpukovnik	Sovetnikov I. G.	—
član Vojnog saveta	general-major	Voinov I. P.	do 15. IX 1941.
„	pukovski komesar	Bazilevski P. L.	do 25. VII 1942.
„	general-major	Čerešnjuk V. I.	—
načelnik štaba	general-major	Tihomirov V. V.	do 27. VIII 1941.
„	pukovnik	Ozerov F. P.	do 24. IX 1941.
„	general-major	Romanov M. T.	do 11. X 1941.
„	general-major	Jarmoškevič P. S.	—

42. armija
(od 1. X 1941. do 1. III 1944)

1	2	3	4
komandant Armije	general-major	Ščerbakov V. I.	do 1. IX 1941.
"	general-potpukovnik	Ivanov F. S.	do 15. IX 1941.
"	general-major	Feđuninski I. I.	do 24. X 1941.
"	general-major	Nikolajev I. F.	do 23. XII 1943.
"	general-pukovnik	Maslenikov I. I.	—
član Vojnog saveta	brigadni komesar	Kuročkin K. T.	do 15. IX 1941.
"	korpusni komesar	Klementjev N. N.	do 4. IX 1942.
"	brigadni komesar	Galstjan B. O.	do 4. XII 1942.
"	general-major	Mžavanadze V. P.	—
načelnik štaba	general-major	Beljajev N. I.	do 5. IX 1941.
"	general-major	Larionov G. A.	do 16. IX 1941.
načelnik štaba	general-major	Berezinski L. S.	do 28. I 1942.
"	general-major	Buhovec G. K.	do 24. I 1944.
"	general-major	Kondratjev A. K.	—

48. armija
(od 7. VIII 1941. do 12. IX 1941) RASTFORMIRANA 12. I.

komandant Armije	general-potpukovnik	Akimov S. D.	do 31. VIII 1941.
"	general-potpukovnik	Antonjuk M. A.	—
član Vojnog saveta	divizijski komesar	Kulikov P. I.	—
načelnik štaba	general-major	Gusev D. N.	do 23. VIII 1941.
"	pukovnik	Orlov S. V.	—

52. armija
(od 28. VIII 1941. do 8. V 1943)

1	2	3	4
komandant Armije	general-potpukovnik	Klikov N. K.	do 10. I 1942.
"	general-potpukovnik	Jakovljev V. F.	—
član Vojnog saveta	pukovski komesar	Ponomarjev I. M.	do 3. IX 1941.
"	divizijski komesar	Pantas K. L.	do 5. X 1942.
"	brigadni komesar, od 6. XII 1942.	Bobrov A. F.	—
načelnik štaba	general-major	Ljapin P. I.	do 21. X 1941.
"	general-major	Roždestvenski B. A.	do 12. III 1942.
"	pukovnik, od 27. I 1943.	Viktorov I. M.	do 10. VII 1942.
"	-general-major komandant brigade*)	Berezinski L. S.	—
"	general-major		

53. armija
(od 1. V 1942. do 22. III 1943)

komandant Armije	general-major	Ksenofontov A. S.	do 14. X 1942.
"	general-major	Karotkov G. P.	do 31. I 1943.
"	general-major	Žuravljev J. P.	—
član Vojnog saveta	pukovski komesar	Šmelev A. I.	do 13. V 1942.
"	divizijski komesar	Gorohov P. I.	—
načelnik štaba	general-major	Mavričev A. I.	do 9. V 1942.
"	pukovnik	Derevjanko K. N.	do 9. XII 1942.
"	general-major	Karpuhin V. D.	—

*) Čin u Crvenoj armiji koji je postojao u početnom periodu rata.
— Prim. red.

54. armija
 (od 26. IX 1941. do 1. III 1944)

1	2	3	4
komandant Armije	maršal Sovjetskog Saveza	Kulik G. I.	do 25. IX 1941.
"	general-potpukovnik	Hozin M. S.	do 26. X 1941.
"	general-major	Feduninski I. I.	do 22. IV 1942.
"	general-major	Suhomlin A. V.	do 11. III 1943.
"	general-major	Roginski S. V.	—
član Vojnog saveta	brigadni komesar	Sičev V. A.	do 24. II 1942.
"	brigadni komesar, od 6. XII 1942.	Holostov D. I.	do 5. III 1943.
"	-general-major	Jemeljanenko G. S.	—
"	general-major	Suhomlin A. V.	do 29. I 1942.
načelnik štaba	general-major	Berezinski L. S.	do 10. VII 1943.
"	general-major	Viktorov I. M.	—

55. armija
 (od 1. IX 1941. do 25. XII 1943)

komandant Armije	general-major tenkovskih jedinica	Lazarev I. G.	do 17. XI 1941.
"	general-major artiljerije, od 30. VIII 1943.	Sviridov V. P.	—
	-general-potpukovnik		
član Vojnog saveta	divizijski komesar	Gorohov P. I.	do 25. XII 1941.
"	brigadni komesar	Kuročkin K. T.	do 1. X 1942.
"	divizijski komesar	Romanov G. P.	—
načelnik štaba	general-major	Krilov V. A.	do 18. XI 1941.

1	2	3	4
„	general-major	Buhovec G. K.	do 29. I 1942.
„	general-major	Ljubovcev I. M.	do 9. IV 1942.
„	general-major	Cvetkov A. S.	do 22. V 1942.
„	pukovnik	Darin A. A.	do 8. VI 1942.
„	pukovnik	Kuzmin D. N.	do 11. VII 1942.
„	general-major	Cvetkov A. S.	do 30. I 1943.
„	pukovnik	Savčenko J. G.	do 9. III 1943.
„	general-major	Cvetkov A. S.	do 15. XII 1943.

59. armija
(od 17. XII 1941. do 10. VIII 1944)

komandant Armije	general-major	Galanin I. V.	do 25. IV 1942.
„	general-major, od 11. XI 1942. -general-potpukovnik	Korovnikov I. T.	—
član Vojnog saveta	korpusni komesar	Dibrova P. A.	do 2. VII 1942.
„	brigadni komesar	Lebedev P. S.	—
načelnik štaba	general-major	Tokarev I. M.	do 13. I 1942.
„	pukovnik	Pern L. A.	do 14. IV 1942.
„	general-major	Gorodecki N. V.	do 14.V 1942.
„	pukovnik	Pahomov I. D.	do 6. VI 1942.
„	general-major	Sergejev L. G.	do 7. VII 1942.
„	general-major	Artjušenko P. A.	do 5. X 1943.
„	general-major	Kovalječuk N. P.	—

67. armija
 (od 10. X 1942. do 1. III 1944)

1	2	3	4
komandant Armije	general-major	Duhanov M. P.	do 15. XII 1943.
"	general-potpukovnik	Sviridov V. P.	—
član Vojnog saveta	brigadni komesar	Hmelj A. J.	do 10. XII 1942.
"	general-major	Tjurkin P. A.	do 3. I 1944.
"	general-major	Romanov G. P.	—
načelnik štaba	pukovnik	Savčenko J. G.	do 31. XII 1943.
"	general-major	Cvetkov A. S.	—

68. armija
 (od 30. I 1943. do 5. V 1943)

komandant Armije	general-potpukovnik	Tolbuhin F. I.	do 21. III 1943.
"	general-major	Žuravljev J. P.	—
član Vojnog saveta	general-major	Novikov I. I.	—
načelnik štaba	pukovnik	Prihidko N. J.	—

1. udarna armija
 (od 2.II 1942. do 1. III 1944)

komandant Armije	general-potpukovnik	Kuznjecov V. I.	do 23. V 1942.
"	general-potpukovnik	Romanovski V. Z.	do 18. XI 1942.
"	general-potpukovnik	Morozov V. I.	do 2. II 1943.
"	general-major	Karotkov G. P.	—
član Vojnog saveta	general-major	Kolesnikov D. J.	—

1	2	3	4
načelnik štaba	general-major	Zahvatov N. D.	do 22. V 1942.
"	pukovnik	Fursin I. J.	do 4. IX 1942.
"	pukovnik	Lukjančenko G. S.	do 13. XII 1942.
"	general-major	Korčić V. V.	—

2. udarna armija
(od 25. XII 1941. do 1. III 1944)

komandant Armije	general-potpukovnik	Sokolov G. G.	do 10. I 1942.
"	general-potpukovnik	Klikov N. K.	do 16. IV 1942.
"	general-potpukovnik	Vlasov A. A.	do jula 1942.
"	general-potpukovnik	Klikov N. K.	do 2. XII 1942.
"	general-potpukovnik	Romanovski V. Z.	do 23. XII 1943.
"	general-potpukovnik	Feduninski I. I.	—
član Vojnog saveta	brigadni komesar	Mihajlov A. I.	do 11. II 1942.
"	divizijski komesar	Zelenkov M. N.	do 5. III 1942.
"	divizijski komesar	Zujev I. V.	do 17. VII 1942.
"	korpusni komesar	Dibrova P. A.	do 5. XII 1942.
"	general-major	Rjabčić K. G.	do 11. I 1943.
"	general-major	Kuznjecov A. A.	do 10. III 1943.
"	general-major	Piskljukov V. T.	—
načelnik štaba	general-major	Viždalin V. A.	do 7. III 1942.
"	pukovnik	Roždestvenski B. A.	do 28. III 1942.
"	pukovnik	Vinogradov P. S.	do 24. V 1942.
"	pukovnik	Artjušenko P. A.	do 15. VII 1942.

1	2	3	4
„	pukovnik	Kazaček S. B.	do 11. VIII 1942.
„	pukovnik	Sviklin T. A.	do 12. XI 1942.
„	general-major	Mikuljski S. P.	do 30. XII 1942.
„	“ ”	Kokorev P. I.	—

3. udarna armija
(od 20. X 1943. do 1. III 1944)

komandant Armije	general-major	Galicki K. N.	do 20. XI 1943.
„	general-pukovnik	Čibisov N. J.	—
član Vojnog saveta	brigadni komesar	Litvinov A. I.	—
načelnik štaba	pukovnik	Beljin V. L.	—

6. gardijska armija
(od 20. X 1943. do 9. II 1944)

komandant Armije	general-potpukovnik	Čistjakov I. M.	—
član Vojnog saveta	general-major	Abramov K. K.	—
načelnik štaba	” ”	Penjkovski V. A.	—

10. gardijska armija
(od 9. XII 1943. do 1. III 1944)

komandant Armije	general-potpukovnik	Suhomlin A. V.	do 20. I 1944.
„	” ”	Kazakov M. I.	—
član Vojnog saveta	general-major	Ivanov P. F.	do 17. XI 1943.
„	pukovnik	Tkačenko F. G.	—

1	2	3	4
načelnik štaba	„	Smirnov M. A. Sideljnikov N. P.	do 20. I 1944.
”	general-major	—	—

11. gardijska armija
(od 20. X 1943. do 18. XI 1943)

komandant Armije	general-potpukovnik	Bagramjan I. H.	do 15. XI 1943.
”	general-major	Ksenofontov A. S.	—
član Vojnog saveta	„ „	Kulikov P. N.	—
načelnik štaba	„ „	Ivanov N. P.	—

1. tenkovska armija
(od 7. II 1943. do 12. III 1943)

komandant Armije	general-potpukovnik	Katukov	—
član Vojnog saveta	tenkovskih jedinica	M. J.	—
načelnik štaba	general-major	Popelj N. K.	—
	„ „	Šalin M. A.	—

6. vazduhoplovna armija
(od 13. VI 1942. do 19. XI 1943)

komandant Armije	general-major	Kondratuk	do 8. I 1943.
”	avijacije	D. F.	—
načelnik štaba	” ”	Polinin F. P.	—
	pukovnik	Storoženko V. V.	—

7. vazduhoplovna armija
(od 1. XII 1942. do 10. VIII 1944)

komandant Armije	general-major	Sokolov I. M.	—
	avijacije		

1	2	3	4
načelnik štaba	pukovnik	Bjelov I. M.	do 2. II 1943.
"	"	Svešnikov B. F.	do 29. VI 1944.
"	general-major	Bjelov I. M.	—

13. vazduhoplovna armija
(od 25. XI 1942. do 10. VIII 1944)

komandant Armije	general-major	Ribaljčenko	—
načelnik štaba	avijacije	S. D.	
	pukovnik	Aleksejev	
"	general-major	A. N.	do 10. VII 1944.
	avijacije	Lavrik S. A.	—

14. vazduhoplovna armija
(od 15. VIII 1942. do 1. III 1944)

komandant Armije	general-major	Žuravljev	—
načelnik štaba	avijacije	I. P.	
	pukovnik	Morunov	do januara 1943.
"	"	I. S.	do decembra 1943.
"	general-major	Abramov	do 26. II 1944.
	avijacije	N. P.	
"	" "	Storoženko	
		V. V.	
		Gluhov M. K.	—

15. vazduhoplovna armija
(od 20. X 1943. do 1. III 1944)

komandant Armije	general-potpukovnik	Naumenko	—
načelnik štaba	avijacije	N. F.	
	general-major	Sakovnin	—
	avijacije	A. A.	

Baltička flota
(od 10. VII 1941. do 10. VIII 1944)

komandant Flote	viceadmiral, od 31. V 1943. -admiral	Tribuc V. F.	—
--------------------	--	--------------	---

1	2	3	4
član Vojnog saveta	divizijski komesar, od 13. XII 1942. -kontraadmiral, od 31. V 1944. -viceadmiral	Smirnov N. K.	—
načelnik štaba	kontraadmiral	Pantelejev J. A.	do 29. IX 1941.
"	viceadmiral	Ralj J. F.	do 15. II 1943.
"	kapetan bojnog broda	Petrov A. N.	do 16. III 1943.
"	kontraadmiral	Arapov M. I	do 25. X 1943.
"	kapetan bojnog broda od 22. I 1944. -kontraadmiral	Petrov A. N.	—

Ladoška ratna flotila
(od 10. VII 1941. do 10. VIII 1944)

komandant Flotile	kontraadmiral	Trajin P. A.	do 10. VII 1941.
"	kapetan bojnog broda	Horošin B. V.	do 13. X 1941.
"	od 16. IX 1941. -kontraadmiral		
"	kapetan bojnog broda od 22. I 1944. -kontraadmiral	Čerokov V. S.	—
načelnik štaba	kapetan bojnog broda	Bogolepov V. P.	do novembra 1941.
"	" " "	Kudrjavcev S. V.	do kraja 1942.
"	" " "	Aleksandrov A. P.	do januara 1944.
"	" " "	Kručenih A. V.	—

Onješka ratna flotila
(od 7. VIII 1941. do 28. XI 1941. i od 13. XII 1942. do 10. VII 1944)

komandant Flotile	kapetan bojnog broda	Djakonov A. P.	do jula 1943.
-------------------	----------------------	-------------------	---------------

1	2	3	4
„	kontraadmiral	Abanjkin P. S.	do marta 1944.
„	kapetan bojnog broda	Antonov N. V.	—
načelnik štaba	kapetan fregate, od 25. III 1943. -kapetan bojnog broda	Antonov N. V.	do januara 1944.
„	kapetan korvete	Zibaljko A. I.	—

Napomena: Datumi ispod naziva združenih jedinica pokazuju vreme njihovog učešća u bici za Lenjingrad.

VOJNA BIBLIOTEKA
— INOSTRANI PISCI —

Osnovana 1950. godine

Dosada izdala ove knjige

- 1) knjiga: General AJZENHAUER, **OD INVAZIJE DO POBEDE**, rasprodato.
- 2) knjiga: Maršal MONTGOMERI, **OD EL ALAMEJNA DO BALTIČKOG MORA**, rasprodato.
- 3) knjiga: Kamil RUŽERON, **BUDUĆI RAT**, rasprodato.
- 4) knjiga: Pukovnik dr fil., BEŠLAJN, **RUKOVODENJE NARODNOM ODBRANOM**, rasprodato.
- 5) knjiga: Bazil H. LIDEL-HART, **STRATEGIJA POSREDNOG PRI-
LAŽENJA**. Strana 397, cena 2,30 din.
- 6) knjiga: Kamil RUŽERON, **POUKE IZ RATA U KOREJI**, rasprodato.
- 7) knjiga: Džordž PATON, **RAT KAKVOG SAM JA VIDEO**, rasprodato.
- 8) knjiga: General ER, **ARTILJERIJA — NEKAD, SAD I UBUDUĆE**. Strana 405, cena 3 din.
- 9) knjiga: Omar BREDLI, **USPOMENE JEDNOG VOJNIKA**, rasprodato.
- 10) knjiga: Pukovnik LIKA, **EVOLUCIJA TAKTIČKIH IDEJA**, rasprodato.
- 11) knjiga: J. O. HIRŠFELDER, **ATOMSKA BOMBA I LIČNA ZAŠTITA**, rasprodato.
- 12) knjiga: Maršal PAPAGOS, **GRČKA U RATU 1940/41**. Strana 400, cena 2 din.
- 13) knjiga: Džon KRESVEL, **RAT NA MORU 1939/45**, rasprodato.
- 14) knjiga: ROZBERI, **BIOLOŠKI RAT**, rasprodato.
- 15) knjiga: General-pukovnik DAPČEVIĆ, **ZNAČAJ I SNAGA MANEVRA**. Strana 638, cena 5 din.
- 16) knjiga: General ŠASEN, **ISTORIJA DRUGOG SVETSKOG RATA**, rasprodato.

- 17) knjiga: SVEČIN, **STRATEGIJA**. Strana 452, cena 4,50 din.
- 18) knjiga: AJMANSBERGER, **TENKOVSKI RAT**. Strana 356 sa 3 priloga, cena 4 din.
- 19) knjiga: **KAMON, NAPOLEONOVI RATOVI**, rasprodato.
- 20) knjiga: KARPOV, **OBALSKA ODBRANA**. Strana 524, cena 7 din.
- 21) knjiga: MIKŠE, **TAKTIKA ATOMSKOG RATA**, rasprodato.
- 22) knjiga: MIDELDORF, **TAKTIKA U POHODU NA RUSIJU**, rasprodato.
- 23) knjiga: AJRE, **RATNA VEŠTINA I TEHNIKA**. Strana 248, cena 3 din.
- 24) knjiga: PRENTIS, **CIVILNA ZAŠTITA U MODERNOM RATU**, rasprodato.
- 25) knjiga: HITL, **VOJNI ŠTABOVI**. Strana 336, cena 5 din.
- 26) knjiga: Maršal JERJOMENKO, **STALJINGRAD**. Strana 522, cena 10 din.
- 27) knjiga: FOJHTER, **ISTORIJA VAZDUŠNOG RATA**. Strana 503, cena 8,50 din.
- 28) knjiga: Admiral KASTEKS, **STRATEGIJSKE TEORIJE** (I sveska), Strana 430, cena 6 din.
- 29) knjiga: GUDERIJAN, **VOJNI MEMOARI**. Strana 623, cena 10 din.
- 30) knjiga: **VOĐENI PROJEKTILI**. Strana 546, cena 45 din.
- 31) knjiga: GRUPA POLJSKIH AUTORA, **ODABRANE OPERACIJE POLJSKE NARODNE VOJSKE**. Strana 432, cena 10 din.
- 32) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **PROBOJ ORGANIZOVANE ODBRANE**. Strana 487, cena 10 din.
- 33) knjiga: HERBERT FAJS, **ČERČIL — RUZVELT — STALJIN**. Strana 840, cena 15 din.
- 34) knjiga: MIDELDORF, **TAKTIKA RODOVA I SLUŽBI**. Strana 671, cena 8 din.
- 35) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **TAKTIČKI PRIMERI BORBE**. Strana 264, cena 8 din.
- 36) knjiga: Ešer LI, **VAZDUŠNA MOĆ**. Strana 288, cena 6,50 din.
- 37) knjiga: MONTROS, **NEBESKA KONJICA**. (Studija o helikopterima.) Strana 307, cena 7 din.
- 38) knjiga: MELENTIN, **OKLOPNE BITKE**. Strana 448, cena 8,50 din.
- 39) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **RAZVOJ TAKTIKE SOVJETSKE ARMije 1941—1945**. Strana 593, cena 13 din.
- 40) knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ STRATEGIJE** (I sveska). Strana 646, cena 9 din.

- 41) knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ OPERATIVNE VEŠTINE** (I sveska). Strana 597, cena 16 din.
- 42) knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ TAKTIKE** (I sveska). Strana 803, cena 12,50 din.
- 43) knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ VOJNE PSIHOLOGIJE**. Strana 489, cena 10 din.
- 44) knjiga: Maršal JERJOMENKO, **NA ZAPADNOM PRAVCU**. Strana 336, cena 6 din.
- 45) knjiga: Maršal ČUKOV, **ODBRANA STALJINGRADA**. Strana 423, cena 6 din.
- 46) knjiga: **TRANZISTORI** (prevod sa engleskog). Strana 464, cena 11 din.
- 47) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA pod redakcijom generala armije KUROČKINA, **METODIKA VOJNONAUČNOG ISTRAZIVANJA**. Strana 384, cena 6,50 din.
- 48) knjiga: NASTAVNICI VOJNOPOLITIČKE AKADEMIJE »LENJIN«, **MORALNO-POLITIČKI FAKTOR U SAVREMENOM RATU**. Strana 382, cena 11 din.
- 49) knjiga: ŠTERNBERG, **VOJNA I INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA**. Strana 360, cena 11 din.
- 50) knjiga: IVANOV i TJAPKIN, **INFRAČREVENA TEHNIKA U VOJNOJ PRIMENI**. Strana 351, cena 18 din.
- 51) knjiga: BUĐONI, **PREDENI PUT**. (Memoari iz oktobarske revolucije). Strana 486, cena 7,50 din.
- 52) knjiga: POPELJ, **U TEŠKO VREME**. Strana 400, cena 7 din.
- 53) knjiga: LOKTIONOV, **DUNAVSKA FLOTILA U VELIKOM OTADŽBINSKOM RATU**. Strana 321, cena 16,50 din.
- 54) knjiga: POPELJ, **TENKOVI SU OKRENULI NA ZAPAD** (druga knjiga pišećeve trilogije). Strana 438, cena 11 din.
- 55) knjiga: Maršal SOKOLOVSKI, **VOJNA STRATEGIJA** (rad grupe autora). Strana 548, cena 11 din.
- 56) knjiga: SEMJONOV, **RAZVOJ SOVJETSKE OPERATIVNE VEŠTINE**. Strana 405, cena 12, 50 din.
- 57) knjiga: AKADEMIJA NAUKA SSSR, **VELIKA BITKA KOD MOSKVE**. Strana 366, cena 12 din.
- 58) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **O SOVJETSKOJ VOJNOJ NAUCI**. Strana 420, cena 12,50 din.
- 59) knjiga: KEGL I MENSON, **POMORSKI RAT U KOREJI**. Strana 564, cena 18,50 din.
- 60) knjiga: KOLESNIKOV, **ZORGE**. Strana 246, cena 7 din.

- 61) knjiga: GONČARENKO, **KIBERNETIKA U VOJNOJ PRIMENI**.
Strana 409, cena 10 din.
- 62) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **BITKA ZA LENJINGRAD**.
Delo je u štampi.
- 63) knjiga: ROTMISTROV, **ISTORIJA RATNE VEŠTINE — I**. Str. 701.
- 64) knjiga: ROTMISTROV, **ISTORIJA RATNE VEŠTINE — II**. Strana
880, cena I i II knjiga 50 din.
- 65) knjiga: POPELJ, **PRED NAMA JE BERLIN**. Delo je u pripremi.
- 66) knjiga: BUĐONI, **PREĐENI PUT — II**. (Memoari iz oktobarske
revolucije). Delo je u pripremi.
- 67) knjiga: EKLZ, **LOGISTIKA U NACIONALNOJ ODBRANI**. Delo je
u pripremi.
- 68) knjiga: M. N. ALEŠKOV, J. J. ŽUKOV, **OSNOVI RAKETNOG
ORUŽJA**. Delo je u pripremi.
- 69) knjiga: PLJASKIN, LISUHIN i RUVINSKI, **INŽINJERIJSKO
OBEZBEĐENJE BORBENIH DEJSTAVA**. Delo je u pripremi.
- 70) knjiga: MANŠTAJN, **IZGUBLJENE POBEDE**. Delo je u pripremi.
- 71) knjiga: IVANOV, ŠEMANSKI i JANOV, **KOMANDOVANJE JEDI-
NICAMA U BOJU**. Delo je u pripremi.

BITKA ZA LENJINGRAD

Redigovao prema originalu
potpukovnik Gvozden Vuković

*

Lektor
Stana Stanić, prof.

*

Tehnički urednik
Andro Strugar

*

Korektori
Vera Radulović
Biljana Đorđević

Stampanje završeno maja 1967.
Tiraž 4.000
Cena 36 n. din.

